

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Верховного Суду з вирішення
господарських спорів в умовах
воєнного стану

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за червень 2022 року – грудень 2024 року

Зміст

1. Співвідношення зобов'язань держави та юридичної особи	6
2. Щодо застосування постанови КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації»	7
3. Щодо порядку доведення недостовірності / достовірності інформації, поширеної суб'єктами у сфері медіа в умовах війни	11
4. Зупинення строку давності для стягнення контролюючим органом встановленого ст. 102 ПК України податкового боргу, нарахованого платнику податків за результатами податкової перевірки	12
5. Договірні правовідносини	13
5.1. Зміна, розірвання, продовження дії договорів під час воєнного стану	13
5.2. Особливості виконання договорів під час дії воєнного стану	24
5.3. Застосування штрафних санкцій за порушення господарських зобов'язань та стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних за порушення грошових зобов'язань	28
5.4. Звільнення від відповідальності за порушення строків виконання зобов'язань	42
6. Застосування пункту 1 постанови НКРЕКП від 20.04.2022 № 393 «Про врегулювання деяких питань на роздрібному ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану»	43
7. Про примусове вилучення / відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану	44
8. Застосування Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»	45
9. Щодо необхідності врахування судом належності товариства до підприємств оборонно-промислового комплексу при розгляді позовних вимог про визнання недійсними рішень органів управління господарських товариств	46
10. Щодо примусового відчуження корпоративних прав та акцій на користь держави в умовах воєнного стану	47
11. Щодо закупівлі послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг у частині заходів їх технічного прикриття	48
12. Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану	50
12.1. Про заборону на відкриття виконавчого провадження та вжиття заходів примусового виконання рішень на територіях, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)	50
12.2. Щодо безпідставності переривання строків, установлених для перевірки законності виконавчого провадження, до припинення або скасування воєнного стану	53

12.3. Повернення ДВС стягувачу судового наказу в разі примусового відчуження належного боржнику майна на користь держави у зв'язку з військовою необхідністю	54
12.4. Щодо підстав для зупинення виконавчого провадження відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження»	55
12.5. Щодо стягнення витрат виконавчого провадження, в тому числі основної винагороди виконавця	57
13. Процесуальні питання	59
13.1. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система	59
13.2. Юрисдикція спорів	60
13.3. Учасники судового процесу	62
13.4. Судові виклики і повідомлення	65
13.5. Процесуальні строки	67
13.6. Забезпечення позову	71
13.7. Наслідки неявки в судове засідання учасника справи	74
13.8. Зупинення провадження у справі	78
13.9. Перегляд судових рішень. Апеляційне провадження	81
13.10. Касаційне провадження	87

Перелік уживаних скорочень

АТ	- акціонерне товариство
ВАТ	- відкрите акціонерне товариство
ВП ВС	- Велика Палата Верховного Суду
ВС	- Верховний Суд
ГК України	- Господарський кодекс України
ГО	- громадська організація
ГПК України	- Господарський процесуальний кодекс України
ДВС	- Державна виконавча служба
ДП	- державне підприємство
ЄДРСР	- Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄДР	- Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЄСІКС	– Єдина судова інформаційно-комунікаційна система
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЗК України	– Земельний кодекс України
ЗСУ	– Збройні сили України
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КМУ	– Кабінет Міністрів України
Конвенція	– Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод
КП	– комунальне підприємство
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
Міноборони	– Міністерство оборони України
Мін'юст	– Міністерство юстиції України
НБУ	– Національний банк України
НКРЕКП	– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
НКЦПФР	– Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ПАТ	– публічне акціонерне товариство
ПК України	– Податковий кодекс України
постанова КМУ № 187	– постанова КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією рф»
постанова КМУ № 634	– постанова КМУ від 27.05.2022 № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану»
ПП	– приватне підприємство
ПрАТ	– приватне акціонерне товариство
рф	- російська федерація
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ТПП України	– Торгово-промислова палата України

- ФДМ України – Фонд державного майна України
- ФОП – фізична особа – підприємець
- ЦК України – Цивільний кодекс України

1. Співвідношення зобов'язань держави та юридичної особи

Державна корпорація розвитку «ВЕБ.РФ» звернулася з позовом до Мініюсту, АТ «Фондова біржа ПФТС», ТОВ «ФК «Фортіфай» про визнання недійсними результатів аукціону та договору.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного господарського суду рішення місцевого суду скасовано, позов задоволено.

Постановою КГС ВС залишено без змін рішення суду першої інстанції, постанову апеляційного господарського суду – скасовано.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій встановили, що ДКР «ВЕБ.РФ» належав пакет акцій (99,7726 %) ПАТ «Промінвестбанк». На це майно було звернуто стягнення за боргами рф, яка є власником 100 % акцій ДКР «ВЕБ.РФ». Названий пакет акцій банку було реалізовано в межах відповідного виконавчого провадження на аукціоні.

Фактично суд першої інстанції, вирішуючи питання про законність звернення стягнення на майно ДКР «ВЕБ.РФ» за боргами рф, застосував доктрину «підняття корпоративної завіси» у формі «*alter ego*» (передбачає зворотнє підняття завіси – притягнення учасника юридичної особи до відповідальності за її боргами).

Мета зняття корпоративної завіси полягає у врегулюванні дисбалансу інтересів, що виникає між учасниками правовідносин внаслідок зловживання обмеженою відповідальністю або автономністю корпорації.

Загальноновизнаним є те, що держава несе відповідальність за дії її органів, навіть якщо вони є формально окремими юридичними особами, але відповідальні за дії та борги держави. Тоді як державні компанії, які є окремими юридичними особами, не несуть відповідальності за боргами держави. Водночас органами держави можуть бути визнані не лише ті організації, які мають відповідний статус у національному праві держави-боржника, а й за певних умов державні компанії.

ВС погодився з висновками суду першої інстанції: якщо юридична особа фактично виконує функції державного органу, тобто є *alter ego* («другим я») такої держави, на майно, що формально належить такій юридичній особі, може бути звернене стягнення за боргами держави (суд нехтує формальною відокремленістю майна цієї юридичної особи від майна держави). Зокрема, врахуванню підлягають критерії: чи утворена компанія для виконання комерційних цілей; чи виконує вона функції, притаманні державним органам (тобто здійснює публічну функцію, не характерну для приватних осіб); чи здійснює така компанія інші види діяльності та чи є вони основними / самостійними або мають допоміжний характер до виконання нею публічної функції; яким є ступінь контролю з боку держави; чи відокремлене майно компанії від майна держави.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 20.07.2022 у справі № 910/4210/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612017>.

2. Щодо застосування постанови КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації»

2.1. ПП «Кіровоградбудресурс» звернулося з позовом до ДП «Гарантований покупець» про стягнення основного боргу, трьох процентів річних, інфляційних втрат, пені та штрафу.

Рішенням місцевого господарського суду позов задоволено. Апеляційний господарський суд скасував це рішення та прийняв нове, яким у позові відмовив.

КГС ВС скасував постанову апеляційного господарського суду та направив справу на розгляд до суду апеляційної інстанції, зазначивши про таке.

В умовах збройної агресії рф та введеного у зв'язку із цим воєнного стану на підставі Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами та доповненнями), затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», запровадження певних обмежень у цивільному обороті, особливо щодо певних учасників такого обороту, є в цілому допустимим.

Зокрема, згідно з постановою КМУ № 187 до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, встановлено мораторій (заборону) на:

1) виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є рф або такі особи (далі – особи, пов'язані з державою-агресором):

- громадяни рф, крім тих, що проживають на території України на законних підставах;

- юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф;

- юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є рф, громадянин рф, крім того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства рф;

- юридичні особи, утворені відповідно до законодавства іноземної держави, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, яких є рф, громадянин рф, крім того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства рф, – у випадку виконання зобов'язань перед ними за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті.

Отже, дія мораторію передбачає заборону на вчинення конкретно визначеного переліку дій між учасниками правовідносин, встановлює певний правовий режим для цих правовідносин і впливає на перебіг грошових та інших зобов'язань. З моменту запровадження зазначеного мораторію суб'єктивне право осіб-кредиторів (стягувачів), перелік яких наведений в постанові КМУ № 187, зазнає обмежень у можливості реалізувати ними право вимоги до зобов'язаної сторони, у тому числі

шляхом звернення за судовим захистом. Хоча мораторій і не припиняє суб'єктивного права, однак на строк його дії таке право не може реалізуватися шляхом виконання.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 14.03.2024 у справі № 910/1418/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117754328>; від 28.09.2023 у справі № 904/3057/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815710>, від 05.12.2023 у справі у справі № 910/4052/22 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/115487772>.

2.2. ТОВ «Галактика-тест» звернулося з позовом до АТ «Українська залізниця» про визнання укладеним договором про закупівлю за результатом тендеру.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій про задоволення позовних вимог, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції з таких мотивів.

Зі змісту резолютивної частини рішення вбачається, що виробником продукції є АТ «Фірма ТВЕМА», м. Москва, рф. Постанова ухвалена судом апеляційної інстанції 10.04.2023, тобто після початку повномасштабного вторгнення та розриву зв'язків з країною-агресором.

Втім, суд апеляційної інстанції не з'ясував питання щодо можливості виконання договору поставки, враховуючи виробника продукції.

За принципом верховенства права необхідно дослідити наявність / відсутність підстав для застосування у цьому випадку постанови КМУ № 187, якою для забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією рф встановлено до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, мораторій (заборону) на вчинення низки дій, зокрема виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредитором (стягувачами) за якими є юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.08.2023 у справі № 910/19426/21 можна ознайомитися за посиланнями <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112895481>.

2.3. ОСОБА_1 звернулася з позовом до ТОВ «Марконі, ЛТД» про визнання недійсним та скасування рішення загальних зборів відповідача, оформленого протоколом від 04.08.2022.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено повністю. КГС ВС залишив без змін постанову апеляційного суду, якою скасовано рішення місцевого суду та задоволено позов.

Виключення учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який несе солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у межах вартості невнесеної частини вкладу, підпадає під дію мораторію, встановленого постановою КМУ № 187, як будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження корпоративних прав особами, пов'язаними з державою-агресором (пп. 2 п. 1 зазначеної постанови КМУ). Відповідач оспорюваним рішенням загальних зборів припинив корпоративні права позивача, зменшив статутний капітал ТОВ «Марконі, ЛТД» та звільнив позивача від солідарної відповідальності, передбаченої ст. 2 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Відповідач у касаційній скарзі вказував на те, що позивач не вніс кошти як вклад до статутного капіталу ТОВ «Марконі, ЛТД», у зв'язку із чим у позивача немає майнових прав щодо товариства, зокрема права на участь у розподілі прибутку, отримання частини майна у разі ліквідації товариства.

КГС ВС зазначив, що корпоративні права не обмежуються правом на участь у розподілі прибутку, отриманні частини майна у разі ліквідації товариства. Крім того, учасники товариства, які не повністю внесли вклади, мають солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

Незважаючи на те, що позивач як учасник ТОВ «Марконі, ЛТД», який за понад вісім років не сплатив свій вклад, ТОВ «Марконі, ЛТД» лише після прийняття постанови КМУ № 187 рішенням загальних зборів, оформленим протоколом від 04.08.2022, виключило позивача зі складу учасників товариства та зменшило статутний капітал на розмір несплаченої частки.

Рішення загальних зборів учасників ТОВ «Марконі, ЛТД», оформлене протоколом від 04.08.2022, спрямоване на запобігання поширенню на товариство дії мораторію, запровадженого постановою КМУ № 187, оскільки пп. 1 п. 1 зазначеної постанови встановлено мораторій (заборону) на виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є рф або юридичні особи, які, зокрема, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є рф, громадянин рф, за винятком того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства рф.

Отже, виключення позивача як учасника ТОВ «Марконі, ЛТД», який має солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у межах вартості невнесеної частини вкладу, перебуває під дією мораторію, встановленого постановою КМУ № 187.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 30.11.2023 у справі № 916/1947/22 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/115680796>.

2.4. ТОВ «Тренд Інвест Груп» звернулося з позовом до ДП «Антонов» про стягнення суми основної заборгованості за договором про надання послуг зі зберігання нафтопродуктів та трьох процентів річних, інфляційних втрат.

Постановою апеляційного господарського суду залишено без змін рішення господарського суду, яким позовні вимоги задоволено частково.

КГС ВС, скасовуючи частково судові рішення та направляючи справу в скасованій частині на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначив таке.

Зі змісту Закону України «Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу – учасників Державного концерну «Укроборонпром» та забезпечення їх стабільного розвитку» (далі – Закон № 5213) та постанови КМУ № 187 вбачається, що за зобов'язаннями, де боржником є підприємство оборонно-промислового комплексу, внесене до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки

держави, а кредитором – юридична особа, що створена та зареєстрована відповідно до законодавства України, однак кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером) якої є громадянин рф (що не перебуває на території України на законних підставах), у тому числі якщо за таким зобов'язанням було здійснено відступлення права вимоги третій особі, встановлено мораторій (заборону) на виконання грошових та інших зобов'язань (стягнення коштів) як у добровільному, так і у примусову порядку.

Колегія суддів врахувала, що у законодавстві України мораторій розуміється як тимчасове відстрочення виконання зобов'язань або заборона вчинення певних дій, що вводиться уповноваженим органом державної влади в певній частині або на всій території країни, для певної категорії або для всього населення країни з підстав, що передбачені законом та пов'язані з настанням надзвичайних обставин.

Отже, дія мораторію передбачає заборону на вчинення конкретного переліку дій між учасниками правовідносин, встановлює певний правовий режим для цих правовідносин і впливає на перебіг грошових та інших зобов'язань. З моменту запровадження зазначеного мораторію суб'єктивне право осіб – кредиторів (стягувачів), перелік яких наведений у Законі № 5213 та постанові КМУ № 187, зазнає обмежень у можливості реалізувати ними право вимоги до зобов'язаної сторони, у тому числі шляхом звернення за судовим захистом. Також мораторій хоча і не припиняє суб'єктивного права, однак на строк дії мораторію таке право не може реалізуватися шляхом виконання.

Колегія суддів виснувала, що законодавцем встановлені правові підстави для обмеження права кредитора на отримання коштів від відповідача (зокрема підприємств оборонно-промислового комплексу). При цьому таке обмеження впливає як на можливість реалізувати право кредитора на звернення за судовим захистом, так і на право кредитора на добровільне / примусове виконання зобов'язання.

Окремо слід звернути увагу, що положення Закону № 5213 передбачають імперативну вимогу не допускати примусового виконання рішень про стягнення заборгованості та не допускати до відкриття нових виконавчих проваджень та заходів примусового виконання рішень щодо стягнення заборгованості з підприємства оборонно-промислового комплексу на користь юридичної особи держави-агресора та/або держави-окупанта або юридичної особи з іноземними інвестиціями чи іноземного підприємства держави-агресора та/або держави-окупанта, що за своєю правовою суттю, механізмом реалізації не є тотожними поняттями.

Отже, за наведеного правового регулювання, що має особливий темпоральний характер, у вирішенні питання про наявність / відсутність правових підстав для реалізації позивачем права на захист у спірних правовідносинах визначальним для судів попередніх інстанцій мало стати усунення сумнівів щодо можливої належності кінцевого бенефіціарного власника ТОВ «Палладіум Плюс» – первісного кредитора (що у подальшому змінив свою назву на ТОВ «Кланторг») до громадянства рф на момент виникнення заборгованості.

З'ясування таких обставин дало б змогу дійти обґрунтованого та законного висновку, чи підлягали застосуванню до спірних правовідносин положення Закону № 5213, постанови КМУ № 187 тощо.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 29.11.2023 у справі № 910/3422/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115408883>.

3. Щодо порядку доведення недостовірності / достовірності інформації, поширеної суб'єктами у сфері медіа в умовах війни

Рілліус Холдінг Лімітед (Rillius Holding Limited) та БТБ Бетлаб Холдінгс ЛТД (BTV Betlab Holdings Ltd) звернулися з позовом до ТОВ «РБК-Медіа» (далі – відповідач-1), ТОВ «ЮБІТІ Медіа» (далі – відповідач-2), ТОВ «Українські бізнес технології» (далі – відповідач-3) про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації.

Апеляційний господарський суд скасував рішення господарського суду та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

КГС ВС постанову апеляційного господарського суду залишив без змін, зазначивши таке.

КГС ВС зауважив, що в умовах воєнного стану асоціювання певної фізичної або юридичної особи з країною-агресором, безумовно, має негативний характер, особливо якщо йдеться про співпрацю з країною-агресором чи сприяння їй у будь-якій формі. Вислови про пов'язаність суб'єкта господарювання з країною-агресором здатні завдати шкоди його діловій репутації, викликати негативні конотації у контрагентів, споживачів, ворожий настрій у суспільстві, а тому виклад відповідної інформації слід здійснювати обачно, спираючись на обставини, що підтверджуються доказами, мають високий ступінь достовірності та вірогідності, є взаємоузгодженими й достатніми.

У вирішенні спору про визнання недостовірною та спростування інформації підлягають застосуванню загальні приписи статей 3, 15, 16 ЦК України, які передбачають право кожної особи на судовий захист саме порушеного цивільного права. За результатами розгляду такого спору має бути встановлено не лише наявність підстав для визнання недостовірною та спростування інформації, а й визначено, чи було порушене цивільне право особи, за захистом якого позивач звернувся до суду, яке саме право порушено, в чому полягає його порушення, оскільки залежно від цього визначається належний спосіб захисту порушеного права, якщо його було порушено. Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову в задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Ступінь підтвердження точності та достовірності наданої інформації при висловленні журналістами думки з питання, що становить суспільний інтерес, навряд чи можна порівняти з тим, що вимагається від державних органів

для обґрунтованості кримінального обвинувачення чи застосування санкцій з підстав, пов'язаних з поширеною інформацією.

Зважаючи на зміну законодавства і скасування презумпції недостовірності негативної інформації, доказування позивачем обґрунтованості свого позову, зокрема недостовірності, неточності поширеної відповідачем інформації, має відбуватися у загальному порядку.

Висновок про (не)достовірність інформації – це обставина, що є предметом доказування у справі про спростування недостовірної інформації.

Достовірна інформація, тобто така, що відповідає дійсності та викладена правдиво, не може бути спростована навіть у випадку, коли вона порушує особисті майнові права.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.02.2024 у справі № 910/7750/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117718082>.

4. Зупинення строку давності для стягнення контролюючим органом встановленого ст. 102 ПК України податкового боргу, нарахованого платнику податків за результатами податкової перевірки

Постановою господарського суду визнано банкрутом ТОВ, призначено ліквідатором арбітражного керуючого. ГУ ДПС подано заяву про визнання грошових вимог до боржника.

Постановою апеляційного господарського суду залишено без змін ухвалу господарського суду, якою визнано грошові вимоги ГУ ДПС до банкрута.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, враховуючи таке.

Згідно з п. 52² підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України на період з 18.03.2020 по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого КМУ на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), зупиняється перебіг строків давності, передбачених ст. 102 цього Кодексу.

На момент звернення ГУ ДПС із заявою про визнання грошових вимог до боржника діяла наведена норма закону (п. 52² підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України).

Законом України від 15.03.2022 № 2120-ІХ «Про внесення змін до ПК України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» зупинено дію п. 52² підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України на період дії воєнного, надзвичайного стану.

При цьому названим Законом ст. 102 ПК України доповнено п. 102.9 такого змісту: «102.9. На період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану зупиняється перебіг строків, визначених цим Кодексом, іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи».

Системний аналіз п. 52² підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» та п. 102.9 ст. 102 ПК України свідчить, що зупинення перебігу зазначених строків розпочалося з 18.03.2020 та не припинилося у зв'язку із прийняттям Закону України від 15.03.2022

№ 2120-IX, яким доповнено ст. 102 ПК України п. 102.9, а тому не переривався і перебіг строку такого зупинення.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 18.10.2022 у справі № 904/10083/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106976094>; від 14.03.2023 у справі № 910/11437/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109807473>; від 02.08.2023 у справі № 922/5229/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112801155>; від 21.05.2024 у справі № 908/1957/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119388550>.

5. Договірні правовідносини

5.1. Зміна, розірвання, продовження дії договорів під час воєнного стану

5.1.1. ТОВ звернулося з позовом, в якому просило внести до договору, зміни про продовження строків виконання зобов'язань, збільшення строку дії договору, обґрунтовуючи вимоги тим, що умови, якими сторони керувалися під час укладення договору, істотно змінилися з 2023 року через обставини непереборної сили (посилення ворожих атак / обстрілів, мобілізація тощо), а тому позивач має право на внесення змін до договору на підставі ст. 652 ЦК України та п. 4 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі».

Рішенням господарського суду відмовлено в задоволенні позову.

Позаяк договір сторони уклали уже під час дії воєнного стану та запровадження мобілізаційних заходів, позивач мав враховувати їх наслідки, підписуючи договір, а зазначені ним обставини непереборної сили, що виникли з 2023 року, існували на момент вчинення правочину. Крім того, Закон України «Про публічні закупівлі» не передбачає випадків обов'язкового продовження строку дії договору, укладеного за результатами публічної закупівлі, на вимогу однієї зі сторін, в тому числі шляхом звернення до суду, що свідчить про відсутність підстав для задоволення позову щодо внесення змін у договір відповідно до ст. 652 ЦК України та п. 4 ч. 5 ст. 41 названого Закону.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано та позов задоволено.

КГС ВС залишив без змін рішення суду першої інстанції та скасував постанову апеляційного суду, зазначивши таке.

Висновки апеляційного суду про наявність підстав для застосування до спірних правовідносин ст. 652 ЦК України та внесення змін до договору відповідно до цієї норми за одночасного встановлення підстав для задоволення позову з огляду на існування обставин непереборної сили свідчать про неправильне застосування апеляційним судом зазначеної норми матеріального права, оскільки за наявності форс-мажору положення ст. 652 ЦК України не застосовуються.

Позивач міг і повинен був при певній обачності передбачити виникнення труднощів у виконанні договору, пов'язаних з введенням воєнного стану, зважаючи на те, що на момент укладення договору по всій території України вже було введено воєнний стан. Тому настання зазначених ним подій не може розглядатись як підстава для внесення змін до окремих пунктів договору та додатка до нього у зв'язку

з істотною зміною обставин, а наявності обставин непереборної сили суд першої інстанції не встановив.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 10.10.2024 у справі № 910/332/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272668>.

5.1.2. У листопаді 2021 року ТОВ «Сателлит» звернулося з позовною заявою до ТОВ «Діброва», в якій просило стягнути з відповідача штраф за договором поставки.

Рішенням господарського суду позов задоволено, стягнуто з ТОВ «Діброва» на користь ТОВ «Сателлит» суму штрафу. Додатковим рішенням господарського суду стягнуто з ТОВ «Діброва» на користь ТОВ «Сателлит» витрати на професійну правничу допомогу та інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи.

Ухвалою апеляційного господарського суду повернуто без розгляду апеляційні скарги ТОВ «Діброва» на рішення та додаткове рішення господарського суду в цій справі на підставі п. 1 ч. 5 ст. 260 ГПК України, оскільки скарги підписані особою (а саме адвокатом АО «Правота»), яка не має права їх підписувати.

Суд апеляційної інстанції встановив, що місцезнаходженням ТОВ «Діброва» є тимчасово окупована територія, а тому, врахувавши приписи ч. 2 ст. 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», він дійшов висновку, що договір про надання правової допомоги, укладений між АО «Правота» та ТОВ «Діброва», є нікчемним.

КГС ВС скасував ухвалу суду апеляційної інстанції та направив справу до цього суду для продовження розгляду зі стадії вирішення питання про наявність чи відсутність підстав для відкриття апеляційного провадження, зауваживши таке.

КГС ВС зазначив, що ст. 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» називається «Особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території», однак у ч. 2 названої статті вживається саме термін «господарська діяльність».

За висновками КГС ВС, положення ч. 2 ст. 13 зазначеного Закону поширюються на договори, які укладаються суб'єктом господарювання під час здійснення ним господарської діяльності, тобто у випадках, коли він реалізує продукцію, виконує роботи, надає послуги.

За договором надання правничої допомоги ТОВ «Діброва» не надає послуги, а навпаки, отримує правничу допомогу від адвокатського об'єднання, тобто є споживачем послуги.

Утім, ТОВ «Діброва» є господарським товариством, суб'єктом господарської діяльності, тому презюмується, що всі договори, які укладає суб'єкт господарської діяльності, пов'язані зі здійсненням ним підприємницької (господарської) діяльності, бо саме для цього і було створене це товариство.

Водночас право особи на справедливий суд та отримання правничої допомоги передбачено Конституцією України та Конвенцією, тобто право особи на справедливий суд ґрунтується на законодавчих актах вищої юридичної сили.

КГС ВС наголосив, що необґрунтованим є обмеження права особи на отримання професійної правничої допомоги з тих підстав, що місцезнаходження

чи місце проживання її в умовах війни опинилося в окупації, а надто якщо зважати на динамічну зміну лінії фронту та переліку окупованих / деокупованих територій.

Чинне процесуальне законодавство не забороняє таким особам бути як позивачами, так і відповідачами в суді, тобто визнає їх процесуальну правоздатність.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.03.2024 у справі № 913/768/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974238>.

5.1.3. У травні 2022 року Управління комунальної власності, КНП «Львівське ТМО «Багатопрофільна клінічна лікарня» звернулися з позовом до УБФ «Центр медичних інновацій» про розірвання договорів оренди та зобов'язання повернути об'єкти оренди.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено повністю.

КГС ВС скасував судові рішення судів попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, вказавши на таке.

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, виходив з того, що позивач-1 не довів наявності одночасно чотирьох умов, визначених ч. 2 ст. 652 ЦК України, відповідно до яких укладений між сторонами договір може бути змінений за рішенням суду; позивач-2 як балансоутримувач не наділений повноваженням ініціювати розірвання договору оренди, а отже, і правом звертатися до суду з позовом про розірвання договорів оренди.

Проте суди попередніх інстанцій, зосередившись лише на доводах та доказах відповідача щодо забезпечення ним надання послуг медичного характеру в орендованих приміщеннях лікарні, зокрема організації гуманітарної діяльності з надання медичних, консультативних та діагностичних послуг населенню, в тому числі дітям, відповідно до мети створення та статутних завдань, не надали належної правової оцінки доводам позивачів щодо наявності у них порушених прав та законних інтересів у спірних правовідносинах, з урахуванням їх повноважень (правомочностей), визначених Львівською міською радою, та необхідності надання медичної допомоги дітям із сімей вимушених переселенців відповідно до повноважень, покладених на позивача-2. Окрім того, не з'ясували, чи вплинула військова агресія рф на зміну обставин (необхідність у використанні всіх приміщень лікарні для надання невідкладної медичної допомоги та лікування дітей переміщених осіб саме у закладі лікарні), які заінтересована сторона не могла передбачити в момент укладення спірних договорів, та чи можуть бути усунуті такі обставини після їх виникнення без залучення спірних орендованих приміщень за рахунок інших приміщень та яких саме.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.05.2023 у справі № 914/865/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111249311>.

5.1.4. ТОВ звернулося з позовом до АТ про внесення змін до договору про відкриття невідновлювальної кредитної лінії шляхом визнання укладеною додаткової угоди, в якій змінено терміни сплати кредиту і процентів за користування кредитом, оскільки сторони, укладаючи договір, не передбачали проведення бойових дій

на території України, внаслідок яких позивач позбавлений права на ведення господарської діяльності.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, якими відмовлено у позові, з огляду на таке.

У разі здійснення підприємницької діяльності особа має усвідомлювати, що така господарська діяльність здійснюється нею на власний ризик, вона має здійснювати власний комерційний розрахунок щодо наслідків вчинення відповідних дій, самостійно розраховувати ризики настання несприятливих наслідків у результаті тих чи інших її дій та самостійно приймати рішення про вчинення (чи утриматись від) таких дій.

Відсутність прибутку та невиконання контрагентами позивача своїх грошових зобов'язань перед ним, а також інфляційні процеси становлять один із можливих ризиків підприємницької діяльності і не є незвичайною та непрогнозованою обставиною в умовах ринкової економіки, і тому позивач мав передбачати ймовірне настання таких обставин під час укладення кредитного договору, в тому числі при виборі валюти кредитування.

КГС ВС, ураховуючи суть підприємництва та принципи підприємницької діяльності, яка будується, зокрема, на засадах власного комерційного ризику, вважає, що посилення позивача на суттєві зміни у веденні господарської діяльності, інфляційні процеси та інші наслідки запровадження на території України воєнного стану не свідчать про одночасну наявність умов, за яких укладений між сторонами договір може бути змінений згідно зі ст. 652 ЦК України за рішенням суду в запропонованій позивачем редакції додаткової угоди.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.06.2023 у справі № 910/8232/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739215>.

5.1.5. ФОП звернувся до суду з позовом до АТ «Укрпошта» та АТ «Банк інвестицій та заощаджень» про визнання гарантії, виданої банком на забезпечення виконання зобов'язання принципала – ФОП, такою, що не підлягає виконанню.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено повністю.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишені без змін.

Укладаючи та добровільно підписуючи спірний договір у березні 2022 року, ФОП погодив строки його виконання та специфікацію до нього. Договір позивач підписав без зауважень та заперечень. Причому на момент підписання спірного договору повномасштабна агресія РФ проти України вже тривала, ці обставини для сторін договору були загальновідомим фактом. Тож, здійснюючи господарську діяльність, сторони не були позбавлені змоги врахувати зазначені обставини та передбачити можливі ризики для себе. При цьому позивач, об'єктивно розуміючи та оцінюючи вигоди / втрати від укладення договору, мав можливість завбачити настання негативних наслідків, визначених, зокрема, ч. 3 ст. 25 Закону України «Про публічні закупівлі». Натомість позивач, прийнявши рішення про укладення договору на певних умовах, несе повну відповідальність за настання можливих для себе негативних майнових наслідків.

Крім того, посилення позивача на те, що збройна агресія РФ та введення воєнного стану є загальновідомою обставиною, що підтверджується листом ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1, не мотивує та не обґрунтовує, як саме наведені обставини вплинули на виконання обов'язку з поставки товару за спірним договором.

Лист ТПП України від 28.02.2022 є загальним офіційним документом та не містить ідентифікувальних ознак конкретного договору, виконання якого стало неможливим через наявність зазначених обставин. При цьому позивач не був позбавлений можливості звернутися до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП за отриманням відповідного сертифіката про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) за спірним зобов'язанням, дотримуючись порядку, встановленого Регламентом ТПП України від 18.12.2014.

Сторони є суб'єктами господарювання, і тому в разі здійснення підприємницької діяльності мають усвідомлювати, що господарська діяльність провадиться ними на власний ризик, особа має здійснювати власний комерційний розрахунок щодо наслідків вчинення відповідних дій, самостійно розраховувати ризики настання несприятливих наслідків у результаті тих чи інших її дій та самостійно приймати рішення про вчинення (чи утримання від) таких дій.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15.06.2023 у справі № 910/8580/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111675747>.

5.1.6. ТОВ «Агрістар» звернулося із зустрічним позовом про розірвання договору та визнання відсутнім права вимоги, оскільки внаслідок військової агресії РФ та введення в Україні воєнного стану виникли форс-мажорні обставини, що унеможливили виконання зобов'язань за договором.

Рішенням господарського суду в задоволенні зустрічних вимог відмовлено. Апеляційний господарський суд скасував його та прийняв нове рішення, яким в задоволенні зустрічного позову відмовив. КГС ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Отримання сертифіката вже після розірвання договору не впливає на його юридичну силу та правову природу, адже відповідно до п. 6.2 Регламенту засвідчення ТПП України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) сертифікати видаються ТПП для засвідчення форс-мажорних обставин щодо зобов'язань, строк виконання яких настав, і законодавство не містить вимог щодо строку, протягом якого відповідний сертифікат має бути отриманий.

Водночас потрібно розрізняти вчасне повідомлення сторони про виникнення форс-мажорних обставин (яке сторона має зробити у передбачений договором строк) від звернення до ТПП за отриманням сертифіката, яке є можливим лише після порушення виконання зобов'язання. Тому сертифікат ТПП може бути отриманий значно пізніше за дату, коли сторона з'ясувала неможливість виконання договору через вплив форс-мажорних обставин (постанова ВП ВС від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21).

Таким чином, у зв'язку з наявністю форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що унеможливили виконання зобов'язань за договором і тривали

більш ніж 30 днів, ТОВ «Агрістар» скористалося правом на розірвання договору поставки в односторонньому порядку відповідно до п. 8.3 договору з 15.04.2022 і надіслало покупцю листом від 01.04.2022 відповідне повідомлення за 14 днів до дати такого розірвання. На час направлення цього листа 01.04.2022 зазначені в ньому форс-мажорні обставини тривали 36 діб (з 24.02.2022). Лист було направлено покупцю за 15 днів до вказаної в ньому дати розірвання договору, як це передбачено умовами п. 8.3 договору.

КГС ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції щодо наявності обставин, які надали стороні – ТОВ «Агрістар» можливість реалізувати своє право на одностороннє розірвання спірного договору в порядку, передбаченому п. 8.3 договору, а саме: наявність форс-мажорних обставин; їх тривалість більш ніж 30 днів; направлення іншій стороні повідомлення про дострокове розірвання договору в установленій у ньому строк.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.12.2023 у справі № 922/193/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746261>.

5.1.7. ГО звернулася з позовом до КП, Управління майном обласної ради про визнання укладеною додаткової угоди до договору оренди майна – асфальтобетонного замощення, укладеного між КП (орендодавець) та ГО (орендар), з терміном дії з 19.07.2019 до 19.06.2022.

Постановою апеляційного господарського суду змінено мотивувальну частину рішення господарського суду шляхом викладення мотивів відмови у позові в редакції постанови. У решті рішення господарського суду залишено без змін.

КГС ВС погодився з висновками апеляційного господарського суду з огляду на таке.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні внесено зміни до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про оренду державного та комунального майна», а саме доповнено п. 6¹, яким унормовано, що під час дії воєнного стану КМУ може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені цим Законом, зокрема щодо запровадження можливості автоматичного продовження договорів оренди, строк дії яких закінчується під час дії воєнного стану, на строк до припинення чи скасування та на чотири місяці після припинення чи скасування воєнного стану.

Правовий аналіз нормативних приписів постанови КМУ № 634, яка набрала законної сили 01.06.2022, дає підстави для висновку, що договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких закінчується під час дії воєнного стану, автоматично продовжуються за таких умов: строк дії відповідних договорів завершується у період воєнного стану; неповідомлення балансоутримувачем, з урахуванням законодавства, статуту або положення балансоутримувача про погодження уповноваженим органом управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач, за 30 календарних днів до дати закінчення договору оренди орендодавця та орендаря про непродовження договору оренди з підстав, визначених ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна».

Пунктом 16 постанови КМУ № 634 на орендодавця державного та комунального майна покладено обов'язок забезпечити продовження та припинення договорів оренди відповідно до п. 5 цієї постанови з 24.02.2022. Тобто маємо надання нормативно-правовому акту зворотної сили в часі (ретроактивна дія) шляхом прямої вказівки про це в самому нормативно-правовому акті. Такий темпоральний прояв не суперечить принципу, закладеному в ст. 58 Конституції України, оскільки ретроактивна дія зазначеної постанови уточнює початкові наміри законодавця забезпечити правову визначеність орендаря в умовах воєнного стану, який запроваджено в Україні з 24.02.2022.

Отже, строк дії спірного договору оренди закінчився 19.06.2022, тобто у період дії воєнного стану. Надіслані орендарю орендодавцем листи від 31.03.2022 та від 26.05.2022 з відмовою продовжувати договір оренди не містять підстав, передбачених ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», бо абз. 2 ч. 1 цієї статті стосується саме орендованого приміщення, тоді як об'єкт оренди за спірним договором оренди – асфальтобетонне замощення не є приміщенням. Суду не надано рішення уповноваженого органу управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач – орендодавець.

КГС ВС зазначив, що у спірних правовідносинах немає передумов для припинення договору оренди під час дії воєнного стану з підстав, визначених п. 5 постанови КМУ № 634, оскільки такий договір визнається продовженим з 24.02.2022 на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану за імперативними приписами п. 5, 16 зазначеної постанови без заяви орендаря та окремого рішення орендодавця. Тобто спірний договір оренди є продовженим згідно з прямою вказівкою закону, що є підставою для відмови у позові саме із цих підстав.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.04.2023 у справі № 917/565/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514884>.

5.1.8. ДП звернулося з позовом до ФОП, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – ФДМУ, про розірвання договорів оренди індивідуально визначеного рухомого майна, що належить до державної власності, а також про зобов'язання повернути це майно позивачу з огляду на порушення відповідачем строків оплати орендної плати протягом березня – липня 2022 року.

Господарський суд ухвалив рішення про задоволення позову. Апеляційний господарський суд прийняв постанову, якою скасував це рішення та ухвалив нове, яким в задоволенні позову відмовив.

КГС ВС погодився з висновками апеляційного господарського суду, зазначивши таке.

Матеріалами справи встановлено, що відповідач під час розгляду справи сплатив заборгованість, що виникла протягом березня – липня 2022 року.

Водночас за умовами договору несплата орендної плати відповідачем без поважних причин протягом трьох місяців поспіль є окремою підставою для їх

розірвання, а погашення відповідачем заборгованості не впливає на вирішення спору в цій частині.

Апеляційний господарський суд, вирішуючи питання про розірвання договорів оренди внаслідок систематичного невнесення орендної плати, застосував постанову КМУ № 634 у редакції від 27.05.2022, у п. 3 якої передбачалося, що на період воєнного стану, але у будь-якому разі не довше ніж до 30.05.2022, за договорами оренди державного майна, чинними станом на 24.02.2022 або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24.02.2022 або раніше, звільняються від орендної плати орендарі, які використовують майно, розміщене на територіях Кіровоградської, Дніпропетровської, Житомирської, Одеської областей.

Таким чином, відповідач був звільнений від сплати орендної плати з 24.02.2022 до 30.05.2022, у зв'язку із чим не можна стверджувати про систематичну несплату ним орендної плати за спірний період.

КГС ВС зазначив, що твердження скаржника про непоширення пп. 3 п. 1 постанови КМУ № 634 на орендаря на тій підставі, що спірне майно передавалося в оренду не за результатами аукціонів, обґрунтовано відхилено судом апеляційної інстанції, оскільки законодавець передбачив умови звільнення від орендної плати за договорами оренди державного майна диференційовано залежно від термінів їх укладення, тобто чинних станом на 24.02.2022 або укладених після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24.02.2022 або раніше.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.07.2023 у справі № 916/3958/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112459047>.

5.1.9. ТОВ звернулося з позовом до Департаменту комунальної власності міста Києва про визнання недійсним абз. 7 п. 13 розділу 1 договору оренди єдиного майнового комплексу, визнання недійсним одностороннього правочину, оформленого листом зазначеного Департаменту про дострокове припинення договору.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково; визнано недійсним односторонній правочин, оформлений листом Департаменту від 25.08.2022 № 062/05-18-3362, про дострокове припинення договору оренди єдиного майнового комплексу, укладеного між Департаментом та ТОВ; в іншій частині позову відмовлено.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зауваживши таке.

Законодавством встановлено можливість сторін договору оренди погодити таку додаткову умову як сплата орендних платежів наперед за період не менш ніж шість місяців, проте слід враховувати, що у зв'язку із запровадженням воєнного стану Законом України від 01.04.2022 № 2181-IX внесено зміни до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про оренду державного та комунального майна», а саме доповнено п. 6¹, яким унормовано, що під час дії воєнного стану КМУ може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені цим Законом. На виконання зазначених законодавчих приписів КМУ прийнято постанову № 634, яка набрала законної сили 01.06.2022.

Згідно з п. 2 постанови КМУ № 634 для договорів оренди, що укладаються в період воєнного стану, авансовий внесок та забезпечувальний депозит орендарями,

визначеними абз. 2 та 4 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», не сплачуються, а орендарями, крім визначених абз. 2 та 4 ч. 1 ст. 15 Закону, сплачуються в розмірі однієї місячної орендної плати.

Заходи, передбачені п. 2 постанови КМУ № 634, мають тимчасовий характер та пов'язані з певною подією.

До того ж рішенням Київської міської ради від 15.04.2022 № 4569/4610 «Про внесення змін до рішення Київської міської ради від 30.03.2022 № 4551/4592 «Про деякі питання комплексної підтримки суб'єктів господарювання міста Києва під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» пп. 1.2 п. 1 рішення від 30.03.2022 № 4551/4592 викладено в такій редакції: «1.2. У сфері комунального майна територіальної громади міста Києва на період дії воєнного стану та один місяць з дати його припинення орендарі за договорами оренди комунального майна територіальної громади міста Києва звільняються від орендної плати». Заходи, передбачені зазначеними рішеннями Київської міської ради, також мають тимчасовий характер та пов'язані з певною подією.

При цьому наказом Департаменту від 26.04.2022 № 202 орендарів комунального майна міста Києва тимчасово на період дії воєнного стану та один місяць з дати його припинення звільнено від сплати орендної плати у разі надходження заяв орендарів.

Таким чином, відповідно до положень постанови КМУ № 634, рішень Київської міської ради від 30.03.2022 та 15.04.2022, наказу Департаменту комунальної власності міста Києва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 26.04.2022 № 202 ТОВ як орендаря за договором було звільнено від сплати орендних платежів до закінчення воєнного стану та один місяць з дати його припинення.

КГС ВС зазначив, що оскільки пп. 7 п. 13 розділу 1 умов договору встановлено сплату орендних платежів не менше ніж за шість місяців наперед, а позивач звільнений від сплати орендних платежів на час воєнного стану, то ТОВ звільнено від виконання пп. 7 п. 13 розд. 1 умов договору на час дії воєнного стану. Тому несплата товариством суми оренди згідно із зазначеним підпунктом не може бути підставою для припинення договору оренди на підставі пп. 12.6.7 п. 12.5 договору.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.07.2023 у справі № 910/8348/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112286887>.

5.1.10. ТОВ звернулося з позовом до Міноборони про внесення змін до договору про закупівлю послуг за державні кошти від 06.05.2022 в частині визначення терміну виконання робіт, передбаченого календарним планом надання послуг з ремонту.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в позові відмовлено.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Пунктом 4 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» передбачено можливість внесення змін до договору про закупівлю (зміна істотних умов) щодо продовження строку дії договору та строку виконання зобов'язань у разі виникнення

документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження, у тому числі обставин непереборної сили.

Постанова КМУ від 20.03.2022 № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» містить норму (абз. 3 п. 1 ч. 1), згідно з якою істотні умови державного контракту (договору) не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі, крім випадків, зокрема, продовження строку дії державного контракту (договору) та строку виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг у разі виникнення документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження (обставин непереборної сили, затримки фінансування витрат замовника тощо), за умови, що така зміна не призведе до збільшення суми, визначеної в державному контракті (договорі).

Проте така зміна має відбуватися за волевиявленням обох сторін. Закон України «Про публічні закупівлі» не передбачає випадків обов'язкового продовження строку дії договору на вимогу однієї із сторін, у тому числі шляхом звернення до суду. Пункт 4 ч. 5 ст. 41 зазначеного Закону не надає права одній зі сторін вимагати від іншої внесення змін до договору в судовому порядку.

Водночас зміна договору за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони допускається у разі істотної зміни обставин з підстав, установлених ч. 4 ст. 652 ЦК України, та за наявності одночасно умов, визначених ч. 2 цієї статті.

Як встановлено матеріалами справи, сторони у договорі домовилися про можливість продовження строку (терміну) виконання зобов'язань (надання послуг) у випадку істотної зміни обставин. Доказом виникнення істотної зміни обставин, які впливають на виконання обов'язків за договором, є відповідний документ, виданий ТПП України або регіональними ТПП.

Проте суди не встановили, а позивач не довів наявності прямого причинно-наслідкового зв'язку між обставинами, зазначеними позивачем (зміна курсу), та продовженням терміну виконання ремонту, про яке просив позивач.

Отже, підстав для застосування у цих правовідносинах п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборонні закупівлі», постанови КМУ від 20.03.2022 № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану», яка була прийнята відповідно до цього Закону, та ст. 652 ЦК України немає.

КГС ВС зазначив, що позивач міг і повинен був при певній обачності передбачити виникнення труднощів у виконанні договору, пов'язаних з можливою зміною курсу гривні, зважаючи на те, що на момент укладення договору на території України вже було введено воєнний стан. Тому настання зазначених подій не може розглядатися як підстава для зміни договору у зв'язку з істотною зміною обставин. За відсутності істотної зміни обставин, якою сторони керувалися, укладаючи договір, не можна змінити договір за рішенням суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 21.09.2023 № 910/11841/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113651192>.

5.1.11. ПП звернулося з позовом до Служби автодоріг, у якому просило визнати: протиправними дії Служби автодоріг, які виразилися в односторонньому розірванні договорів; дійсними договори, які були укладені між Службою автодоріг і ПП; чинними правовідносини за ними.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

КГС ВС скасував рішення попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, врахувавши таке.

Суди попередніх інстанцій встановили, що 04.03.2022 Служба автодоріг направила ПП лист про призупинення дії договорів до моменту припинення чи скасування воєнного стану в Україні або до моменту прийняття інших розпорядчих рішень уряду. ПП стверджувало, що було здатне виконувати договірні обов'язки, але його штучно відсторонили від виконання договорів, скориставшись ситуацією (не надавали замовлень), а нова закупівля послуг проведена за значно вищими цінами і спричиняє збитки державі.

Щодо наявності форс-мажорних обставин та підстав для розірвання договору КГС ВС зазначив, що у випадках, коли сторона не має права на односторонню відмову, намір розірвати договір може бути реалізований лише за погодженням з іншою стороною, а в разі недосягнення сторонами домовленості щодо розірвання договору – за судовим рішенням на вимогу однієї із сторін.

Служба автодоріг повідомила ПП про розірвання договорів саме через виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), засвідчених листом ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1.

Водночас згаданий лист ТПП України не є безумовною підставою вважати, що форс-мажорні обставини настали для всіх без винятку суб'єктів. Кожен суб'єкт, який через певні обставини не може виконати свої зобов'язання за окремо визначеним договором, має доводити наявність у нього форс-мажорних обставин.

Утім, саме ПП у випадку настання для нього форс-мажорних обставин, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договорів, мало звернутися до ТПП України для засвідчення таких обставин та довести їх існування перед Службою автодоріг. Натомість ПП не стверджувало про наявність форс-мажорних обставин і не доводило їх існування, а навпаки, аргументувало, що, незважаючи на обставини, пов'язані з військовою агресією та воєнним станом, мало змогу виконувати свої зобов'язання за договором.

КГС ВС вказав, що суди попередніх інстанцій не звернули уваги, що відповідач стверджував про наявність форс-мажору саме у контрагента, а отже, він, по суті, посилався на тривале невиконання стороною своїх зобов'язань як на підставу одностороннього розірвання договорів (при цьому помилково доводив, що сторона не виконує зобов'язання через форс-мажорні обставини).

КГС ВС дотримується висновку, що помилкове посилання Служби автодоріг на пункти договорів, які передбачали право на їхнє розірвання внаслідок тривалого існування форс-мажорних обставин, тобто неправильна кваліфікація обставин невиконання контрагентом його зобов'язань за договорами саме як форс-мажору (дії

непереборної сили), не свідчить про відсутність у відповідача права на одностороннє розірвання цих договорів та неправомірність його дій.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 07.06.2023 у справі № 906/540/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972413>.

5.2. Особливості виконання договорів під час дії воєнного стану

5.2.1. АТ «Ексімнафтопродукт» звернулося з позовом до ПАТ «Укртатнафта», у якому просило зобов'язати відповідача виконати умови п. 2.1.3 договору про надання послуг від 12.01.2022 № 14/10/2120 (далі – Договір від 12.01.2022) шляхом надання позивачу документів щодо митного оформлення вантажу – «нафта сира «AZERI LIGHT CRUDE OIL», що надійшов на судні SILVER вантажовласника Компанії «SOCAR TRADING SA» у кількості 53 652 397 кг (далі – вантаж).

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду від 16.10.2023, позов задоволено.

КГС ВС скасував зазначені судові рішення та прийняв нове, яким відмовив у задоволенні позовних вимог, зазначивши таке.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що вантаж був транспортований на Кременчуцький НПЗ та зданий ПАТ «Укртатнафта» в кінцевому пункті на виконання мобілізаційного завдання Міністерства енергетики України.

Після переміщення нафти АТ «Ексімнафтопродукт» на Кременчуцький НПЗ ПАТ «Укртатнафта» між позивачем та відповідачем були підписані відповідні акти передачі нафти сирової у загальній кількості 53 652,4 т.

Позивач вважає, що його права порушені у зв'язку з відмовою відповідача повідомити про статус цієї нафти: чи знаходиться вона під митним контролем, чи оформлена в митному режимі «імпорт».

Міністерство енергетики України як один з центральних органів влади відповідно до абз. 10 ст. 15 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» доводить (встановлює) мобілізаційні завдання (замовлення) до підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління або залучаються ним до виконання мобілізаційних завдань (замовлень).

Відповідно до абз. 11 ч. 1 ст. 21 названого Закону підприємства, установи й організації зобов'язані створювати та утримувати мобілізаційні потужності, створювати і зберігати мобілізаційний резерв матеріально-технічних і сировинних ресурсів згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями).

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій: оскільки передача вантажу вже здійснена без митного оформлення щодо переведення його із митного режиму митного складу в режим випуску у вільний обіг на виконання мобілізаційного завдання Міністерства енергетики України і така передача з огляду на зазначені обставини та норми права є правомірною, позивач не має потреби у митному оформленні вантажу.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.01.2024 у справі № 917/458/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/116541563>.

5.2.2. Підприємство звернулося з позовом до ТОВ про зобов'язання виконати умови договорів поставки нафтопродуктів у натурі.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено.

КГС ВС скасував зазначені судові рішення та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначивши таке.

Сама по собі наявність форс-мажорних обставин, зокрема ведення бойових дій на території України, не є безумовною підставою ні для припинення зобов'язань, ні для звільнення від їх виконання. Судом має бути з'ясовано й перевірено причинно-наслідковий зв'язок між такими обставинами і неналежним виконанням зобов'язання у конкретному випадку.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що ведення бойових дій на території України призвело до знищення запасів пального (бензину А-95 і ДП), що має безпосередній вплив на можливість виконання товариством своїх зобов'язань щодо постачання пального, унеможливує постачання нафтопродуктів з Республіки Білорусь, який є виробником предмета закупівлі.

КГС ВС зазначив, що суди не з'ясували, не зазначили і не дослідили, у зв'язку із чим неможливість постачання нафтопродуктів (бензину і ДП) виробництва одного лише конкретного виробника унеможливили виконання відповідачем своїх зобов'язань за договорами поставки в цілому.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 09.05.2023 у справі № 903/573/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772041>; від 30.04.2024 у справі № 910/5488/23 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118960950>.

5.2.3. ФОП Коба О. І. звернувся з позовом до ФОП Фоміної М. О. про стягнення заборгованості з орендної плати, яка утворилась у березні – липні 2022 року, та заборгованості з комунальних платежів.

Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку про відмову в задоволенні позовної вимоги про стягнення заборгованості з орендної плати, оскільки з 24.02.2022 до теперішнього часу наявні форс-мажорні обставини, що підтверджується довідкою ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. Водночас суди зазначили, що відповідач з 23.02.2023 перебуває за межами території України. Наведені висновки суди зробили, посилаючись на ч. 6 ст. 762 ЦК України та ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

КГС ВС, направляючи справу на новий розгляд до місцевого господарського суду, зазначив про передчасність висновків судів попередніх інстанцій про наявність підстав для відмови у позові в частині стягнення заборгованості з орендної плати у зв'язку із форс-мажорними обставинами, які ґрунтуються на листі ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1, оскільки цей лист не є сертифікатом у розумінні ст.14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» та не містить ідентифікувальних ознак конкретного договору виконання якого стало неможливим через наявність зазначених обставин.

Підставою звільнення від зобов'язання сплачувати орендну плату ч. 6 ст. 762 ЦК України визначає об'єктивну неможливість використовувати передане в оренду майно

(бути допущеним до приміщення, перебувати у ньому, зберігати у приміщенні речі тощо) через обставини, за які орендар не відповідає.

Однак зі змісту судових рішень не вбачається, які встановлені судами обставини дали їм змогу дійти висновку про об'єктивну неможливість відповідачем використовувати передане в оренду майно.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.08.2023 у справі № 916/1788/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112607541>.

5.2.4. АТ «Укрзалізниця» звернулося з позовом до ПАТ про стягнення плати за користування вагонами та збору за зберігання вантажу.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено. КГС ВС залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій, зауваживши таке.

Суди встановили, що у квітні 2022 року за накладними залізниця прийняла до перевезення на адресу ПАТ вагони. Після прибуття вагонів на станцію призначення позивач своєчасно повідомив відповідача про готовність залізниці передати вагони. Вагони у зазначений час відповідач на свою під'їзну колію не забирав, у зв'язку із чим виникла затримка, про що станція склала акти про затримку загальної форми ГУ-23.

КГС ВС відхилив посилання ПАТ на телеграмне розпорядження правління АТ «Укрзалізниця» від 02.04.2022 № ЦМ-13/693 та рішення АТ «Укрзалізниця» від 02.04.2022 (протокол № Ц-54/42 Ком.т) як на підставу для часткового звільнення від нарахування плати за користування вагонами (виключити час, який припав на комендантську годину).

Правове регулювання впровадження комендантської години здійснюється на підставі Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», постанов КМУ від 08.07.2020 № 573 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» та від 29.12.2021 № 1455 «Про затвердження порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан».

Під час комендантської години запроваджуються певні заборони та обмеження, зокрема на перебування на вулицях та в інших громадських місцях осіб без виданих перепусток, пересування на транспортних засобах тощо.

Відповідно до Переліку виняткових умов, які є підставою для звільнення замовників послуг, пов'язаних з організацією перевезення вантажів, від обов'язку вносити плату за користування вантажними вагонами і контейнерами та зборів/плат АТ «Укрзалізниця» під час дії воєнного стану в Україні», затвердженого рішенням правління позивача від 02.04.2022 (протокол № Ц-54/42 Ком.т), обставини, за наявності яких час затримки вагону не включається до часу користування вагоном, мають бути засвідчені актом загальної форми ГУ-23, який складається згідно з додатком 6 до Правил користування вагонами та має містити конкретний опис обставин, що стали підставою для затримки вагонів та складання актів. Саме акт загальної форми ГУ-23 є підставою не враховувати в час користування вагоном час існування обставин,

зазначених вище (у тому числі обставин запровадження комендантської години на території, на якій розташована станція відправлення / призначення).

КГС ВС зазначив, що з огляду на відсутність у матеріалах справи актів та повідомлень від відповідача щодо неможливості забирання вагонів з під'їзної колії у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, з урахуванням того, що станція призначення працює цілодобово, суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про відсутність належних та допустимих доказів, які б засвідчували передбачені виняткові умови, які є підставою для звільнення відповідача від обов'язку вносити плату за користування вантажними вагонами і контейнерами під час воєнного стану в Україні.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 02.06.2023 у справі № 904/3538/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111610896>; від 23.06.2023 у справі № 904/3141/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739058>; від 14.06.2023 у справі № 908/1198/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111644704>; від 20.06.2023 у справі № 904/2442/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111675765>; від 05.07.2023 у справі № 904/3921/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112029576>; від 07.07.2023 у справі № 916/2613/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112172343>; від 13.09.2023 у справі № 908/1464/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113924726>; від 18.04.2024 у справі № 904/2020/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118519645>.

5.2.5. ФГ «Клепки+» звернулося з позовом до міської військової адміністрації про визнання укладеними додаткових угод до договорів оренди землі.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасоване повністю та прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволено. КГС ВС залишив без змін судові рішення апеляційної інстанції, зауваживши таке.

За ст. 16 Закону України «Про оренду землі» укладення договору оренди земельної ділянки із земель державної або комунальної власності здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування – орендодавця, прийнятого у порядку, передбаченому ЗК України, або за результатами земельних торгів.

Водночас у Законі України «Про оренду землі» та ЗК України визначено порядок (процедуру) поновлення договорів оренди землі, зокрема поновлення договорів оренди землі здійснюється в порядку, передбаченому ст. 126-1 ЗК України.

Відповідно до приписів ч. 1 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» (в редакції, чинній на момент звернення позивача з позовом у цій справі) після закінчення строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки за умовами договору, має переважне право перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк.

З викладеного випливає, що наведені норми чинного законодавства, розмежовують змістовно поняття: «поновлення договору оренди землі», «надання (передача) земельних ділянок у користування» та «укладення договору оренди землі на новий строк».

При цьому варто звернути увагу на те, що надання (передача) земельних ділянок у користування шляхом укладення договору оренди землі є процесом досягнення згоди з усіх істотних умов договору, що створює юридичний факт, тобто утворює нові

правовідносини між сторонами, які супроводжуються новими зобов'язаннями та укладенням договору з урахуванням актуальних законодавчих норм і рішень відповідних органів влади. Отже, під наданням земельних ділянок у користування шляхом укладення договору оренди землі слід розуміти саме первинне надання земельної ділянки у користування.

Ураховуючи те, що у цьому спорі йдеться про укладення договорів оренди землі на новий строк у межах наявних договірних відносин, положення п. 26 ч. 2 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не поширюються на спірні правовідносини сторін. У зв'язку із цим суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку щодо наявності підстав для задоволення позову.

Узагальнюючи наведене, КГС ВС зауважив, що визначені у п. 26 ч. 2 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обмеження повноважень військових адміністрацій щодо надання земельних ділянок в оренду на строк понад один рік стосується саме первинного надання їх у користування, що супроводжується певною процедурою, а не правовідносин щодо укладення договорів оренди землі на новий строк у межах наявних договірних відносин.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.11.2023 у справі № 922/502/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123674422>.

5.3. Застосування штрафних санкцій за порушення господарських зобов'язань та стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних за порушення грошових зобов'язань

5.3.1. ПАТ звернулося з позовом до АТ «Укрзалізниця» про стягнення штрафу за прострочення термінів доставки вантажів та порожніх вагонів. Позовні вимоги мотивовані тим, що у період з лютого по квітень 2022 року відповідач порушив ст. 41 Статуту залізниць України, прострочивши доставку вантажу та порожніх вагонів, за що передбачене нарахування штрафу згідно зі ст. 116 цього Статуту. Відповідач просив зменшити розмір заявленої до стягнення суми штрафу до однієї гривні та звертав увагу суду, що зобов'язання з перевезення виконано у повному обсязі, вантаж доставлено, до того ж АТ «Укрзалізниця» має стратегічне значення для економіки держави.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позовні вимоги задоволено частково.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій змінено, зменшено розмір штрафу за несвоєчасну доставку, в решті судові рішення залишено без змін.

Суд, зменшуючи на 50 % розмір заявленого до стягнення штрафу, врахував доводи обох сторін та загальні засади цивільного законодавства, передбачені ст. 3 ЦК України, а також необхідність забезпечення балансу інтересів сторін.

Та обставина, що зобов'язання з доставки вантажу відповідач виконав, хоча і здійснив його з простроченням термінів, визначених ст. 41 Статуту залізниць України та Правилами обчислення термінів доставки вантажу, затвердженими наказом Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644, є окремою підставою для зменшення розміру неустойки, передбаченої ч. 1 ст. 233 ГК України.

Істотне значення в контексті застосування ч. 3 ст. 551 ЦК України має необхідність дотримання залізницею військово-транспортного обов'язку в умовах воєнного стану (виконання планів перевезення, надання рухомого складу для військових залізничних перевезень, утримання рухомого складу у справному стані тощо), що передбачає матеріально-технічне забезпечення і залежить від фінансового становища підприємства.

Ураховуючи те, що відповідач має стратегічне значення для економіки та безпеки держави і на нього покладено обов'язок щодо утримання у справному стані рухомого складу для забезпечення діяльності ЗСУ (згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», постановою КМУ від 04.03.2015 № 83), наявні обставини, які мають істотне значення у розумінні ч. 1 ст. 233 ГК України та ч. 3 ст. 551 ЦК України.

Зазначена обставина не залежить від того, в який саме період відбувалися перевезення вантажів відповідачем: до початку чи після введення воєнного стану в Україні.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 21.04.2023 у справі № 904/1725/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394459>; від 20.04.2023 у справі № 904/613/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394385>; від 27.03.2023 у справі № 904/934/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109897995>; від 30.03.2023 у справі № 904/392/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109961340>; від 20.04.2023 у справі № 904/1754/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110427777>; від 06.06.2023 у справі № 904/1289/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111384627>; від 21.06.2023 у справі № 904/822/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111708607>; від 20.04.2023 у справі № 904/613/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394385>.

5.3.2. ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» звернулося з позовом до ТОВ про стягнення пені та штрафу.

ТОВ звернулося із зустрічною позовною заявою до ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» про стягнення пені. Позов обґрунтовано тим, що замовник, порушивши умови договору, несвоєчасно оплатив виконані роботи.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позовні вимоги основного та зустрічного позовів задоволено частково. Рішення судів попередніх інстанцій мотивовані тим, що відповідач за первісним позовом не заперечував проти нарахування позивачем за первісним позовом сум неустойки за спірним договором.

Причиною подання касаційної скарги стала незгода відповідача за зустрічним позовом з рішеннями судів попередніх інстанцій про стягнення з нього пені за порушення виконання умов договору щодо оплати виконаних робіт.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив таке.

Відповідно до усталеної практики ВС право суду зменшити заявлені до стягнення суми штрафних санкцій пов'язане з наявністю виняткових обставин, встановлення яких вимагає надання оцінки поданим учасниками справи доказам та обставинам, якими учасники справи обґрунтовують наявність підстав для зменшення розміру штрафних санкцій та заперечення щодо такого зменшення. Установивши відповідні обставини,

суд вирішує питання стосовно можливості зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки, що є правом суду, яке реалізується ним на власний розсуд.

Чинним законодавством не врегульований розмір (відсоткове співвідношення) можливого зменшення розміру штрафних санкцій. Відповідно, це питання вирішується господарським судом згідно зі ст. 86 ГПК України, тобто за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Саме суд першої та апеляційної інстанцій користується певною можливістю розсуду щодо зменшення розміру штрафних санкцій (неустойки), оцінюючи наявність і розмір збитків та інші обставини, які мають істотне значення.

У цій справі суд апеляційної інстанції, оцінивши наявні у матеріалах справи докази та доводи відповідача за зустрічним позовом, забезпечуючи баланс інтересів сторін, з метою недопущення фактичного звільнення від сплати погоджених сторонами договору штрафних санкцій без належних правових підстав зазначив, що відповідач за зустрічним позовом протягом спірного періоду (з дати підписання акта про виконані роботи до останньої оплати за виконані роботи підрядником – 12.07.2022) працював, незважаючи на введений воєнний стан в Україні та повномасштабну воєнну агресію РФ проти України. Виключно віднесення введеного в Україні воєнного стану до форс-мажорних обставин не свідчить про існування таких обставин у конкретних правовідносинах та неможливість виконання відповідачем за зустрічним позовом господарських зобов'язань за договором у частині своєчасної оплати за виконані роботи.

За таких обставин ВС дійшов висновку про необґрунтованість касаційної скарги.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 03.08.2023 у справі № 916/628/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112634772>; від 12.06.2024 у справі № 910/6306/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119740986>.

5.3.3. ПАТ звернулося з позовом до ТОВ про розірвання договору поставки. ТОВ звернулося із зустрічним позовом до ПАТ про зобов'язання передати товар на умовах зазначеного договору поставки та стягнення штрафної неустойки, мотивуючи це неналежним виконанням відповідачем за зустрічним позовом умов договору.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові ПАТ до ТОВ про розірвання договору поставки відмовлено. Зустрічний позов ТОВ до ПАТ задоволено частково, стягнуто з ПАТ на користь ТОВ штрафну неустойку, в решті зустрічних позовних вимог відмовлено. КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій.

Щодо позовних вимог ТОВ про стягнення з ПАТ штрафної неустойки КГС ВС зазначив таке.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, за п. 3.1 договору постачальник – ПАТ зобов'язався поставити товар до 05.03.2022 (включно).

Відповідно до п. 5.2 договору у випадку порушення постачальником строків поставки товару він зобов'язаний сплатити покупцю штрафну неустойку в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від ціни не отриманого від постачальника вчасно товару за кожен день прострочення поставки товару. Нарахування штрафної неустойки

починається з дня, коли зобов'язання щодо поставки мало бути виконане постачальником, та припиняється у день його повного виконання.

Згідно зі ст. 549 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Статтею 230 ГК України визначено, що штрафними санкціями у цьому Кодексі визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Судами встановлено відсутність доказів поставки ПАТ на виконання п. 3.1 договору товару до 05.03.2022 (включно).

Суди попередніх інстанцій відхилили посилання ПАТ на наявність форс-мажорних обставин, оскільки товариство не повідомило в установлені терміни іншу сторону про форс-мажорні обставини і не надало відповідного сертифіката, який міг бути виданий ТПП України за його зверненням в установленому порядку на підтвердження того, що початок воєнних дій унеможлиблює виконання його зобов'язань за спірним договором.

КГС ВС зауважив, що нарахування неустойки за порушення строків поставки товару є обґрунтованим, оскільки ПАТ порушило зобов'язання з поставки товару в установлений договором термін.

Однак, беручи до уваги наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій від 22.12.2022 № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф», яким вся територія міста Києва з 24.02.2022 по 30.04.2022 віднесена до територій можливих бойових дій, лист Генерального директора JCB Sales-Export Europe від 28.10.2022 про затримку виконання замовлень а також відсутність у позивача за зустрічним позовом будь-якої шкоди або прямих збитків внаслідок неналежного виконання відповідачем за зустрічним позовом своїх зобов'язань за договором, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про зменшення розміру пені до 29 4459,25 грн.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.09.2023 у справі № 924/75/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113526878>.

5.3.4. ПАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» звернулося з позовом до КП, у якому просило стягнути з відповідача суму основного боргу, пеню та штраф, інфляційні втрати, три проценти річних у зв'язку з порушенням відповідачем з 26.02.2022 до 25.04.2022 договірних зобов'язань у частині своєчасної сплати наданих послуг з передачі електричної енергії.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь позивача три проценти річних, інфляційні втрати, відмовлено в частині позовних вимог

щодо стягнення пені та штрафу, закрито провадження у справі в частині стягнення суми основного боргу за відсутністю предмета спору.

КГС ВС судові рішення залишив без змін з огляду на таке.

Предметом касаційного оскарження були судові рішення в частині відмови у задоволенні позову щодо стягнення пені та штрафу.

Згідно з підп. 16 п. 1 Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 25.02.2022 № 332 «Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану учасників ринку електричної енергії, під час особливого періоду», зі змінами від 26.04.2022 (далі – Постанова) на період дії в Україні воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування зупинити нарахування та стягнення штрафних санкцій, передбачених договорами, що укладені відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», між учасниками ринку електричної енергії.

Отже, нарахування та стягнення штрафних санкцій зупинене на період дії в Україні воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування.

Законом України від 24.02.2022 № 2102-ІХ затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», яким у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 строком на 30 діб.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП), є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України.

Згідно із ч. 1 ст. 3 названого Закону НКРЕКП здійснює державне регулювання з метою досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, і держави, забезпечення енергетичної безпеки, європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України.

Отже, НКРЕКП прийняла 25.02.2022 постанову № 332 в межах своїх повноважень. Підпунктом 16 п. 1 цієї постанови зупиняється нарахування та стягнення штрафних санкцій, передбачених договорами, що укладені відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», між учасниками ринку електричної енергії.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 26.07.2023 у справі № 922/1948/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545752>; від 03.07.2024 у справі № 910/6843/23 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120243244>.

5.3.5. ТОВ звернулося з позовом до АТ про стягнення заборгованості (пені, інфляційних втрат) за спожитий природний газ за договором про постачання природного газу для потреб побутових споживачів.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено повністю.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши таке.

Доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання. Саме вона має подавати відповідні докази в разі виникнення спору.

Лист ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1, яким визнано форс-мажорною обставиною військову агресію РФ проти України і на який посилався відповідач у судах попередніх інстанцій, є загальним офіційним документом та не містить ідентифікувальних ознак конкретного договору, виконання якого стало неможливим через наявність зазначених обставин. Цей лист не можна вважати сертифікатом у розумінні ст. 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

Наявність сертифіката ТПП України про форс-мажор суд має оцінювати у сукупності з іншими доказами, тобто зазначені обставини не мають преюдиційного характеру і в разі їх виникнення сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості належного виконання зобов'язання, повинна довести не лише наявність таких обставин, а й те, що вони були форс-мажорними саме для цього конкретного випадку.

Водночас сторона, яка посилається на форс-мажор, має довести причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажором та неможливістю виконати конкретне зобов'язання.

Той факт, що ТПП України засвідчила форс-мажорні обставини – військову агресію РФ проти України, сам по собі не є підставою для зменшення або звільнення від відповідальності за невиконання / неналежне виконання договірних зобов'язань.

До касаційної скарги скаржник додав сертифікат від 30.09.2022 № 6300-22-1122. Проте наявність причинно-наслідкового зв'язку між відповідними обставинами та невиконанням / неналежним виконанням зобов'язань підлягала доведенню відповідачем у судах попередніх інстанцій на загальних підставах. У суді касаційної інстанції це доведення не є можливим з огляду на ч. 2 ст. 300 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 29.06.2023 у справі № 922/999/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972419>.

5.3.6. ТОВ звернулося з позовом до АТ «Укртрансгаз» про розірвання договору про закупівлю товарів. АТ «Укртрансгаз» подало зустрічний позов до ТОВ про стягнення пені та штрафу.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, основний позов задоволено, а в задоволенні зустрічного позову відмовлено.

КГС ВС скасував судові рішення в частині задоволення основного позову і направив справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції, у решті судові рішення залишені без змін.

Суд касаційної інстанції зазначив, що підтвердженням існування форс-мажорних обставин є відповідний сертифікат ТПП України чи уповноваженої нею регіональної ТПП. Водночас сертифікат ТПП України не є єдиним доказом існування форс-мажорних обставин. Обставина форс-мажору має оцінюватися судом з урахуванням встановлених обставин справи та в сукупності з іншими доказами. Саме суд повинен на підставі наявних у матеріалах доказів з'ясувати, чи дійсно обставини, на які

посилається сторона, є надзвичайними, невідворотними і такими, що об'єктивно унеможливили належне виконання стороною свого обов'язку.

Досліджуючи доводи та докази ТОВ «Торгова компанія «Спецзапчасть» щодо настання для нього форс-мажорних обставин, суди попередніх інстанцій встановили, зокрема, таке:

- ТОВ «Торгова компанія «Спецзапчасть» станом на 24.02.2022 було зареєстровано та фактично знаходилось за адресою: Запорізька область, місто Василівка;

- місто Василівка з 26.02.2022 по цей день перебуває під окупацією, що є загальновідомим фактом, а також підтверджено наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф», який зареєстровано у Мін'юсті 23.12.2022 за № 1668/39004;

- в окупації опинилися не лише складські приміщення ТОВ, а й усі виробничі та трудові ресурси підприємства;

- відповідно до специфікації (додатка 1 до договору) останнім днем поставки товарів, визначених у специфікації, є 22.03.2022;

- за обставин, які склалися, ТОВ не мало змоги повідомити відповідача про настання форс-мажорних обставин протягом 10-ти календарних днів з моменту їх виникнення у письмовій формі, як це передбачено п. 8.2 договору. Водночас позивач листом від 14.03.2022 повідомив відповідача про настання форс-мажорних обставин єдиним доступним йому на той час способом, а саме шляхом направлення електронних листів на відомі електронні поштові скриньки відповідача;

- розуміння настання факту форс-мажорних обставин було підтверджено покупцем принаймні до 18.07.2022, що засвідчується матеріалами справи;

- жодної відповіді на надані пропозиції щодо допоставки товарів за договором та укладення відповідної додаткової угоди від АТ «Укртрансгаз» на адресу ТОВ не надійшло.

При цьому суди зазначили, що АТ «Укртрансгаз» не зазначило підстав ненадання ним відповіді на листи позивача за первісним позовом. Водночас, зважаючи на події, що відбуваються в країні, і переміщення багатьма підприємствами своїх складських приміщень до більш безпечних районів, постачальник не розумів того, коли та куди він мав поставити товар.

Отже, оцінивши наявні в матеріалах справи докази у сукупності, суди попередніх інстанцій дійшли висновку про доведеність факту виникнення обставин непереборної сили при виконанні позивачем умов договору про закупівлю товарів щодо своєчасної поставки товарів.

Ураховуючи наведене, колегія суддів КГС ВС погодилася з висновком судів попередніх інстанцій про те, що відповідно до ст. 617 ЦК України позивач як постачальник за договором, який порушив зобов'язання зі своєчасної поставки товарів, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, оскільки він довів, що це порушення сталося внаслідок обставин непереборної сили. Суди дійшли правомірного висновку про відсутність підстав для задоволення зустрічного позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.12.2023 у справі № 917/1593/22 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/115680867>.

5.3.7. ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» звернулося з позовом до АТ «Оператор газорозподільної системи «Луганськгаз» про стягнення заборгованості за добові небаланси природного газу: суми основного боргу, пені, інфляційних втрат, трьох процентів річних.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково.

КГС ВС залишив судові рішення без змін, зауваживши таке.

Предметом оскарження в суді касаційної інстанції було рішення місцевого господарського суду та постанова суду апеляційної інстанції в частині висновків щодо наявності підстав для часткового задоволення заяви АТ «Оператор газорозподільної системи «Луганськгаз» про зменшення розміру пені на 50 % від заявленої у позові суми.

Судами першої та апеляційної інстанцій встановлено, що АТ «Луганськгаз» здійснювало розподіл природного газу в Луганській області та займало монопольне становище у наданні цих послуг для споживачів регіону (населення, промисловості, бюджетних установ та інших), проте у зв'язку з війною в країні та тимчасовою окупацією Луганської області господарська діяльність, за рахунок якої товариство отримувало прибуток, була припинена. Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 станом на 08.03.2023 до Переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточені (блоковані), віднесено вісім районів Луганської області, тобто вся територія Луганської області є тимчасово окупованою.

Крім того, 21.04.2022 ГУ Національної поліції було розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 341 КК України, за фактом того, що військовослужбовці збройних сил РФ та учасники контрольованих РФ незаконних збройних формувань на території Луганської області з початку вторгнення ворога, з 24.02.2022, внаслідок дій держави-агресора здійснили захоплення структурних підрозділів АТ «Луганськгаз» з усім рухомим та нерухомим майном, що забезпечує діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадян, з метою користування ними та перешкоджання нормальній роботі підприємств, установ, організацій і провадженню товариством господарської діяльності. Фінансовий звіт за 2022 рік АТ «Луганськгаз» не подавало до ДПС України, оскільки було втрачено первинні бухгалтерські документи. Натомість суду було надано копії фінансових звітів за 2019 рік, з яких вбачається, що господарська діяльність АТ «Луганськгаз» була збитковою.

Також суди попередніх інстанцій надали оцінку сертифікату ТПП України про форс-мажорні обставини від 14.11.2022 щодо обов'язку (зобов'язання) АТ «Оператор газорозподільної системи «Луганськгаз» своєчасно та в повному обсязі оплачувати вартість наданих йому послуг, виконання якого унеможливлено через військову агресію

рф проти України, а саме захоплення структурних підрозділів оператора газорозподільної системи Луганськгаз з усім рухомим та нерухомим майном.

КГС ВС погодився із судами попередніх інстанцій, що тимчасова окупація всієї території Луганської області, на якій здійснював свою діяльність відповідач, є винятковою обставиною. Позивач має можливість здійснювати свою діяльність на всій території України, в тому числі в регіонах, які не окуповані рф і на територіях яких не відбуваються активні бойові дії. Якщо порівняти стан ведення господарської діяльності, то позивач як кредитор перебуває у більш вигідному матеріальному становищі, ніж відповідач, зважаючи на відсутність транспортування природного газу позивачем через ГВС Сохранівка (підтверджується сертифікатом ТПП України).

ВС вже неодноразово наголошував у своїх постановках, що зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, а за відсутності у законі переліку таких виняткових обставин господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність чи відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки. КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про правомірність зменшення розміру пені на 50 %.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.09.2023 у справі № 913/228/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269551>.

5.3.8. Національна поліція України звернулася з позовом до ТОВ про стягнення суми боргу за порушення умов договору.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС залишив судові рішення без змін, зазначивши таке.

Як встановили суди попередніх інстанцій, відповідач, порушивши умови договору, не виконав у визначений строк зобов'язання щодо надання зразка товару та поставки товару.

Проте як на підставу неможливості виконання зобов'язань за договором відповідач посилався на наявність форс-мажорних обставин, що виникли у зв'язку з військовою агресією рф проти України, про що повідомив позивача листом від 24.11.2022, в якому просив продовжити строк надання зразка товару до 15.12.2022 та продовжити термін постачання товару до 30.12.2022. Позивач, у свою чергу, листом від 09.12.2022 повідомив, що в разі надання відповідачем доказів настання форс-мажору або істотної зміни обставин у спосіб, передбачений договором, граничну дату поставки товару може бути встановлено не пізніше 23.12.2022 включно.

Відповідач 19.12.2022 листом на підтвердження дії форс-мажорних обставин, які унеможливили виконання умов договору, направив позивачу сертифікат Вінницької ТПП, в якому зазначив про дію форс-мажорних обставин, які унеможливають виконання договору щодо надання зразка товару, скріпленого ярликом, та поставки товару в термін до 12.12.2022, а саме: військова агресія рф проти України, масові ракетні обстріли об'єктів критичної інфраструктури України, в тому числі у Вінницькій області, що спричинили системні аварії української енергосистеми, масові екстрені відключення електроенергії, введення планових та аварійних відключень споживачів

по всій території України; дата настання форс-мажорних обставин 15.11.2022, дата закінчення – тривають на 16.12.2022.

Відповідач виготовив відповідний зразок товару, передав до Державного науково-дослідного інституту МВС України та після отримання експертного висновку надав зразок товару позивачу, що підтверджується листом відповідача від 22.12.2022, і поставив 23.12.2022 товар за договором у повному обсязі, що засвідчується накладною.

Відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

У п. 1 ч. 1 ст. 263 ЦК України наведено ознаки непереборної сили та визначено, що непереборна сила – це надзвичайна або невідворотна за даних умов подія. Отже, непереборною силою є надзвичайна і невідворотна подія, що повністю звільняє від відповідальності особу, яка порушила зобов'язання, за умови, що вона не могла її передбачити або передбачила, але не могла її відвернути.

Форс-мажорні обставини мають такі ознаки: вони не залежать від волі учасників цивільних (господарських) відносин; мають надзвичайний характер; є невідворотними; унеможливають виконання зобов'язань за конкретних умов господарської діяльності. Тобто ознаками форс-мажорних обставин є їх об'єктивна та абсолютна дія, а також непередбачуваність

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що належне виконання відповідачем зобов'язань за договором (своєчасне надання зразка товару та своєчасна поставка товару) виявилось неможливим внаслідок настання форс-мажорних обставин, тобто доведено наявність підстав для звільнення відповідача від відповідальності за названими порушеннями.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.09.2023 у справі № 913/228/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269551>.

5.3.9. ТОВ «Оператор ГТС України» звернулося з позовом до АТ «Оператор ГРС «Криворіжгаз» про стягнення заборгованості, пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, закрито провадження у справі в частині стягнення суми боргу, відмовлено в задоволенні позовних вимог про стягнення пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зауваживши таке.

Причиною виникнення спору стало питання щодо наявності чи відсутності підстав для стягнення з відповідача пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат, які нараховано на заборгованість за договором за послуги балансування обсягів природного газу.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, виконання своїх зобов'язань за укладеним з позивачем договором було виконано відповідачем з порушенням передбачених договором строків, тобто за чинним законодавством у позивача були наявні підстави для нарахування пені, інфляційних втрат та трьох процентів річних.

Водночас, відмовляючи у задоволенні позовних вимог про стягнення пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат, суди виходили з того, що на спірні правовідносини поширюється дія Закону України від 14.07.2021 № 1639-IX «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу» (у редакції, чинній на момент вирішення спору, далі – Закон № 1639-IX), а тому нараховані позивачем до стягнення суми підлягають списанню згідно зі ст. 1, 6 цього Закону.

КГС ВС зазначив, що визначальною умовою для поширення норм Закону № 1639-IX (у редакції від 29.08.2021) на заборгованість з оплати послуг транспортування природного газу відповідача перед позивачем могла бути наявність заборгованості, яка виникла та не була сплачена до 31.12.2020, та обставин включення відповідача до Реєстру підприємств, які беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості суб'єктів ринку природного газу.

КГС ВС виходив з того, що законодавцем на державному рівні ураховано обставини неможливості підприємств паливно-енергетичного комплексу забезпечити свої розрахунки та саме з прийняттям Закону № 1639-IX визначено порядок певних дій, спрямованих на врегулювання зазначеної заборгованості, зокрема, шляхом проведення взаєморозрахунків за рахунок видатків державного бюджету, реструктуризації заборгованості за природний газ і послуги з його транспортування та списання неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість з оплати природного газу та послуги з його транспортування.

Надалі у зв'язку з військовою агресією рф проти України та введенням в Україні воєнного стану законодавцем з метою врегулювання в умовах воєнного стану окремих відносин на ринку природного газу та у сферах тепло-гарячого водопостачання було прийнято Закон від 29.07.2022 № 2479-IX «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» (далі – Закон № 2479-IX), яким запроваджено комплекс компенсаторних механізмів для покриття збитків та втрат відповідних суб'єктів господарювання, зумовлених впровадженням мораторієм, застосуванням інших інструментів державного регулювання, а також наслідками військових дій на усій території України, за рахунок коштів Державного бюджету України. Зокрема, встановлено механізми фінансування відповідних гарантій та компенсацій, спрямованих на забезпечення сталого функціонування ринку природного газу та сфери тепlopостачання в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

КГС ВС зазначив, що для фактичної можливості застосування судами положень ст. 6 Закону 1639-IX саме у редакції, чинній з 19.08.2022, яка надає можливість не нараховувати пеню, три проценти річних та інфляційні втрати, обов'язковому

встановленню підлягають обставини щодо наявності критеріїв для застосування компенсаторних механізмів, визначених ст. 6 цього Закону, до суми основної заборгованості та до сум нарахованої пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат як на дату виникнення такої заборгованості, так і на дату набрання чинності цими змінами відповідно до положень Закону № 2479-IX

Водночас судами попередніх інстанцій не встановлювались обставини застосування / незастосування сторонами спору компенсаторних механізмів, визначених ст. 6 Закону № 1639-IX, в частині проведення розрахунків стосовно основної заборгованості за добовий небаланс природного газу у січні 2020 року, а також обставини щодо включення / невключення спірних сум до Реєстру підприємств, які беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості суб'єктів ринку природного газу.

КГС ВС наголосив на передчасності висновків судів попередніх інстанцій щодо можливості / неможливості застосування положень ст. 6 Закону № 1639-IX зі змінами, внесеними Законом № 2479-IX, з урахуванням умов договору та фактичного змісту спірної заборгованості (пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат), як акцесорних (додаткових) вимог компенсаторного характеру, спрямованих на захист прав сторони у зв'язку з неналежним виконанням договірних (грошових зобов'язань) управненою стороною.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 15.06.2023 у справі № 904/5697/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111708682>; від 15.06.2023 у справі № 904/5698/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739219>; від 09.04.2024 у справі № 910/16181/18 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/118417887>.

5.3.10. ДП «Житомирський бронетанковий завод» звернулося з позовом до Міноборони про стягнення інфляційних втрат, нарахованих у зв'язку з простроченням оплати вартості виконаних робіт за актом приймання виконаних робіт за контрактом.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задовольнив.

КГС ВС залишив судові рішення попередніх інстанцій без змін, зауваживши таке.

ВС у цій справі вирішив питання щодо можливості звільнення або зменшення розміру інфляційних витрат для Міноборони як особливого (спеціального) суб'єкта державної влади, який здійснює керівництво ЗСУ в умовах правого режиму воєнного стану.

За змістом п. 1 ч. 2 ст. 11, ч. 1, 2 ст. 509, ст. 611, ч. 2 ст. 625 ЦК України нараховані на суму боргу інфляційні втрати та три проценти річних входять до складу грошового зобов'язання і вважаються особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними коштами, що належать до сплати кредиторів.

Визначене ч. 2 ст. 625 ЦК України право на стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних є мінімальною гарантією, що надає кредитору можливість захистити майнові інтереси. Позбавлення кредитора можливості реалізувати це право порушуватиме баланс інтересів і сприятиме виникненню ситуацій, за яких боржник повертатиме кредитору кошти, які через інфляційні процеси матимуть іншу цінність порівняно з моментом, коли такі кошти були отримані (у тому числі у вигляді прострочення оплати відповідних товарів та послуг).

Інфляційні втрати (індекс споживчих цін) – це показник, який характеризує зміни загального рівня цін на товари і послуги, які купує населення для невиробничого споживання (постанова ВС від 26.06.2018 у справі № 341/915/16-ц).

ВС неодноразово наголошував, що за змістом наведеної норми інфляційні втрати та три проценти річних, нараховані на суму боргу, входять до складу грошового зобов'язання і вважаються особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування ним утримуваними коштами, належними до сплати кредиторів (постанови ВП ВС від 19.06.2019 у справах № 703/2718/16-ц та № 646/14523/15-ц, постанови ВС від 04.10.2019 у справі № 915/880/18, від 26.09.19 у справі № 912/48/19, від 18.09.2019 у справі № 908/1379/17).

Вимагати сплати суми боргу з урахуванням індексу інфляції та трьох процентів річних є правом кредитора, яким він наділений на підставі нормативного закріплення зазначених способів захисту майнового права та інтересу (постанова ВС від 05.07.2019 у справі № 905/600/18).

КГС ВС зазначив, що у цій справі саме Міноборони порушило грошові зобов'язання за контрактом, а тому є боржником щодо іншого підприємства оборонно-промислового комплексу.

ДП також має особливий статус, оскільки відповідно до статуту завод є державним комерційним підприємством, заснованим на державній власності та переданим в управління ДК «Укроборонпром», і згідно зі ст. 16 Закону України Про оборону України», ст. 75 ГК України зобов'язаний приймати та виконувати доведені до нього в установленому законодавством порядку державні замовлення. Із початком особливого періоду підприємство займається лише ремонтом військової техніки, а в умовах воєнного стану основним завданням є забезпечення безперервного та стабільного функціонування підприємств оборонно-промислового комплексу та належне забезпечення потреб сил безпеки і сил оборони необхідним озброєнням та військовою технікою, підвищення обороноздатності держави під час збройної агресії рф.

Отже, наявні підстави для стягнення інфляційних втрат з Міноборони за порушення грошового зобов'язання на підставі акта приймання виконаних робіт за контрактом.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 20.02.2023 у справі № 910/15411/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109072249>; від 11.07.2023 у справі № 910/15410/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112227381>.

5.3.11. У межах справи про банкрутство ТОВ «Гіпромашзбагачення» від Особи-1 надійшла заява з вимогами до боржника на суму 561 352,30 грн.

Ухвалою Господарського суду міста Києва, зокрема, визнано ОСОБА_1 кредитором боржника з грошовими вимогами на суму 463 516,93 грн, з яких 4 962,00 грн – вимоги першої черги, 458 554,93 грн – вимоги четвертої черги; відмовлено ОСОБА_1 у визнанні кредитором боржника на суму 102 797,37 грн.

Постановою апеляційного господарського суду залишено без змін ухвалу Господарського суду міста Києва в частині розгляду грошових вимог ОСОБА_1.

КГС ВС ухвалу господарського суду та постанову апеляційного господарського суду (в частині відмови ОСОБА_1 у визнанні кредитором боржника на суму 102 797,37 грн) залишив без змін, зауваживши таке.

Суди попередніх інстанцій, відмовляючи у задоволенні грошових вимог у сумі 102 797,37 грн (грошові вимоги щодо стягнення інфляційних витрат та трьох процентів річних за період з 24.02.2022), встановили, що застосовуються норми ст. 1046, 1048 ЦК України до договору про надання поворотної фінансової допомоги від 29.04.2020 та договору поворотної фінансової допомоги (позики) від 13.02.2018 і тому на ці правовідносини поширюється дія п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України.

Згідно із ч. 2 ст. 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

За з п. 18 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Підпунктом 14.1.257 ст. 14 ПК України поворотна фінансова допомога визначена як сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування відсотків або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення.

У ст. 1046 ЦК України встановлено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей

того ж роду та такої ж якості. Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Відповідно до ч. 1 ст. 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Ураховуючи положення п. 18 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» та ст. 1046, 1049 ЦК України, КГС ВС дійшов висновку про те, що на договір про надання поворотної фінансової допомоги від 29.04.2020 та на договір поворотної фінансової допомоги позики від 13.02.2018 поширюється дія п. 18 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України.

Наведене свідчить про правильне застосування судами попередніх інстанцій приписів ст. 1046, 1049 та п. 18 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України в частині розгляду кредиторських вимог ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.09.2023 у справі № 910/8349/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113387691>.

5.4. Звільнення від відповідальності за порушення строків виконання зобов'язань

ДП звернулося з позовом до ТОВ про стягнення суми основного боргу та штрафних санкцій.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь позивача заборгованість із надання послуг з наземного адміністрування, три проценти річних, інфляційні втрати. У рішті позову відмовлено.

Суди попередніх інстанцій встановили відсутність доказів належного виконання відповідачем зобов'язань щодо оплати послуг позивача, мотивованої відмови від підписання актів наданих послуг або доказів припинення зобов'язань сторін за угодою. За висновками судів, зупинення діяльності не звільняє відповідача від обов'язків за угодою, як і наявність чи відсутність рейсів не звільняє від обов'язку виконати зобов'язання в частині здійснення мінімальної плати, передбаченої угодою.

Що ж до сум неустойки, то відповідно до умов угоди та положень ст. 617 ЦК України відповідач підлягає звільненню від відповідальності за неналежне виконання зобов'язань за угодою у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин: військової агресії РФ, введенням воєнного стану на території України, закриттям українських аеропортів та припиненням цивільного авіасполучення.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишено без змін.

КГС ВС зазначив, що суди правильно застосували норми матеріального права (ст. 617 ЦК України, ст. 218 ГК України) і дійшли обґрунтованого висновку, що порушення строків виконання зобов'язань відповідачем сталося не з його вини, а внаслідок форс-мажорних обставин.

Тож відповідач звільняється від відповідальності за порушення строків виконання зобов'язань за угодою, оскільки настання форс-мажорних обставин, таких як військова агресія РФ, введення воєнного стану, закриття повітряного простору

України для цивільних користувачів і припинення діяльності аеропортів, унеможливили виконання зобов'язань. Наявність форс-мажорних обставин підтверджено сертифікатом Київської ТПП.

Вимога про примушення відповідача до виконання зобов'язань за угодою була визнана неефективним способом захисту права позивача з огляду на передбачені механізми перевірки обсягів виконаних зобов'язань і можливість розрахунку заборгованості позивачем без надання відповідних довідок.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.12.2024 у справі № 910/4843/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123601517>.

6. Застосування пункту 1 постанови НКРЕКП від 20.04.2022 № 393 «Про врегулювання деяких питань на роздрібному ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану»

ТОВ «СБМ+» звернулося з позовом до АТ «Харківобленерго» (далі – АТ «Харківобленерго») з позовом про визнання протиправним та скасування рішення відповідача, оформленого протоколом та прийнятого на підставі акта про порушення.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій та ухвалив нове, яким позов задовольнив повністю, зазначивши таке.

Пунктом 1 постанови НКРЕКП 20.04.2022 № 393 (в редакції, чинній на момент проведення відповідачем засідання комісії з розгляду акта про порушення) оператора системи передачі та операторів систем розподілу зобов'язано призупинити на період дії в Україні воєнного стану проведення засідань комісій з розгляду актів про порушення, складених на територіях, на яких ведуться бойові дії та/або на тимчасово окупованих територіях, крім випадків проведення засідання комісії з розгляду акта про порушення за взаємною згодою оператора системи та споживача, у тому числі із застосуванням дистанційних засобів комунікації та передачі даних.

Аналіз наведеної норми свідчить про встановлення заборони оператору системи передачі та операторам систем розподілу на період дії в Україні воєнного стану проводити засідання комісії з розгляду актів про порушення, складених на територіях, на яких ведуться бойові дії та/або на тимчасово окупованих територіях. Водночас у п. 1 зазначеної постанови наведено виняток, відповідно до якого оператору системи передачі та операторам систем розподілу дозволено проведення таких засідань.

КГС ВС зазначив, що апеляційний господарський суд помилково не врахував, що на момент проведення засідання комісії з розгляду акта про порушення міська територіальна громада відповідно до розд. 1 Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій від 22.12.2022 № 309, належала до територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, тобто територій, які передбачені п. 1 постанови НКРЕКП від 20.04.2022 № 393.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 25.06.2024 у справі № 922/5008/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120204738>.

7. Про примусове вилучення / відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану

ТОВ «Ніколь-Моторс» звернулось з позовом до військової адміністрація про визнання протиправним та скасування наказу про відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану (далі – наказ) в частині відчуження автомобілів, визнання недійсним акта про примусове відчуження або вилучення майна, укладеного між сторонами в частині відчуження зазначених автомобілів (далі – акт), та зобов'язання відповідача повернути позивачу автомобіль.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції скасовано в частині рішення про відмову в задоволенні позовних вимог про зобов'язання відповідача повернути позивачу автомобіль і в цій частині ухвалено нове рішення: позов задоволено, витребувано від відповідача на користь позивача автомобіль. У решті судові рішення судів апеляційної та першої інстанцій залишено без змін.

Щодо суб'єктів, уповноважених на реквізицію майна в умовах правового режиму воєнного стану, ОП КГС ВС, проаналізувавши положення ст. 353 ЦК України, ст. 1, 3, ч. 1, 3 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), ст. 1, 2, ч. 1, 2 ст. 4, ст. 15 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», ст. 1, ч. 1 ст. 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», дійшла таких висновків.

За змістом ст. 353 ЦК України, ст. 1, ч. 1 ст. 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» мобілізацією майна слід вважати надання ЗСУ чи іншим військовим формуванням України під час проведення мобілізації (часткової або загальної) згідно з мобілізаційними планами майна з наступним відшкодуванням державою його вартості у разі переходу цього майна у власність держави, знищення такого майна чи пошкодження державою Україною.

ОП КГС ВС зазначила, що законодавець відмежовує категорію «військове командування» («військові формування» за Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію») від такого тимчасового державного органу, як військова адміністрація (відповідної адміністративної одиниці: населеного пункту, району, області), що створюється під час та на територіях, на яких введено воєнний стан.

При цьому за змістом ст. 4, 15 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» жодній військовій адміністрації не надано повноважень ухвалювати рішення, видавати розпорядження, накази щодо примусового вилучення / відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану.

Отже, ОП КГС ВС дійшла висновку, що обласна військова адміністрація (якою є відповідач), що утворюється в умовах правового режиму воєнного стану, не належить до військового командування в розумінні ст. 3 Закону України «Про правовий режим

воєнного стану» або військового формування згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а тому не наділена повноваженнями та правами, передбаченими ст. 4 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», ухвалювати рішення, видавати накази, безпосередньо вчиняти дії щодо примусового вилучення / відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема і у місцевостях, де ведуться бойові дії.

ОП КГС ВС вказала на помилковість висновку судів попередніх інстанцій про дотримання відповідачем процедури примусового відчуження / вилучення у позивача транспортних засобів, оскільки відповідач, видаючи оскаржуваний наказ про примусове вилучення / відчуження у позивача автомобілів, діяв у супереччя передбаченим законом повноваженням, наданим, зокрема, обласній військовій адміністрації в умовах правового режиму воєнного стану, і тому примусове вилучення / відчуження у позивача автомобілів за таким наказом відбулося з порушенням встановленої законом процедури.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 16.02.2024 у справі № 910/10009/22 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117402189>; від 09.07.2024 у справі № 926/900/22 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/120246633>.

8. Застосування Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»

Компанія звернулася до суду з позовом до ТОВ та Міністерства про захист порушеного права інтелектуальної власності. Позов обгрунтовано тим, що відповідач подав заявку на державну реєстрацію лікарського засобу «Каспофунгін-Тева», діючою речовиною якого є сполука каспофунгін, яка, на думку позивача, тотожна з композицією, захищеною патентом України на винахід позивача, та порушує його права інтелектуальної власності.

Суди попередніх інстанцій виснували, що очікувана дата закінчення строку дії патенту – 15.04.2022, і цієї обставини жодна зі сторін спору не заперечувала. За висновками судів, у лікарському засобі, поданому на реєстрацію відповідачем, використана кожна ознака винаходу за патентом України позивача або ознака, еквівалентна формулі винаходу. З позовом до суду позивач звернувся в червні 2021 року. Отже, до спірних правовідносин підлягає застосуванню законодавство, чинне на момент їх виникнення.

Постановою КГС ВС постанову апеляційного господарського суду скасовано в частині зміни рішення господарського суду, а рішення суду першої інстанції про задоволення позову в частині зобов'язання ТОВ припинити порушення прав компанії на винахід за патентом України та зобов'язання Міністерства відмовити в державній реєстрації лікарського засобу «Каспофунгін-Тева» залишено в силі. Рішення господарського суду та постанову апеляційного господарського суду скасовано в частині задоволення позову про заборону ТОВ використовувати винахід (сполука

каспофунгін) за патентом України в будь-якому іншому лікарському засобі, що містить сполуку каспофунгін. У скасованій частині ухвалено нове рішення про відмову в позові. У решті судові рішення залишено без змін.

Вирішуючи спір, КГС ВС керувався тим, що Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не передбачена можливість подання заявки на реєстрацію лікарського засобу та отримання державного реєстраційного посвідчення до закінчення терміну дії патенту. Порушенням прав володільця патенту вважається не лише безпосереднє використання винаходу без згоди володільця патенту, а й будь-яке посягання на права. Державна реєстрація є обов'язковою передумовою для введення лікарського засобу в цивільний обіг на території України. Відповідно, подання заявки на реєстрацію лікарського засобу, в якому використано винахід, права на який належать іншій особі і є чинними, – по суті, підготовка до введення такого лікарського засобу в цивільний обіг, а тому є посяганням на права власника патенту.

КГС ВС зазначив, що Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» набув чинності 13.04.2022, а отже, не підлягає застосуванню до спірних правовідносин, які виникли в лютому 2021 року й безпосередньо пов'язані з поданням відповідачем заявки на державну реєстрацію лікарського засобу та юридичними наслідками цієї дії.

Суд касаційної інстанції зауважив, що ні у зв'язку з прийняттям згаданого Закону, положення якого не мають зворотної дії у часі, ні будь-якими іншими законодавчими нормами не передбачено «узаконення» дій з подання особою без згоди правовласника заявки на державну реєстрацію лікарського засобу, діючою речовиною якого є сполука, яка тотожна з композицією, що захищена згідно з патентом України на винахід (права на який є чинними на момент подання такої заявки), тобто не передбачено ретроспективної правомірності дії особи, яка (дія) була вчинена з порушенням прав іншої особи в минулому.

Саме по собі закінчення дії патенту в майбутньому не впливає на юридичні наслідки того правопорушення, яке було вчинене у минулому.

Ураховуючи викладене, КГС ВС визнав помилковими висновки судів попередніх інстанцій щодо застосування зазначеного Закону до спірних правовідносин у цій справі та виключив їх з мотивувальних частин оскаржуваних судових рішень.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 27.04.2023 у справі № 910/9215/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110536260>; від 08.06.2023 у справі № 910/1476/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111457126>; від 13.06.2024 у справі № 910/204/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741061>.

9. Щодо необхідності врахування судом належності товариства до підприємств оборонно-промислового комплексу при розгляді позовних вимог про визнання недійсними рішень органів управління господарських товариств

ТОВ «Меридіан Союз» звернулося з позовом до ВАТ «Меридіан» про визнання недійсними рішень наглядової ради.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задовольнено, визнано недійсними рішення наглядової ради ВАТ «Меридіан», що оформлені протоколом.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

У цій справі позивач (акціонер товариства) стверджує про порушення порядку формування наглядової ради, що, на думку акціонера, є підставою для визнання незаконними будь-яких рішень цього органу незалежно від їх змісту. Такий підхід може суттєво дестабілізувати та заблокувати роботу товариства у випадку триваючого корпоративного конфлікту між двома акціонерами та призвести до непропорційного втручання суду в питання корпоративного управління і господарської діяльності товариства.

Вирішуючи питання про захист порушеного права, суд має враховувати інтереси і самого товариства, і його інших учасників, тобто дотримуватися балансу інтересів учасників товариства і самого товариства.

В умовах особливого періоду та воєнного стану стабільне функціонування ДК «Укроборонпром» та товариств оборонно-промислового комплексу, пакетами акцій яких він керує, набуває особливого значення, оскільки цей концерн є стратегічним виробником озброєння та військової техніки в Україні. Захист приватних прав (корпоративних прав акціонерів) має забезпечуватися із дотриманням розумного балансу і врахуванням інтересів держави та всього українського народу щодо забезпечення обороноздатності України в умовах воєнної агресії рф.

Тому важливо встановити не абстрактне, а конкретне порушене право чи інтерес акціонера для його зіставлення з інтересами інших учасників та товариства, які можуть бути порушені визнанням недійсним ухваленого рішення. Тобто, розглядаючи позовні вимоги про визнання недійсними рішень органів управління господарських товариств, суд має враховувати належність товариства до підприємств оборонно-промислового комплексу і завдання, покладені на підприємства цього комплексу в особливий період, включаючи період воєнного стану, запроваджений відповідно до Закону України «Про оборону України», неприпустимість блокування господарської діяльності таких товариств.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 15.06.2022 у справі № 910/6685/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104987463>; від 27.07.2022 у справі № 910/3882/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105600558>; від 21.05.2024 у справі № 910/4970/23 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119227361>.

10. Щодо примусового відчуження корпоративних прав та акцій на користь держави в умовах воєнного стану

Компанія «Літтоп Ентерпрайзес Лімітед (Littop Enterprises Limited)» звернулася з позовом до Держави Україна в особі Міністерства оборони України, (далі – МОУ, ТОВ «Кастодіан Гарант», АТ «Укрексімбанк», за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – ПАТ «Укрнафта» та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні

відповідачів – командування Сил логістики ЗСУ, військової частини НОМЕР, НКЦПФР, ПАТ «Національний депозитарій України», АТ «НАК «Нафтогаз України», КМУ, про визнання права власності, витребування майна з володіння (стягнення) та зобов'язання вчинити дії.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовив повністю.

КГС ВС рішенням суду першої інстанції та постановою суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Суд касаційної інстанції зазначив, що право власності, зокрема приватної, не є абсолютним, його здійснення має певні конституційно-правові межі. Втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства.

Відчуження майна ПАТ, у тому числі акцій товариства, на користь Держави Україна, можливість здійснювати управління цим товариством в інтересах обороноздатності, стратегічної безпеки і, як наслідок, забезпечення належної життєдіяльності країни та її населення приведе до досягнення стратегічної мети – певної стабільності на ринку нафти та нафтопродуктів, комплексного розв'язання наявних проблем щодо забезпечення нафтопродуктами як ЗСУ, так і населення країни.

Корпоративні права, посвідчені акціями ПАТ, є індивідуально визначеним майном (майновими правами). При цьому п. 1 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» передбачає позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває, зокрема, у приватній власності, в межах процедури примусового відчуження.

Ураховуючи, що на момент виникнення спору на території України діє особливий правовий режим, а саме правовий режим воєнного стану, у зв'язку з яким вводяться в дію спеціальні законодавчі норми, що передбачають можливість примусового відчуження майна фізичних та юридичних осіб (без винятку) на підставі Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», а норми спеціального закону в умовах особливого правового режиму превалюють над нормами законів мирного часу.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.07.2024 у справі № 910/14243/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120626000>.

11. Щодо закупівлі послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг у частині заходів їх технічного прикриття

Перший заступник керівника Хмельницької обласної прокуратури звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Хмельницької ОДА до ДП «Хмельницька ОСМА» та ДП «Хмельницький облавтодор» про визнання недійсною закупівлі послуг з обслуговування наземних видів транспорту (експлуатаційне утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області на 2021–2022 роки; далі – закупівля), проведеної ДП «Хмельницька ОСМА» за переговорною

процедурою закупівлі; визнання недійсним договору від 22.12.2020 № 215ЕУ про закупівлю послуг.

Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний господарський суд рішення суду першої інстанції скасував, у задоволенні позову відмовив.

Постановою ВП ВС постанову апеляційного господарського суду і рішення господарського суду скасовано в частині позовної вимоги про визнання недійсним договору про закупівлю послуг. Справу в цій частині направлено на новий розгляд до місцевого суду. У решті постанову апеляційного господарського суду щодо позовної вимоги про визнання недійсною закупівлі залишено в силі зі зміною її мотивувальної частини в редакції постанови ВП ВС.

ВП ВС зазначила, що застосування переговорної процедури з підстави, передбаченої п. 2 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про публічні закупівлі», не потребує попереднього проведення процедури відкритих торгів.

Отже, якщо в оголошенні про закупівлі визначено закупівлю послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг з урахуванням вимог законів України «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про державну таємницю», але подані пропозиції не відповідали цим вимогам, то помилковим є рішення про відміну тендеру та перехід до переговорної процедури за відсутності конкуренції з технічних причин із посиланням на те, що до оцінки допущено менше двох тендерних пропозицій.

Перехід від загальної процедури до переговорної у цьому випадку є можливим лише з підстав, зазначених у п. 1 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про публічні закупівлі», а саме якщо було двічі відмінено процедуру відкритих торгів, у тому числі частково (за лотом), через відсутність достатньої кількості тендерних пропозицій, визначеної цим Законом.

З урахуванням викладеного висновки суду апеляційної інстанції про те, що замовник, отримавши лише одну тендерну пропозицію, яка відповідала заявленим вимогам, правомірно перейшов до переговорної процедури через відсутність конкуренції з технічних причин, є необґрунтованими.

При цьому суд апеляційної інстанції не надав оцінки, чи відрізнялися предмет закупівлі, його технічні та якісні характеристики, а також вимоги до учасника процедури закупівлі, що були визначені замовником у тендерній документації при проведенні закупівлі послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг місцевого значення Хмельницької області на 2021–2022 роки (процедура закупівлі – відкриті торги) та під час проведення закупівлі послуг за переговорною процедурою, чи були включені до предмета закупівлі під час проведення відкритих торгів послуги із забезпечення технічного прикриття автомобільних доріг в особливий період, відомості про яке (технічне прикриття) становлять державну таємницю.

Від з'ясування зазначених обставин залежить вирішення питання про застосування до спірних правовідносин Закону України «Про публічні закупівлі» та необхідність при цьому врахувати положення законів України «Про державне оборонне замовлення» («Про оборонні закупівлі»), «Про державну таємницю», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період», а також

чи могло бути ДП «Хмельницька ОСМА» замовником такої закупівлі та чи були порушені вимоги законодавства під час укладення договору, що може бути підставою для визнання його недійсним.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 02.08.2023 у справі № 924/1288/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112939038>.

12. Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану

12.1. Про заборону на відкриття виконавчого провадження та вжиття заходів примусового виконання рішень на територіях, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)

12.1.1. Ухвалою господарського суду задоволено заяву АТ «Українська залізниця» про поворот виконання рішення господарського суду. У порядку повороту виконання судового рішення присуджено до стягнення з ПАТ «Донбасенерго» на користь АТ «Українська залізниця» заборгованість та судовий збір.

На виконання названої ухвали суд видав наказ, за яким стягувачем є АТ «Українська залізниця», а боржником – ПАТ «Донбасенерго».

На підставі зазначеного наказу державним виконавцем департаменту ДВС було відкрито виконавче провадження НОМЕР_2.

Надалі, а саме 25.11.2022, від ПАТ «Донбасенерго» до господарського суду надійшла скарга на дії державного виконавця департаменту ДВС щодо відкриття виконавчого провадження НОМЕР_2 та вжиття заходів примусового виконання у виконавчому провадженні НОМЕР_2, у якій позивач просив скасувати постанови департаменту ДВС: про відкриття виконавчого провадження; про арешт коштів боржника; про арешт майна боржника; про стягнення з боржника витрат на проведення виконавчих дій; про стягнення виконавчого збору; про накладення арешту на кошти, які належать ПАТ «Донбасенерго» та його структурним одиницям.

Ухвалою місцевого господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, скаргу ПАТ «Донбасенерго» задоволено, визнано неправомірними дії щодо відкриття виконавчого провадження та вжиття заходів примусового виконання за наказом господарського суду від 06.10.2022 у справі № 910/5953/17, скасовано відповідні постанови департаменту ДВС.

Постановою КГС ВС скасовано судові рішення попередніх інстанцій та ухвалено нові рішення про відмову в задоволенні скарги ПАТ «Донбасенерго» на дії державного виконавця департаменту ДВС.

У цій справі перед КГС ВС постало питання щодо дії заборони на відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Верховна Рада України прийняла Закон України від 28.07.2022 № 2468-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» (набрав чинності 19.08.2022),

яким абзац п'ятнадцятий п. 10-2 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» викладено в такій редакції: «забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованої російською федерацією території України, а також прилеглих до неї територій».

Водночас згідно з Інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 та зареєстрованою 02.04.2012 за № 489/20802, рішення, за якими сума зобов'язання становить п'ятдесят та більше мільйонів гривень чи еквівалентну суму в іноземній валюті, підвідомчі департаменту ДВС, місцезнаходженням якого є місто Київ.

Отже, враховуючи, що стягувач пред'явив до виконання наказ господарського суду до департаменту ДВС, якому за назвою Інструкцією підвідомчі рішення про стягнення суми боргу, яка становить п'ятдесят та більше мільйонів гривень, КГС ВС дійшов висновку, що на дії щодо відкриття виконавчого провадження не поширювалася заборона, передбачена абзацом п'ятнадцятим п. 10-2 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», оскільки виконавче провадження було відкрито у місті Києві, а не на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), зокрема не на території Краматорської та/або Миколаївської міських територіальних громад Краматорського району.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 24.04.2023 у справі № 910/5953/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514879>; від 10.05.2023 у справі № 904/1708/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110845804>.

12.1.2. Рішенням господарського суду позовні вимоги ПАТ до ТОВ про стягнення заборгованості за кредитом та процентами, трьох процентів річних та пені за несвоєчасну сплату процентів задоволено частково; стягнуто з ТОВ на користь ПАТ заборгованість за кредитом та процентами, три проценти річних за несвоєчасну сплату процентів, а також судовий збір. У задоволенні позовних вимог ПАТ до ТОВ про стягнення пені за несвоєчасну сплату процентів відмовлено. На виконання цього рішення було видано відповідний наказ.

Державним виконавцем направлено повідомлення про повернення стягувачу без прийняття до виконання наказу господарського суду з посиланням на те, що місцезнаходженням боржника є Донецька міська громада, територія якої є тимчасово окупованою, внаслідок чого вчинення виконавчих дій є неможливим. Не погоджуючись з діями ДВС, стягувач звернувся до суду із скаргою на дії державного виконавця.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, скаргу задоволено частково; визнано неправомірним повідомлення про повернення виконавчого документа стягувачу без прийняття до виконання, зобов'язано посадових осіб ВДВС, до компетенції яких належить

винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, відкрити виконавче провадження щодо примусового виконання наказу після отримання від ПАТ оригіналу наказу відповідно до вимог Закону України «Про виконавче провадження». У задоволенні іншої частини скарги відмовлено.

Постановою КГС ВС судові рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін.

КГС ВС зазначив, що зі змісту виконавчого документа примусовому виконанню підлягає стягнення коштів в іноземній валюті, гривневий еквівалент яких становить понад п'ятдесят мільйонів гривень.

Отже, суди першої та апеляційної інстанції дійшли правильного висновку, що стягувач правомірно звернувся із заявою про примусове виконання рішення з оригіналом наказу господарського суду до ВДВС у м. Києві.

Водночас підставою повернення стягувачу без прийняття до виконання зазначеного наказу став п. 9 ч. 4 ст. 4 у взаємозв'язку із п. 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження».

Відповідно до п. 9 ч. 4 ст. 4 названого Закону виконавчий документ повертається стягувачу органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем без прийняття до виконання протягом трьох робочих днів з дня його пред'явлення, якщо виконавчий документ не підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем.

Згідно з п. 10-2 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованої рф території України, а також прилеглих до неї територій.

За змістом ст. 24 згаданого Закону виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна.

Місцезнаходженням відділу примусового виконання рішень ДВС Мін'юсту є місто Київ, яке, як зазначили суди, на момент прийняття рішення щодо повернення без прийняття до виконання наказу у справі не належало до територій проведення воєнних (бойових) дій, не перебувало у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні).

КГС ВС зауважив, що ВДВС, повертаючи стягувачу без прийняття до виконання наказ господарського суду, передчасно вдався до аналізу дій, які можуть здійснюватися після відкриття виконавчого провадження, не взяв до уваги фактичні обставини звернення із таким наказом та помилково послався на приписи п. 9 ч. 4 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження» без належного обґрунтування у контексті спірних правовідносин.

При цьому доводи державного виконавця зводяться до імовірних подальших виконавчих дій, які повинні відбуватись після відкриття виконавчого провадження

і можуть мати значення після вчинення виконавчих дій з арешту коштів боржника, невиявлення коштів та майна боржника, на які можливо звернути стягнення, тощо. Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.03.2023 у справі № 905/2368/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854343>.

12.2. Щодо безпідставності переривання строків, установлених для перевірки законності виконавчого провадження, до припинення або скасування воєнного стану

До господарського суду від НБУ надійшла скарга на дії державного виконавця ВДВС та бездіяльність начальника відділу і керівника вищого органу ДВС.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні скарги НБУ на дії державного виконавця ВДВС, бездіяльність начальника відділу та керівника вищого органу державної виконавчої служби відмовлено повністю.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій у частині відмови в задоволенні скарги НБУ на бездіяльність начальника відділу та керівника вищого органу ДВС, а справу в цій частині передав на новий розгляд до господарського суду. Урешті ухвалу та постанову залишиві без змін.

КГС ВС зазначив, що у зв'язку з військовою агресією рф проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан з 24.02.2022, який продовжено згідно зі змінами, внесеними відповідними Указами Президента України. Законом України від 15.03.2022 № 2129-IX розділ XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» доповнено п. 10-2, в якому, зокрема, зазначено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України визначені цим Законом строки перериваються та встановлюються з дня припинення або скасування воєнного стану. Фактично з дня введення в Україні воєнного стану, а саме з 24.02.2022, робота державних виконавців та органів, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів була призупинена, а невчинення відповідних дій, про які зазначено скаржником у скарзі, було зумовлено об'єктивними причинами, які унеможливили їх вчинення протягом тривалого періоду часу.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» строки у виконавчому провадженні – це періоди часу, в межах яких учасники виконавчого провадження зобов'язані або мають право прийняти рішення або вчинити дію. Строки у виконавчому провадженні встановлюються законом, а якщо вони не визначені законом – встановлюються виконавцем.

За змістом наведених законодавчих положень названим Законом не встановлено строків, протягом яких здійснюється перевірка законності виконавчого провадження.

Такі строки передбачено п. 6 розд. XII Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Мін'юсту від 02.04.2012 № 512/5, а саме: перевірка законності виконавчого провадження має бути проведена протягом десяти

робочих днів, а зведеного виконавчого провадження – протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня надходження витребуваного виконавчого провадження.

Із початку запровадження в Україні воєнного стану відділи ДВС працювали у штатному режимі.

Отже, ні запровадження в Україні воєнного стану, ні приписи п. 10-2 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» не скасовують і не відтермінують на невизначений та необґрунтований строк розгляд скарг стягувачів у виконавчому провадженні начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, чи керівником органу державної виконавчої служби вищого рівня.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій, дійшовши необґрунтованих висновків про те, що строки, встановлені для перевірки законності виконавчого провадження, перериваються до припинення або скасування воєнного стану, не дали належної правової оцінки доводам скарги НБУ в цій частині, а також аргументам державного виконавця, наведеним у відзиві на скаргу.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.08.2023 у справі № 34/231 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112992613>.

12.3. Повернення ДВС стягувачу судового наказу в разі примусового відчуження належного боржнику майна на користь держави у зв'язку з військовою необхідністю

Рішенням господарського суду позов задоволено. На примусове виконання цього рішення були видані відповідні накази, зокрема про звернення стягнення на прості іменні акції ПАТ «АвтоКрАЗ» загальною номінальною вартістю 46 107 378,25 грн (номінальна вартість однієї акції – 0,25 грн, форма випуску – документарна) за договором застави акцій, що належать на праві власності ТОВ «Промінек».

АТ «Державний ощадний банк України» звернулося до господарського суду із скаргою на рішення державного виконавця, в якій просило визнати неправомірною постанову та зобов'язати державного виконавця усунути порушення шляхом продовження вчинення виконавчій дії з примусового виконання наказу суду.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишено без змін.

КГС ВС зазначив, що на виконання рішення Ставки Верховного Головнокомандувача та у зв'язку з військовою необхідністю відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» 06.11.2022 відбулося відчуження у власність держави України активів п'яти стратегічно важливих підприємств, серед яких: АТ «Мотор Січ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор», ПрАТ «АвтоКраз», ПАТ «Укрнафта», ПрАТ «Укртатнафта».

На виконання рішення Ставки Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку 06.11.2022 було прийнято рішення № 1320 «Про забезпечення проведення в системі депозитарного обліку депозитарних операцій щодо примусового відчуження у власність держави акцій, емітентами яких є: ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта», АТ «Мотор Січ», ПрАТ «АвтоКрАЗ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор».

Названим рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку зобов'язано Центральний депозитарій здійснити безумовні операції щодо переказу акцій ПрАТ «АвтоКрАЗ» на рахунок у цінних паперах депозитарної установи, в якій відкрито рахунок на ім'я держави, керуючим рахунком за яким є Міноборони, з рахунків депозитарних установ, у яких на рахунках у цінних паперах власників цінних паперів обліковуються акції ПрАТ «АвтоКрАЗ», крім акцій, що належать державі та господарським товариствам, 100 % акцій яких належать державі.

У п. 3, 5 згаданого рішення визначено, що переказ акцій емітентів здійснюється Центральним депозитарієм без збереження режиму обтяжень та/або обмежень, а наявність обмежень (обтяжень) в обігу акцій емітентів, у тому числі арештів та інших публічних обтяжень або інших обмежень розпорядження ними чи обмежень проведення операцій з ними або застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), не є перешкодою для здійснення Центральним депозитарієм та депозитарними установами передбачених цим рішенням операцій. Згідно з п. 11 рішення воно набирає чинності з дня його прийняття.

Матеріалами справи встановлено, що у зв'язку з військовою необхідністю Ставка Верховного Головнокомандувача своїм рішенням розпорядилася примусово відчужити у власність держави акції, емітентом яких є ПрАТ «АвтоКрАЗ».

Отже, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що право власності на предмети застави (акції ПрАТ «АвтоКрАЗ») за договором застави акцій № 205/31/2-23 від 31.10.2008, укладеним між ТОВ «Промінек» (заставадавець) та АТ «Державний ощадний банк України» (заставодержатель), перейшло до держави.

Відповідно, у зв'язку із переходом прав власності на акції до держави боржник – ТОВ «Промінек» за виданим у цій справі наказом, який перебував на виконанні у ВДВС за виконавчим провадженням № 68716274, не мав майна, на яке було звернено стягнення за рішенням суду.

Інформація про примусове відчуження акцій на користь держави була оприлюднена на офіційному вебсайті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 07.11.2022.

Оскільки боржник – ТОВ «Промінек» не мав на праві власності майна, на яке можливо звернути стягнення за рішенням господарського суду (акції ПрАТ «АвтоКрАЗ»), головним державним виконавцем ВДВС обґрунтовано винесено постанову у виконавчому провадженні про повернення виконавчого документа стягувачу на підставі п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження».

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.09.2023 у справі № 910/25395/13 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113335891>.

12.4. Щодо підстав для зупинення виконавчого провадження відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження»

ПАТ «Азот» звернулося до господарського суду зі скаргою на бездіяльність головного державного виконавця щодо неприйняття рішення про продовження (відновлення) вчинення виконавчих дій.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, скаргу про визнання бездіяльності неправомірною та зобов'язання головного державного виконавця вчинити дії задоволено. Судові рішення мотивовані тим, що позаяк через зміни, які відбулися у законодавстві, підстави для подальшого зупинення виконавчого провадження відпали, головний державний виконавець з моменту отримання клопотання стягувача безпідставно не вчинив дій з продовження примусового виконання рішення суду в порядку, встановленому законодавством, та всупереч ч. 5 ст. 35 Закону України «Про виконавче провадження» не прийняв відповідної постанови.

КГС ВС залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій, зазначивши таке.

Предметом касаційного перегляду є питання дотримання судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права під час розгляду скарги на бездіяльність державного виконавця.

Господарські суди встановили, що державний виконавець, зупиняючи вчинення виконавчих дій, виходив з того, що згідно з наказом ФДМ України від 04.01.2022 № 1 «Про затвердження переліку об'єктів малої приватизації, що підлягають приватизації у 2022 році» боржник – ПАТ «Черкасиобленерго» включений до об'єктів малої приватизації.

На підставі наявних у матеріалах справи доказів встановлено, що держава Україна в особі ФДМ України прямо володіє пакетом акцій у статутному капіталі ПАТ «Черкасиобленерго» у розмірі 46,000038 % та опосередковано – через ПрАТ «УкрЕСКО» – у розмірі 25 %, загалом 71 %.

Водночас зміст постанови ВС від 11.01.2022 у справі № 17-14-01/1494 свідчить про те, що наказом ФДМ України від 05.02.2021 № 145 прийнято рішення про приватизацію державного пакета акцій ПАТ «Черкасиобленерго» у розмірі 46 % статутного капіталу. Оскільки пакет акцій становить менш ніж 50 % статутного капіталу ПАТ «Черкасиобленерго», його віднесено до об'єктів малої приватизації. Також наказом ФДМ України від 25.04.2018 № 550 прийнято рішення про приватизацію державного пакета акцій розміром 99,6585 % статутного капіталу ПрАТ «УкрЕСКО», яка володіє 25 % акцій ПАТ «Черкасиобленерго».

Органом приватизації в розумінні Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна» – ФДМ України рішення про приватизацію саме зазначених 25 % акцій ПАТ «Черкасиобленерго» не приймалось.

Отже, у справі встановлено, що об'єктом приватизації є пакет акцій ПАТ «Черкасиобленерго», що належать державі, в розмірі 46 %.

КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що державний пакет акцій ПАТ «Черкасиобленерго» в розмірі 25 %, якими володіє ПрАТ «УкрЕСКО» та які фактично (опосередковано) належать державі, не є об'єктом приватизації відповідно до ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна», і тому немає підстав для застосування положень ч. 5 ст. 12 названого Закону у разі прийняття рішення про включення пакетів акцій ПАТ «Черкасиобленерго» у розмірі 46 % та 25 % відповідно до переліку об'єктів приватизації.

Як зазначив КГС ВС, оскільки пакет акцій, які підлягають приватизації, становить менше ніж 50 % статутного капіталу ПАТ «Черкасиобленерго», правові підстави для зупинення виконавчого провадження на підставі п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» у зв'язку з внесенням до наведеної норми змін Законом України від 28.07.2022 № 2468-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» (далі – № 2468-IX) відпали.

За таких обставин доводи скаржника про те, що після внесення законодавцем змін до п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» у державного виконавця не було правових підстав для поновлення виконавчого провадження, є помилковими та не ґрунтуються на нормах закону.

КГС ВС погодився з висновком апеляційного господарського суду про те, що із набранням чинності Законом № 2468-IX в частині внесення змін до п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» немає правових підстав для зупинення вчинення виконавчих дій.

Крім того, згідно із ч. 5 ст. 35 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець мав продовжити (відновити) примусове виконання рішення (такий висновок узгоджується із правовими позиціями, викладеними у постановках ВС від 20.09.2023 у справі № 925/2073/13, від 01.11.2023 у справі № 925/69/19, від 15.11.2023 у справі № 925/1387/18, в яких наявні висновки щодо застосування п. 12 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» (із змінами, внесеними Законом № 2468-IX) до правовідносин, які виникли до набрання чинності відповідних змін).

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.12.2023 у справі № 925/1386/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115617496>.

12.5. Щодо стягнення витрат виконавчого провадження, в тому числі основної винагороди виконавця

АТ «Оператор газорозподільної системи «Дніпропетровськгаз» звернулося з позовом до АТ «ОТП Банк» (далі – відповідач-1), АТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (далі – відповідач-2) та приватного виконавця (далі – відповідач-3) про: визнання незаконними дій відповідача-1 щодо списання з рахунка НОМЕР_1 належних позивачу коштів; стягнення з відповідача-2 на користь позивача безпідставно набутих коштів; стягнення з відповідача-3 на користь позивача безпідставно набутих коштів; зобов'язання відповідача-3 перерахувати з депозитного рахунку на користь позивача безпідставно набуті кошти.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про виконавче провадження» кошти виконавчого провадження складаються з: виконавчого збору, стягнутого з боржника в порядку, встановленому ст. 27 цього Закону, або основної винагороди приватного виконавця; авансового внеску стягувача; стягнутих з боржника коштів на витрати виконавчого провадження.

Стягнувши кошти на підставі наказу суду, відповідач-3 мав право також стягнути зі скаржника кошти на витрати виконавчого провадження, в тому числі основну винагороду виконавця.

Крім того, згідно з п. 10² розд. XIII Закону України «Про виконавче провадження» (у редакції, чинній на дату виникнення спірних правовідносин) тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, юридичні особи – боржники можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати на місяць на одного працівника такої юридичної особи, а також сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Отже, у період воєнного стану банківська установа зобов'язана надати можливість клієнту користуватися коштами на рахунку та не брати до уваги постанови державних чи приватних виконавців про накладення арешту.

У постанові ВП ВС від 19.05.2020 у справі № 905/361/19, на яку посилається скаржник, зазначається, що зобов'язання з виплати заробітної плати мають пріоритет перед іншими зобов'язаннями суб'єкта господарювання, у тому числі тими, які виконуються в примусовому порядку за судовими рішеннями. У разі виникнення у боржника зобов'язання з виплати заробітної плати в певному розмірі на кошти, які знаходяться на поточному рахунку боржника, у такому самому розмірі не може бути накладений арешт, а якщо він накладений, то підлягає зняттю. Таке зняття арешту здійснюється виконавцем відповідно до ч. 4 ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження» на підставі поданих боржником документів, що підтверджують виникнення у боржника зобов'язання з виплати заробітної плати та його розмір. Також арешт в розмірі суми зобов'язання з виплати заробітної плати може бути знятий судом у порядку оскарження відмови виконавця зняти арешт з коштів, призначених для виплати заробітної плати.

Утім, скаржник не звертався до відповідача-3 із заявою про виникнення у нього зобов'язання з виплати заробітної плати в певному розмірі та не просив не накладати або зняти арешт з відповідної суми коштів на спірному рахунку для виплати заробітної плати своїм працівникам.

З огляду на наведені фактичні обставини КГС ВС вважає, що норми матеріального права, зокрема ст. 59 Закону України «Про банки і банківську діяльність», п. 7 ч. 3 ст. 18, абз. 2 ч. 2 ст. 48, ч. 3 ст. 52, ч. 2 ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження», були застосовані у цій справі правильно.

КГС ВС звернув увагу, що за змістом розд. VII Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та розд. VII Закону України «Про платіжні послуги» відповідальність за неправомірні дії банку, за невиконання або неналежне виконання платіжних операцій відповідно до закону та умов укладених між сторонами договорів, зокрема у випадку порушення черговості виконання зобов'язань з переказу коштів, безпідставність списання коштів, покладається саме на банк (відповідача-1), а не на осіб, які отримали такі кошти (відповідача-2 та відповідача-3).

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.12.2023 у справі № 904/3745/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746170>.

13. Процесуальні питання

13.1. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система

Ухвалою апеляційного господарського суду у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою військової частини НОМЕР_1 на рішення господарського суду відмовлено. Судове рішення апеляційної інстанції мотивовано тим, що ухвала про залишення апеляційної скарги без руху надіслана на електронні адреси військової частини НОМЕР_1 та оприлюднена в ЄДРСР; датою вручення ухвали про залишення без руху апеляційної скарги є 13.12.2022, а отже, недоліки апеляційної скарги мали бути усунуті у строк до 23.12.2022; станом на 22.03.2023 клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження до суду апеляційної інстанції не надходило.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх скасовані, а справу передано до апеляційного господарського суду зі стадії прийняття до розгляду апеляційної скарги військової частини НОМЕР_1.

КГС ВС зазначив, що надсилання судового рішення в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», розміщеного за посиланням <https://cabinet.court.gov.ua/login>, за умови попередньої реєстрації офіційної електронної адреси (електронного кабінету), а направлення процесуальних документів на іншу електронну адресу не можна ототожнювати з офіційною електронною адресою в розумінні ст. 6 ГПК України.

Водночас з матеріалів справи не вбачається направлення позивачу ухвали апеляційного господарського суду про залишення апеляційної скарги без руху рекомендованим листом з повідомленням про вручення або на офіційну електронну адресу позивача чи його представника, як вимагає чинне процесуальне законодавство. При цьому матеріали справи не містять доказів щодо реєстрації позивачем чи його представником офіційної електронної адреси в ЄСІКС. Крім того, військова частина НОМЕР_1 із заявою щодо надіслання копій прийнятих судових рішень на його електронну адресу не зверталася, а, навпаки, зазначала про відсутність офіційної електронної адреси як в позовній заяві, так і в апеляційній скарзі.

В умовах воєнного стану та за відсутності достатнього фінансування судів надсилання судових рішень на електронну пошту, яка зазначена учасником процесу як власна електронна адреса в поданих ним документах, є доцільним і спрямованим на досягнення мети, яка полягає у повідомленні учасника процесу про ухвалене судове рішення, з урахуванням відсутності фінансової можливості здійснити поштове відправлення.

Якщо учасник надав суду телефон та електронну адресу, зазначивши їх у заяві (скарзі), то слід припустити, що він хоче (принаймні не заперечує), щоб ці засоби комунікації використовувалися судом. Це покладає на учасника справи обов'язок отримувати повідомлення і відповідати на них.

Ключовим для оцінки правомірності цих дій суду має бути не спосіб їх вчинення (надсилання чи ненадсилання рекомендованого листа), а їхня здатність забезпечити досягнення мети – інформування особи про судове рішення, оскільки зазначена обставина стосується початку перебігу строку на вчинення процесуальної дії.

КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції, направивши ухвалу на електронну адресу, взяту із переписки між позивачем та відповідачем, мав би перевірити отримання ухвали скажником. Проте долучена до матеріалів справи роздруківка таких відомостей не містить.

Військова частина НОМЕР_1 мала право усунути недоліки протягом десяти днів з дня вручення ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху, яка не була надіслана скажнику у спосіб, передбачений чинним процесуальним законодавством. Тож суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що позивач не усунув недоліків, установлених при поданні апеляційної скарги, у визначений судом строк.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 23.06.2023 у справі № 927/195/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111801212>; від 19.12.2022 у справі № 922/647/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108058883>; від 20.04.2023 у справі № 920/367/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110364707>; від 18.11.2022 у справі № 922/3337/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107475988>.

13.2. Юрисдикція спорів

13.2.1. ТОВ «Ніколь-Моторс» звернулось з позовом до військової адміністрації про визнання протиправним та скасування наказу про відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану (далі – наказ) в частині відчуження автомобілів, визнання недійсним акта про примусове відчуження або вилучення майна, укладеного між сторонами в частині відчуження зазначених автомобілів (далі – акт), та зобов'язання відповідача повернути позивачу автомобіль.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково, постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції скасовано в частині рішення про відмову в задоволенні позовних вимог про зобов'язання відповідача повернути позивачу автомобіль і в цій частині ухвалено нове рішення: позов задоволено, витребувано від відповідача на користь позивача автомобіль. У решті постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції залишено без змін.

При передачі цієї справи на розгляд суддів ОП КГС ВС порушено питання про застосування положень п. 6 ч. 1 ст. 20 ГПК України, які визначають предметну юрисдикцію спору щодо права власності чи іншого речового права на майно та винятки з відповідного правила. Тобто у цій справі порушено питання предметної юрисдикції спору.

У зв'язку із цим ОП КГС ВС звернулася до правил розмежування спорів між адміністративною та господарською судовою юрисдикцією за предметом, змістом та характером спірних правовідносин.

Ураховуючи, зокрема, положення п. 8 ч. 1 ст. 19, ч. 1, 2 ст. 267 КАС України, ОП КГС ВС зазначила, що законодавець визначив юрисдикцію адміністративних судів з розгляду справ про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 350, 351 ЦК України).

Проте вирішення спорів щодо реквізиції майна, що вже відбулась (припинення права власності на момент звернення до суду вже сталося), чинним законодавством до адміністративного судочинства не віднесено.

Якщо порушенням своїх прав особа вважає наслідки, спричинені рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, які вона вважає неправомірними, і ці наслідки призвели до виникнення, зміни чи припинення цивільних прав чи обов'язків, то такі відносини мають майновий характер або пов'язаний з реалізацією особою її майнових чи особистих немайнових інтересів. Тому визнання незаконними (протиправними) таких рішень суб'єкта владних повноважень є способом захисту цивільних прав та інтересів відповідно до п. 10 ст. 16 ЦК України.

Отже, незважаючи на суб'єктний склад учасників цього спору, з огляду на предмет спору – наказ та акт щодо примусового відчуження / вилучення транспортних засобів позивача, а також підстави для його виникнення спір між сторонами у цій справі стосується майнових прав позивача (їх захисту та відновлення) і має приватноправовий характер.

ОП КГС ВС зазначила, що спірні правовідносини виникли внаслідок прийняття та реалізації рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивача, його права. У зв'язку із цим з метою захисту свого цивільного права він як юридична особа правомірно звернувся до суду із позовом в порядку господарського судочинства.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 16.02.2024 у справі № 910/10009/22 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117402189>.

13.2.2. ТОВ звернулося з позовом до міської ради та військової частини в особі Міноборони про визнання протиправним та скасування наказу, визнання недійсними актів про примусове відчуження майна.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовлено у відкритті провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 175 ГПК України у зв'язку з тим, що позовна заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства.

Постановою КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій скасовано, а справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

КГС ВС зазначив, що подання позовної заяви у порядку ГПК України означає, що позовна заява повинна бути подана за правилами предметної та суб'єктної юрисдикції справ відповідно до ст. 20 ГПК України.

Пунктами 6, 13 ч. 1 ст. 20 ГПК України встановлено, що господарські суди розглядають справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці; справи у спорах, що виникають у зв'язку

із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених ч. 2 цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» в цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні: 1) примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості; 2) вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Як встановлено судами обох інстанцій, предметом спору в поданій до суду позовній заяві є визнання протиправним та скасування наказу, визнання недійсними актів про примусове відчуження майна, а отже, цей спір не належить до винятку, передбаченого ст. 20 ГПК України (спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності).

Не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом приватного права – юридичною особою, в якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав юридичної особи. У такому випадку це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у ньому бере участь суб'єкт публічного права.

Спірні правовідносини між учасниками справи виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивачів, їхні права, а тому в позивачів виникла необхідність захистити свої цивільні права, у зв'язку із чим вони звернулися до суду із позовом. Зважаючи на те, що у цій справі спір фактично пов'язаний з реалізацією цивільних прав позивачів, компетентним судом для вирішення спору є суд господарської юрисдикції. КГС ВС направив справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.02.2023 у справі № 904/868/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101>.

13.3. Учасники судового процесу

13.3.1. ПрАТ «Київ-Дніпровське МППЗТ» в особі Одеської філії ПрАТ «Київ-Дніпровське МППЗТ» звернулося до суду з позовом про стягнення з ДП «Кулиндорівський КХП» заборгованості з оплати наданих послуг, штрафних санкцій та інфляційних втрат.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено. Постановою КГС ВС судові рішення залишено без змін.

Суди попередніх інстанцій встановили, що між сторонами був укладений договір, за яким позивач надавав відповідачу транспортні послуги. Надання таких послуг здійснювалося на умовах, зокрема, попередньої оплати на підставі відповідних письмових заявок відповідача.

У період існування договірних відносин між сторонами цього спору командувач військ Оперативного командування «Південь» видав директиву, якою зобов'язав вилучити для потреб ЗСУ 29 916,05 тон пшениці, а відповідача – прийняти це майно на зберігання.

На підставі вказаної директиви згідно з положеннями статті 7 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» було складено відповідний акт, з дати підписання якого виникло право державної власності на вилучено майно (вантаж пшениці у наведеному вище переліку вагонів).

З огляду на встановлені обставини та норми законодавства суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку, що зазначена директива військового командування є актом індивідуальної дії, який є обов'язковим для виконання.

При цьому в директиві позивач не зазначений і жодних обов'язків на нього цією директивою не покладено. КГС ВС зауважив, що висновок суду першої інстанції про те, що у позивача виникло зобов'язання щодо перевезення вагонів із вилученою пшеницею є помилковим.

Водночас колегія суддів КГС ВС підтримала висновки судів попередніх інстанцій про те, що перевезення здійснювалося не в межах укладеного між сторонами договору; в матеріалах справи відсутні докази, які б свідчили про те, що відповідач погодився або був зобов'язаний оплачувати перевезення вантажу на виконання директиви.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про відсутність у відповідача обов'язку щодо оплати вартості наданих позивачем послуг.

Суд касаційної інстанції звернув увагу на те, що надання послуг без достатньої правової підстави і без отримання попередньої плати за послуги не означає їх надання безоплатно, про що помилково зазначав суд апеляційної інстанції.

У такому випадку підлягають застосуванню положення ст. 1212 ЦК України щодо збереження у себе майна (плати за надані послуги) за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави.

Перевезення вагонів з пшеницею виконувалося позивачем без оформлення договорів та заявок, тобто без належних нормативно-правових та цивільно-господарських підстав, виключно в інтересах держави. Отже, саме держава, а не відповідач є суб'єктом, який зберіг у себе майно (як плату за послуги з перевезення державного зерна) за рахунок іншої особи (позивача) без достатньої правової підстави.

КГС ВС наголосив, що звернення з позовом до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови у позові.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 07.02.2024 у справі № 916/3507/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117009981>.

13.3.2. ТОВ «Рекламно-інформаційна агенція «АММ» подало позов до держави – рф в особі міністерств юстиції та оборони рф про стягнення майнової шкоди – збитків у формі упущеної вигоди.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, позовну заяву повернуто без розгляду на підставі ч. 4 ст. 174 ГПК України. Судові рішення мотивовані тим, що відповідачем визначено рф, яка не може бути стороною в господарському процесі, і позивач не конкретизував позовних вимог до кожного із зазначених ним у позовній заяві відповідачів.

КГС ВС скасував судові рішення попередніх інстанцій та направив справу до місцевого господарського суду для продовження розгляду зі стадії відкриття провадження у справі, зазначивши таке.

Суд касаційної інстанції урахував висновок, викладений у постанові ВС від 04.10.2023 у справі № 757/5351/21-ц (провадження № 61-5502св22), сформульований з посиланням на висновки ВС у постанові від 22.12.2021 у справі № 202/1722/19-ц (провадження № 61-8370св21): «відповідачем у справі є держава, яка бере участь у справі через відповідний орган державної влади. Кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України, тому відсутня необхідність зазначення у резолютивній частині рішення таких відомостей, як орган, через який грошові кошти мають перераховуватись, або номери чи виду рахунку, з якого має бути здійснено стягнення / списання, оскільки такі відомості не впливають ні на підстави, ні на обов'язковість відновлення права позивача в разі встановлення судом його порушення, та за своєю суттю є регламентацією способу та порядку виконання судового рішення, що має відобразитися у відповідних нормативних актах, а не резолютивній частині рішення (п. 6.21 постанови ВП ВС від 19.06.2018 у справі № 910/23967/16 (провадження № 12-110гс18))».

У спорах про відшкодування шкоди, завданої державою (іноземною державою), на позивача згідно з п. 2, 4 ч. 3 ст. 162 ГПК України покладено обов'язок зазначити окрім безпосередньо держави, яка, за його твердженням, завдала йому шкоди, орган (органи) відповідної держави, що його (їх) позивач називає порушником своїх прав. При цьому закон не вимагає конкретизації вимог (визначення сум, що підлягають стягненню тощо) до кожного із відповідачів – представницьких органів держави, якщо позивач визначив їх більше одного.

З матеріалів справи вбачається та суди попередньої інстанцій встановили, що позивач у первісно поданій позовній заяві заявив вимогу про стягнення з держави – рф в особі (представницькі органи) міністерств юстиції та оборони рф спірної суми майнової шкоди – збитків у формі упущеної вигоди, завданих позивачу незаконною військової агресією рф проти України. У прохальній частині нової редакції позовної заяви, поданої після усунення недоліків, визначених судом ухвалою від 19.04.2023, разом з клопотанням про виправлення недоліків позовної заяви позивач заявив вимогу про стягнення з рф (в особі її представницьких органів) майнової шкоди – збитків у формі упущеної вигоди на спірну суму.

Отже, позивач, звертаючись із позовними вимогами про відшкодування шкоди, завданої військової агресією РФ, та зазначивши відповідні представницькі органи РФ, яких він вважає порушниками прав у спірних правовідносинах та якими, за його твердженням, завдано шкоди у спірних правовідносинах, дотримав норм процесуального права (п. 2 ч. 3 ст. 162 ГПК України).

Місцевий господарський суд не мав повноважень залишати позовну заяву без руху на підставі ст. 174 ГПК України з тих мотивів, що позивач зазначив відповідачем РФ в особі відповідних представницьких органів, а вимогу про стягнення спірної суми шкоди заявив до РФ без викладення змісту позовних вимог до кожного із відповідачів, за умови дотримання ним інших вимог, встановлених ст. 162, 164, 172 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.11.2023 у справі № 910/5699/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115272587>.

13.4. Судові виклики і повідомлення

12.4.1. Ухвалою господарського суду зустрічний позов ОСОБА_1 до АТ «Банк Кредит Дніпро» (далі – Банк) та Селянського фермерського господарства «Байда» (далі – Господарство) про визнання договору поруки припиненим з доданими документами повернуто заявнику.

Ухвалою апеляційного господарського суду апеляційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу залишено без руху; надано ОСОБА_1 строк для усунення зазначених у цій ухвалі недоліків, який становить 10 днів з дня вручення ухвали про залишення апеляційної скарги без руху; постановлено надати докази, що підтверджують дату отримання цієї ухвали; усунути недоліки, встановлені в ухвалі суду, шляхом подання доказів направлення апеляційної скарги з додатками на адресу Банку, Господарства, ОСОБА_2 листом з описом вкладення.

Ухвалою Центрального апеляційного господарського суду апеляційну скаргу ОСОБА_1 повернуто скаржнику.

Предметом судового розгляду була наявність / відсутність підстав для повернення без розгляду апеляційної скарги.

КГС ВС ухвалу апеляційного господарського суду скасував та справу передав до цього суду для продовження розгляду, зазначивши таке.

Ураховуючи повномасштабне вторгнення, введений воєнний стан, тимчасову окупацію та проведення бойових дій, відповідні повідомлення для учасників судового процесу, які перебувають у зоні проведення бойових дій або на тимчасово окупованій території, продовжують розміщуватися судами на відповідних вебсайтах, оскільки це єдиний можливий спосіб повідомити такого учасника процесу, зважаючи на відсутність поштового зв'язку та те, що така особа не зареєструвала електронний кабінет.

КГС ВС звернув увагу, що суд апеляційної інстанції оскаржувану ухвалу надіслав і Господарству, і ОСОБА_2 саме шляхом розміщення повідомлення на офіційному вебсайті суду, а не шляхом надсилання листа поштою.

Отже, суд апеляційної інстанції, який був обізнаний про те, що Господарство та ОСОБА_2 не зареєстрували електронний кабінет і перебувають на тимчасово окупованій території, на якій не функціонує відділення АТ «Укрпошта», що унеможлиблює надіслання листів, поклав на апелянта обов'язок надати докази

направлення апеляційної скарги з додатками на адресу Господарства та ОСОБА_2 листом з описом вкладення, який неможливо виконати, ураховуючи зазначені обставини, що є визначальними у цій справі.

КГС ВС дійшов висновку, що доводи скаржника, наведені в касаційній скаргі, підтвердилися під час розгляду справи в суді касаційної інстанції та наявні підстави для скасування оскаржуваної ухвали суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.06.2024 у справі № 908/2005/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741054>.

13.4.2. Генеральна прокуратура України в інтересах держави в особі КМУ та Міністерства енергетики України звернулась з позовом до НАК «Нафтогаз України», ВАТ «Газпром» про визнання недійсними договорів купівлі-продажу.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій скасував та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначивши таке

Відповідач-2 – ВАТ «Газпром» є іноземною особою, яка зареєстрована за адресою: вул. Наметкина, 16, м. Москва, 117997, В-420, ГСП-7, російська федерація ,

''
Порядок передачі судових та позасудових документів для вручення за кордоном регулюється Конвенцією про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних та комерційних справах від 15.11.1965, ратифікованою Україною 01.12.2001.

Ця Конвенція застосовується у цивільних та комерційних справах щодо всіх випадків, коли існує потреба в передачі судових та позасудових документів для вручення за кордоном (ст. 1).

Зазначена Конвенція ратифікована рф шляхом прийняття Федерального Закону від 12.02.2001 № 10-ФЗ.

Ухвалою КГС ВС було відкрито касаційне провадження за касаційною скаргю заступника Генерального прокурора та призначено її до розгляду на 26.07.2022. Цією ж ухвалою для забезпечення належного повідомлення про розгляд справи ВАТ «Газпром» зобов'язано надати до КГС ВС нотаріально засвідчені переклади російською мовою касаційної скарги заступника Генерального прокурора, ухвал КГС ВС від 24.11.2021 та від 29.12.2021 у справі № 21/96, доручення про вручення названих ухвал. Отримавши на виконання вимог ухвали КГС ВС відповідні примірники зазначених документів з перекладом на російську мову, 14.02.2022 було здійснено відправлення доручення Арбітражному суду міста Москви щодо вручення відповідних документів. Жодного підтвердження щодо отримання відповідачем таких документів до КГС ВС не надходило.

Колегією суддів КГС ВС встановлено, що ВАТ «Газпром» було повідомлене про розгляд справи в суді першої та апеляційної інстанцій, що підтверджується наявними в матеріалах справи копіями ухвал Арбітражного суду м. Москви від 25.02.2015.

Ухвалою КГС ВС від 26.07.2022 відкладено розгляд касаційної скарги заступника Генерального прокурора у справі № 21/96 до 27.09.2022 та ухвалено звернутися

до Мін'юсту України із судовим дорученням про вручення судових документів ВАТ «Газпром» згідно з вимогами Конвенції. У подальшому розгляд справи відкладався на 11.10.2022 та 01.11.2022.

02.11.2022 надійшов лист Мін'юсту України, яким повернуто доручення про вручення судових документів у зв'язку з неможливістю пересилки, оскільки поштовий зв'язок з державою-агресором відсутній. У листі також зазначено, що у відповідь на запит Мін'юсту Міністерством закордонних справ України повідомлено, що дипломатичні відносини між Україною та РФ розірвано у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією проти України, а отже, передача доручення дипломатичними каналами також неможлива.

Колегія суддів КГС ВС врахувала позицію ЄСПЛ, викладену в рішенні від 03.04.2008 у справі «Пономарьов проти України», згідно з якою сторони в розумні інтервали часу мають вживати заходів, щоб дізнатися про стан відомого їм судового провадження. З матеріалів справи вбачається, що ВАТ «Газпром» було належним чином повідомлене про розгляд справи в судах першої та апеляційної інстанцій, а тому є обізнаним про судове провадження.

КГС ВС зазначив, що відповідач 2 – ВАТ «Газпром» був належним чином повідомлений про розгляд справи в судах першої та апеляційної інстанцій, а тому був обізнаний про судове провадження. З огляду на те, що з дати направлення документа минуло понад шість місяців, суд касаційної інстанції може розглянути касаційну скаргу та ухвалити судове рішення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.11.2022 у справі № 21/96 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107552458>.

13.5. Процесуальні строки

12.5.1. ФОП Заяць В. О. подав зустрічний позов до ФОП Яцина О. О. про визнання договору недійсним та заявив клопотання про поновлення строку для подання зустрічного позову.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовлено в поновленні пропущеного строку на подання зустрічного позову та повернуто зустрічну позовну заяву.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій скасував, а справу передав на стадію прийняття до розгляду зустрічної позовної заяви, зазначивши таке.

Відповідно до ч. 1 ст. 180 ГПК України відповідач має право пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву. Відзив подається протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 251 названого Кодексу).

Тлумачення ч. 1 ст. 251 у взаємозв'язку з ч. 1 ст. 119 ГПК України свідчить, що законодавець пов'язує можливість поновлення строку на звернення із зустрічною позовною заявою з наявністю поважних причин пропуску, оцінка яких здійснюється судом, зважаючи на конкретні обставини пропуску, наведені як обґрунтування поновлення строку.

Згідно з рекомендаціями Ради суддів України щодо роботи суддів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 суддям необхідно виважено підходити до питань,

пов'язаних з поверненням процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення будь-яких строків та по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану.

КГС ВС, урахувавши, що суди попередніх інстанцій не встановили факту обізнаності скаржника про наявність судового провадження щодо нього до моменту звернення до суду із заявою про ознайомлення з матеріалами справи; на момент звернення представника відповідача з клопотанням про ознайомлення з матеріалами справи, зустрічною позовною заявою (05.09.2022) і клопотанням про поновлення строку для звернення з такою заявою суд першої інстанції рішення по суті спору не ухвалював; з моменту ознайомлення з матеріалами справи (18.08.2022) і до звернення із зустрічним позовом (05.09.2022 – надходження заяви до суду) минув незначний проміжок часу; обставини обстрілу міста Кременчук (місцезнаходження відповідача) у період відкриття провадження у справі і до подання зустрічного позову, зокрема ракетний удар по торговому центру (27.06.2022), є загальновідомим фактом (ч. 1 ст. 75 ГПК України), що могло зумовити невручення поштової кореспонденції (факт відповідності адреси скаржник не заперечував), дійшов висновку, що за сукупності всіх обставин суди попередніх інстанцій помилково виснували про неповажність причин пропуску строку звернення із зустрічною позовною заявою та наявність підстав для її повернення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 09.05.2023 у справі № 917/457/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772021>.

13.5.2. ТОВ звернулось із зустрічною позовною заявою про зобов'язання відповідача безоплатно усунути недоліки товару (природного газу) шляхом корегування обсягів. Також ТОВ подало заяву про поновлення строку на подання зустрічного позову, обґрунтувавши клопотання тим, що введений в Україні воєнний стан, існування постійного ризику обстрілів міста Києва, постійні відключення електроенергії фактично унеможливили подання зустрічного позову в установлені строки.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовлено ТОВ у поновленні строку на подання зустрічного позову.

Ухвалою КГС ВС відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ТОВ, касаційну скаргу з доданими матеріалами повернуто заявнику.

КГС ВС зауважив, що поважними причинами визнаються лише такі обставини, які є об'єктивно непереборними та пов'язані з дійсними істотними перешкодами чи труднощами для своєчасного вчинення процесуальних дій.

Суди попередніх інстанцій зазначили, що ТОВ, звертаючись до суду із зустрічним позовом, фактично констатувало, що існування постійного ризику обстрілів міста Києва, постійні відключення електроенергії унеможливили подання зустрічного позову в установлені строки, проте жодним чином не пояснило, як це завадило подати зустрічний позов, тобто воно не довело суду, як саме введення воєнного стану обумовило пропуск відповідного процесуального строку, і не надало жодних доказів на підтвердження відсутності у нього можливості підготувати

та подати зустрічний позов у межах строків, передбачених ГПК України, з огляду на місцезнаходження скаржника.

Крім того, апеляційний господарський суд додатково зауважив, що ведення бойових дій на території Київської області (за даними Міноборони) відбувалося до 02.04.2022, саме із цієї дати в місті Києві не ведуться активні бойові дії і, відповідно, поточна обстановка в цій області є стабільною, а в умовах воєнного стану робота судів не була припинена. Відключення електроенергії у місті Києві фактично розпочалися лише у середині жовтня 2022 року, тобто через три місяця після спливу строку для подання зустрічного позову. Матеріали справи свідчать про те, що заявник у період з 13.06.2022 до 25.01.2023 вчиняв інші процесуальні дії (подання відзиву, клопотань, участь у судових засіданнях).

КГС ВС звернув увагу, що питання про поважність причин пропуску процесуального строку в розумінні ст. 86 ГПК України вирішується судом за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних доказів.

При цьому введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку.

З огляду на наведені обставини суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про наявність підстав для повернення зустрічної позовної заяви відповідно до ч. 1, 6 ст. 180 ГПК України.

Колегія суддів КГС ВС наголосила, що суд, повертаючи зустрічну позовну заяву, не порушив права заявника на звернення до суду, оскільки повернення зустрічної позовної заяви не перешкоджає зверненню з нею до суду на загальних підставах в межах окремого позову.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 27.03.2023 у справі № 910/3600/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109807560>.

13.5.3. Додатковим рішенням господарського суду задоволено заяву ТОВ про розподіл судових витрат на професійну правничу допомогу.

Апеляційний господарський суд, скасовуючи додаткове рішення суду першої інстанції про розподіл судових витрат на професійну правничу допомогу, дійшов висновку про відсутність правових підстав для задоволення заяви ТОВ про поновлення строку на подання доказів здійснених витрат на професійну правничу допомогу та відмовив у задоволенні такої заяви.

КГС ВС постанову апеляційного господарського суду залишив без змін, зазначивши таке.

Установлені фактичні обставини у справі свідчать про те, що позивач не надав жодних доказів на підтвердження поважності причин пропуску строку для подання доказів здійснених витрат на професійну правничу допомогу, які б свідчили про об'єктивну неможливість ТОВ виконати вимоги процесуального закону у визначений строк.

Введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку

Можливість відновлення пропущеного процесуального строку пов'язується із наявністю саме поважних причин його пропуску. Поважними причинами визнаються лише такі обставини, які є об'єктивно непереборними та пов'язані з дійсними істотними перешкодами чи труднощами для своєчасного вчинення процесуальних дій. Для поновлення строку необхідним є наведення конкретних обставин, надання відповідних доказів на підтвердження їх існування, а також доведення їх впливу на своєчасність реалізації особою своїх прав.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.04.2023 у справі № 922/1116/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514988>.

13.5.4. ОСББ звернулось з позовом до ПАТ про зобов'язання вчинити дії.

Рішенням господарського суду в позові відмовлено. Додатковим рішенням господарського суду задоволено заяву ПАТ про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, стягнуто з ОСББ на користь ПАТ судові витрати на професійну правничу допомогу. Постановою апеляційного господарського суду зазначені рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

КГС ВС судові рішення попередніх судів залишив без змін.

ПАТ звернулось до КГС ВС з клопотанням про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, в якому просило долучити до матеріалів справи докази здійснених судових витрат та стягнути з ОСББ на користь відповідача витрати на професійну правничу допомогу.

Постановою КГС ВС заяву ПАТ задоволено, стягнуто з ОСББ витрати на професійну правничу допомогу.

КГС ВС зазначив, що від ОСББ 17.11.2022 надійшли заперечення на заяву ПАТ про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу з клопотанням про поновлення пропущеного строку для подання цих заперечень.

ОСББ посилалось на те, що лише 14.11.2022 на електронну пошту отримало копію заяви ПАТ про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. Зважаючи на постійні ракетні обстріли з боку рф, повітряні тривоги і відключення

електроенергії, підготувати заперечення у встановлений ухвалою ВС від 10.11.2022 строк (до 15.11.2022) не було можливим.

Відповідно до ч. 1 ст. 119 ГПК України поновленим може бути процесуальний строк, встановлений законом. За приписами ч. 2 ст. 119 цього Кодексу встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

Отже, строк на подання заперечень на заяву встановлюється не законом, а судом, а тому може бути продовженим, а не поновленим.

Оскільки зазначене клопотання подане ОСББ поза межами встановленого судом строку (до 15.11.2022) і викладене у заяві, яка надіслана до суду 17.11.2022, КГС ВС дійшов висновку, що воно не підлягає задоволенню.

З огляду на зазначене та беручи до уваги необхідність забезпечення права осіб на доступ до правосуддя, передбаченого Конституцією України і гарантованого ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд), КГС продовжив ОСББ строк для подання заперечень на заяву ПАТ про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу з ініціативи суду.

Водночас ОСББ не обґрунтувало та не надало суду доказів та/або обґрунтувань, у тому числі власних розрахунків, які свідчили б про неспівмірність та/або нерозумність, та/або нереальність здійсненого заявником розрахунку витрат або про неналежність послуг адвоката. Доводи у цій частині є декларативними без надання відповідних доказів щодо неспівмірності витрат із складністю справи.

Детальніше з текстом додаткової постанови КГС ВС від 22.11.2022 № 910/10421/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107461137>.

13.6. Забезпечення позову

13.6.1. ТОВ «Інвестконсалтинг-К» звернулося з позовом до ТОВ «Автосоюз» про розірвання договору купівлі-продажу транспортного засобу та стягнення збитків. Одночасно з позовною заявою позивач подав заяву про забезпечення позову, в якій просив накласти арешт на кошти, які перебувають на розрахункових банківських рахунках відповідача, і на все його рухоме та нерухоме майно. Заява обґрунтована тим, що на дату подання заяви про забезпечення позову існує реальна загроза утруднення чи унеможливлення виконання рішення суду. Так, протягом 10 місяців після вилучення викраденого автомобіля відповідач ухиляється від задоволення вимог позивача.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, частково задоволено заяву про забезпечення позову, накладено арешт на кошти, які перебувають на розрахункових банківських рахунках відповідача.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

Суд першої інстанції наклав арешт на розрахункові банківські рахунки ТОВ «Автосоюз» у межах суми стягнення, тобто не на всі кошти відповідача, які перебувають на його облікових рахунках, а лише у розмірі заявлених позивачем вимог.

Надані відповідачем документи щодо його фінансового стану свідчать про те, що обрані заходи забезпечення позову не можуть мати наслідком повне припинення господарської діяльності суб'єкта господарювання та не призведуть до погіршення

стану належного відповідачеві майна чи зниження його вартості. При оцінці доводів відповідача про те, що у нього достатньо активів, щоб забезпечити позивачу можливість реального та ефективного виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, суд апеляційної інстанції слушно зауважив, що на території України введено воєнний стан внаслідок військової агресії РФ проти України і, відповідно, існують ризики щодо збереження активів. Також суд апеляційної інстанції оцінив доводи відповідача, що накладення арешту на кошти в межах ціни позову обмежить можливості у закупівлі деталей та приладдя для автомобілів, створить труднощі зі сплати податків, та зазначив, що наведене відповідачем якраз і свідчить про існування загрози зменшення / зникнення коштів, необхідних для виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог, що є підставою для вжиття відповідних заходів.

Позов забезпечується, зокрема, шляхом накладенням арешту на майно та/або кошти, що належать передачі або сплаті відповідачу і перебувають у нього чи в інших осіб. Заходи забезпечення позову мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами. Конкретний захід забезпечення позову буде домірним позовній вимозі, якщо в разі його застосування забезпечується: збалансованість інтересів сторін та інших учасників судового процесу під час вирішення спору; можливість ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача без порушення або безпідставного обмеження прав та охоронюваних інтересів інших учасників справи чи осіб, що не є її учасниками; можливість виконання судового рішення в разі задоволення вимог, які є ефективними способами захисту порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача.

Отже, саме вжиття судом заходів забезпечення позову сприяє гарантуванню відновлення порушених прав позивача в разі задоволення позову та виконання ухваленого судового рішення, що повністю відповідає вимогам ЄСПЛ.

КГС ВС зазначив, що предметом позову в цій справі є стягнення з відповідача на користь позивача 2 848 800,44 грн збитків.

Оскільки виконання в майбутньому судового рішення у цій справі у разі задоволення позовних вимог безпосередньо залежить від тієї обставини, чи матиме відповідач необхідну суму коштів, застосування заходу забезпечення позову, обраного позивачем, безпосередньо пов'язане із предметом позову.

Адекватність такого заходу забезпечення позову як накладення арешту на і кошти відповідача у межах ціни позову полягає у тому, що такі дії забезпечать реальне виконання судового рішення у разі задоволення позову.

КГС ВС вважає, що вжиті заходи забезпечення позову відповідають вимогам процесуального законодавства щодо розумності, обґрунтованості, адекватності, збалансованості інтересів сторін, наявності зв'язку між конкретним заходом забезпечення позову і предметом позовної вимоги, доведеності обставин щодо ймовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 03.08.2023 у справі № 910/1756/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664533>.

13.6.2. Прокурор в інтересах держави в особі Державної аудиторської служби України, Державного агентства автомобільних доріг України звернувся з позовом до Служби автомобільних доріг в Одеській області, ТОВ про визнання незаконними та скасування рішень тендерного комітету, визнання недійсним договору на надання послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг (далі – договір).

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, задоволено клопотання Служби автомобільних доріг про скасування заходів забезпечення позову. Скасовано заходи забезпечення позову, вжиті ухвалою господарського суду. Суди мотивували судові рішення посиланням на приписи ст. 145 ГПК України, та зазначали, що заборона виконання договору, встановлена ухвалою господарського суду, фактично стала наслідком зупинення виконання мобілізаційного завдання (замовлення), що є неприпустимим у період воєнного стану.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

На підставі Указу Президента України від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, Державним агентством автомобільних доріг України видано наказ від 18.03.2022 № Н-89/07-00 «Про деякі питання надання послуг з поточного, поточного дрібного ремонту та експлуатаційного утримання автомобільних доріг загального користування державного значення за рахунок бюджетних коштів у 2022 році службами автомобільних доріг в областях у період воєнного стану».

Відповідно до п. 1 зазначеного наказу служби автомобільних доріг в областях, які залучаються до здійснення заходів правового режиму воєнного стану, повинні забезпечити виконання заходів, визначених Планом запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затвердженим розпорядженням КМУ від 24.02.2022 № 181-р, шляхом виконання першочергових робіт згідно з переліком, що додається до наказу.

30.03.2022 між Службою автомобільних доріг та ТОВ «Березівкаагрошляхбуд» укладено додаткову угоду № 11 до договору від 31.05.2021 № ЕУ1.

У п. 1 цієї додаткової угоди сторони домовилися здійснювати надання послуг відповідно до доведеного Укравтодором мобілізаційного завдання (замовлення) у період воєнного стану та згідно з п. 11.1 договору. Окрім того, сторони дійшли згоди доповнити розділ I «Предмет договору» п. 1.12 такого змісту: « Виконавець за завданням замовника надає послуги з експлуатаційного утримання автомобільних доріг загального користування відповідно до доведеного Укравтодором мобілізаційного завдання (замовлення) у період воєнного стану».

Зважаючи на обставини справи, суди зазначили, що заборона виконання договору, встановлена ухвалою господарського суду, фактично має своїм наслідком зупинення виконання мобілізаційного завдання (замовлення), що є неприпустимим у період воєнного стану.

КГС ВС наголосив, що суди попередніх інстанцій, надавши належну правову оцінку доказам та обставинам справи, на підставі яких відповідач просив суд скасувати заходи забезпечення позову, вжиті ухвалою господарського суду, правильно

встановили, що клопотання відповідача про скасування заходів забезпечення позову є обґрунтованим, а тому наявні підстави для його задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 21.11.2022 у справі № 916/621/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107531916>.

13.7. Наслідки неявки в судове засідання учасника справи

10.7.1. Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, позовну заяву залишено без розгляду у зв'язку із нез'явленням представника позивача у судове засідання і неповідомленням про причини неявки.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій скасував, справу направив до суду першої інстанції для продовження розгляду, зауваживши таке.

Аналіз положень ч. 2–4 ст. 120, ч. 1, 2 ст. 202, ст. 242 ГПК України свідчить, що належне повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду справи є обов'язком суду, а відсутність на час проведення судового засідання в матеріалах справи доказів про належне повідомлення учасників справи про дату, час і місце розгляду справи – підставою для відкладення розгляду справи. При цьому розгляд справи за відсутності учасників справи та інших осіб є можливим лише у разі наявності у суду відомостей щодо належного повідомлення учасників справи та інших осіб про дату, час та місце судового засідання.

У визначений ухвалою апеляційного господарського суду від 06.10.2022 час розгляду (17.10.2022 о 14 год 00 хв) цієї справи тривала «повітряна тривога», сигнал про яку оголошено о 12 год 13 хв, а про «відбій повітряної тривоги» – о 15 год 11 хв.

Під час повітряної тривоги представник ТОВ подав клопотання про відкладення розгляду справи, призначеної на 17.10.2022 о 14 год 00 хв, у зв'язку з оголошенням повітряної тривоги та необхідністю перебувати в укритті.

17.10.2022 о 15 год 37 хв (тобто через 1 год 37 хв після часу початку судового засідання, визначеного в ухвалі від 06.10.2022) апеляційний господарський суд розпочав судове засідання у справі, в яке представник ТОВ не з'явився.

У матеріалах справи немає відомостей про те, що апеляційний господарський суд повідомив ТОВ про те, що розгляд справи відбудеться після закінчення повітряної тривоги та через який саме час. Клопотання відповідача про відкладення розгляду справи, призначеного на 14 год 00 хв, у зв'язку з оголошеною повітряною тривоگوю та необхідністю перебувати в укритті помилково залишено без задоволення, оскільки суд відкладає розгляд справи у разі неявки в судове засідання учасника справи, неповідомленого про час судового засідання (п.1 ч. 2 ст. 202 ГПК України). Отже, у цьому конкретному випадку сторона в справі не була повідомлена про час судового засідання, щоб мати можливість взяти участь у ньому.

КГС ВС скасував постанову апеляційного господарського суду відповідно до приписів п. 5 ч. 1 ст. 310 ГПК України з направленням справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції в частині розгляду позовних вимог ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 21.06.2023 у справі № 904/8306/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739261>; від 21.02.2023 у справі № 916/3496/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109272676>.

13.7.2. Ухвалою КГС ВС від 10.11.2022 відкрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою ТОВ на ухвалу апеляційного господарського суду та призначено розгляд касаційної скарги на 30.11.2022. До КГС ВС від ТОВ надійшло клопотання про відкладення розгляду справи, яке мотивовано тим, що представник апелянта – адвокат не має можливості з'явитися в судове засідання, оскільки територіально перебуває у місті Одесі і через ведення воєнного стану, постійне відключення електроенергії, необхідності поповнення запасів води, підзарядки мобільних пристроїв не може прибути до м. Києва.

Частиною 2 ст. 314 ГПК України визначено, що процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал в порядку, визначеному цим Кодексом для постановлення ухвал суду першої інстанції.

Частиною 3 ст. 216 ГПК України встановлено, що про відкладення розгляду справи або перерву в судовому засіданні, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд повідомляє під розписку учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми в судовому засіданні. Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі в судовому процесі, повідомляються про судові засідання ухвалами.

КГС ВС, розглянувши клопотання та взявши до уваги наведені заявником доводи, визнав за можливе задовольнити зазначене клопотання.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 30.11.2022 у справі № 873/75/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107585942>.

13.7.3. Ухвалою КГС ВС від 19.10.2022 поновлено позивачу строк на касаційне оскарження рішення господарського суду та постанови апеляційного господарського суду, відкрито касаційне провадження та призначено розгляд касаційної скарги на 17.11.2022 у приміщенні КГС ВС.

До КГС ВС від позивача у справі надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Позивач зазначив, що отримав відзиви відповідачів на касаційну скаргу 15.11.2022 – у день масованого ракетного обстрілу України. Ураховуючи, що йому гарантоване право подати заперечення проти доводів і міркувань відповідачів, викладених у їхніх відзивах, та зважаючи на те, що він отримав відзив за день до судового засідання за постійного відключення електричної енергії у місті Києві, позивач просив відкласти розгляд справи і надати йому час на підготовку та направлення суду заперечень на відзиви відповідачів.

За змістом ч. 2 ст. 202 ГПК України суд відкладає розгляд справи у судовому засіданні в межах встановленого цим Кодексом строку з таких підстав: 1) неявка в судові засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання; 2) перша неявка в судові засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до цього Кодексу судове засідання може відбутися без участі такої особи; 4) необхідність витребування нових доказів у випадку, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

КГС ВС відхилив клопотання позивача з огляду на те, що у суді касаційної інстанції подання заперечень на відзив на касаційну скаргу процесуальним законом не передбачено. Наявності інших підстав для відкладення розгляду справи, визначених у ч. 2 ст. 202 ГПК України, не встановлено.

Детальніше з текстами ухвал КГС ВС від 17.11.2022 у справі № 910/10404/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107461083>; від 17.11.2022 у справі № 910/10404/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107461085>.

13.7.4. Після відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою АТ та призначення її до розгляду в судовому засіданні до КГС ВС 02.06.2022 надійшло клопотання за підписом директора ТОВ про продовження строку для подання відзиву на касаційну скаргу та відкладення розгляду справи після закінчення воєнного стану в Україні, обґрунтоване тим, що у зв'язку із запровадженням воєнного стану підприємство тимчасово припинило здійснювати свою діяльність, його працівники тимчасово та на період невизначеного часу перебувають здебільшого в інших регіонах, поза межами місцезнаходження підприємства. Крім того, адвокати та юристи ТОВ наразі не мають змоги співпрацювати з підприємством, оскільки також тимчасово не працюють та вимушено перебувають поза межами місць свого проживання у різних регіонах України, що ускладнює повноцінну комунікацію з ними. Керівництво ТОВ фактично не має змоги налагодити роботу своїх працівників та підготувати відзив на касаційну скаргу.

Також до КГС ВС надійшло клопотання про розгляд касаційної скарги за відсутності представника скаржника АТ за наявними у справі матеріалами.

КГС ВС відмовив у задоволенні клопотань ТОВ про відкладення розгляду справи з таких підстав:

- відкладення розгляду справи є правом та прерогативою суду, основною передумовою для якого є не відсутність у судовому засіданні представників сторін учасників справи, а неможливість вирішення справи у відповідному судовому засіданні (ст. 202 ГПК України);

- участь представників учасників справи в судовому засіданні, призначеному ухвалою від 27.04.2022, обов'язковою не визнавалась, про що повідомлялися учасники справи у п. 6 резолютивної частини ухвали суду, як і про можливість участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції, у тому числі поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів за відповідною заявою;

- відсутність відзиву на касаційну скаргу не перешкоджає перегляду судових рішень (ст. 295 ГПК України);

- у клопотаннях немає вказівки на наявність обставин, які б об'єктивно унеможливили розгляд справи у судовому засіданні 21.06.2022.

Крім того, КГС ВС задовольнив клопотання АТ про розгляд справи без участі його представника, врахувавши, що явка учасників справи не визнавалася судом обов'язковою і участь у судових засіданнях є процесуальним правом, яким учасник справи користується на власний розсуд.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 21.06.2022 у справі № 904/6032/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105069583>.

13.7.5. Ухвалою КГС ВС відкрито касаційне провадження у справі за касаційною скаргою ТОВ та призначено касаційну скаргу до розгляду у відкритому судовому засіданні на 16.02.2022. У подальшому за клопотанням ТОВ розгляд справи було двічі відкладено та справу призначено на 15.06.2022.

15.06.2022 на електронну адресу КГС ВС надійшло клопотання ТОВ про відкладення судового засідання. Клопотання обґрунтоване тим, що директор товариства та представник тимчасово перебувають за межами Харківської області, у них відсутній доступ до документів підприємства, розташованого в м. Харкові. Водночас представник відповідача – адвокат Захаров П. В. зазначив, що він не може брати участь у відеоконференції та користуватись електронним судом, оскільки перебуває за межами України.

У судовому засіданні 15.06.2022 представник ТОВ заперечив проти відкладення розгляду справи на іншу дату.

За змістом ст. 43 ГПК України учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, зловживання процесуальними правами не допускається.

Явка в судові засідання представників сторін – це право, а не обов'язок сторони, і відповідно до ст. 202 ГПК України справа за умови належного повідомлення сторони про дату, час і місце судового засідання може розглядатися без їх участі, якщо нез'явлення цих представників не перешкоджає розгляду справи по суті.

Крім того, з 24.02.2022 Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (зі змінами) відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено воєнний стан і на період дії правового режиму воєнного стану певному колу громадян України обмежено виїзд за межі України.

Проте представник ТОВ – адвокат у клопотанні, пославшись на обставини перебування за межами України, не надав жодних доказів відсутності у нього обмежень на перетин державного кордону України «на виїзд» у період воєнного стану або інших доказів, що підтверджують його перебування за межами України, та відсутності можливості з об'єктивних причин взяти участь у судовому засіданні, у тому числі в режимі відеоконференції відповідно до ч. 4 ст. 197 ГПК України.

КГС ВС зазначив, що такі дії сторони ТОВ мають ознаки зловживання процесуальними правами. Тим паче, особа, яка ініціювала оскарження судових рішень у справі шляхом подання касаційної скарги, відповідно до норм процесуального закону має вживати заходів для скорочення періоду судового провадження. ВС дійшов висновку про можливість розгляду касаційної скарги по суті за відсутності зазначеного представника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15.06.2022 у справі № 922/780/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827584>.

13.8. Зупинення провадження у справі

13.8.1. Апеляційний господарський суд своєю ухвалою зупинив провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення господарського суду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України до припинення перебування ОСОБА_2 у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан.

КГС ВС скасував зазначену ухвалу та направив справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, зазначивши таке.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 15 Закону України від 16.07.2021 № 1702-IX «Про основи національного супротиву» командування Сил територіальної оборони ЗСУ визначає перелік військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ та добровольчих формувань територіальних громад, які залучаються до посилення охорони та захисту сухопутних ділянок державного кордону України.

За приписами абз. 1 ст. 1 Закону України від 06.12.1991 № 1934-XII «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Тож добровольче формування територіальної громади є воєнізованим підрозділом, а не військовим формуванням. Здійснення діяльності добровольчих формувань під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони ЗСУ, а також перехід їх за певних умов в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ не свідчить про перебування членів добровольчих формувань у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Оскільки згідно з п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України підставою зупинення провадження у справі є перебування учасника справи у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, сторона повинна довести належними та достовірними доказами саме факт перебування на військовій службі. Крім того, передбачена названою нормою підстава обмежується строком перебування особи на військовій службі та не може застосовуватись судом у разі припинення нею військової служби.

КГС ВС зазначив, що довідка про перебування ОСОБА_1 у складі добровольчого формування та її безпосередню участь у бойових діях, на яку посилався представник відповідача-2, заявляючи клопотання про зупинення провадження у справі, видана ОСОБА_1 30.09.2023, а отже, суд апеляційної інстанції у справі, що розглядається, на час постановлення оскаржуваної ухвали (11.09.2024) не мав належних та допустимих доказів про перебування цієї особи на військовій службі. Оскільки матеріали справи не містять, а відповідач-2 не надав доказів для підтвердження факту

перебування його у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, на час розгляду справи у суді апеляційної інстанції, апеляційний суд дійшов помилкового висновку про зупинення провадження у справі. Наведене також підтверджується відповіддю військової частини НОМЕР_1 ЗСУ від 11.10.2024.

КГС ВС виснував, що доводи касаційної скарги знайшли своє підтвердження, а суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про наявність підстав для зупинення провадження у справі та неправильно застосував положення п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.11.2024 у справі № 908/1900/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/122897874>.

13.8.2. Ухвалою КГС ВС відкрито касаційне провадження у справі за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову апеляційного господарського суду та рішення господарського суду, зупинено касаційне провадження у справі до припинення перебування ОСОБА_1 у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, зобов'язано ОСОБА_1 повідомити ВС про настання підстав для поновлення провадження у справі.

КГС ВС зазначив, що ОСОБА-1 подала через систему «Електронний суд» клопотання про зупинення провадження у справі до припинення перебування її у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Клопотання мотивоване тим, що наразі не усунуті обставини для поновлення. На підтвердження клопотання 23.05.2023 через систему «Електронний суд» ОСОБА_1 надала копію довідки про перебування на військовій службі за мобілізацією у військовій частині НОМЕР_2 у період з 04.02.2023 по теперішній час.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у випадках перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Ураховуючи викладене, колегія суддів дійшла висновку про необхідність зупинення касаційного провадження у справі до припинення перебування скажника у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 24.05.2023 у справі № 910/5241/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111095963>.

13.8.3. Ухвалою апеляційного суду від 28.06.2023 зупинено апеляційне провадження у справі за апеляційними скаргами ОСОБА_4, ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 на ухвалу господарського суду від 24.01.2022 до припинення перебування

ОСОБА_4 у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Зобов'язано ОСОБА_4 повідомити апеляційний суд про настання підстав для поновлення апеляційного провадження у справі. Не погоджуючись з ухвалою апеляційного суду від 28.06.2023 у справі, ТОВ в особі ліквідатора – арбітражного керуючого подало касаційну скаргу, в якій просило скасувати оскаржувану ухвалу частково в частині зупинення апеляційного провадження у справі за апеляційною скаргою ОСОБА_4 на ухвалу господарського суду щодо стягнення боргу з ОСОБА_4.

КГС ВС ухвалу апеляційного господарського суду залишив без змін, зазначивши таке.

За змістом ст. 2, 7, 13 ГПК України основними засадами господарського судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін; правосуддя в господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкування, місцезнаходження, місця створення та реєстрації, законодавства, відповідно до якого створена юридична особа, та інших обставин; рівність фізичних та юридичних осіб незалежно від будь-яких ознак чи обставин; суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом.

З огляду на викладене аргументи апеляційної скарги щодо необхідності зупинення апеляційного провадження саме за апеляційною скаргою ОСОБА_4 у цій справі, не зупиняючи апеляційного провадження за іншими апеляційними скаргами (ОСОБА_3, ОСОБА_1 та ОСОБА_2) на ухвалу суду першої інстанції у справі від 24.01.2022 (про покладення на ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_4 субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями ТОВ у зв'язку з доведенням товариства до банкрутства і стягнення солідарно з відповідачів на користь позивача коштів як субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями ТОВ), є такими, що не відповідають наведеним вимогам процесуального закону.

Крім того, розгляд апеляційних скарг інших відповідачів – ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 без участі ОСОБА_4 призвів би до порушення прав ОСОБА_4 на участь у судових дебатах та висловлення своєї позиції (підтримати / заперечити) щодо апеляційних скарг інших відповідачів, поданих на ухвалу суду першої інстанції від 24.01.2022.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 16.08.2023 у справі № 911/1077/19 (911/1548/21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112895478>.

13.8.4. ОСОБА_1 звернулася до КГС ВС із заявою від 02.02.2023 про зупинення провадження у справі за заявою ОСОБА_1 про неплатоспроможність фізичної особи – ОСОБА_1 до припинення перебування її у складі ЗСУ. Боржник посилався на п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України, за яким суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у випадку перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових

формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

КГС ВС зауважив, що провадження у справі зупиняється до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

За ст. 113 КУзПБ провадження у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, фізичної особи – підприємця здійснюється в порядку, визначеному цим Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, встановлених книгою четвертою «Відновлення платоспроможності фізичної особи».

Згідно із ч. 17 ст. 39 КУзПБ провадження у справі про банкрутство юридичної особи не підлягає зупиненню.

Ураховуючи зазначене, КГС ВС відмовив у задоволенні заяви боржника про зупинення провадження у справі.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 09.03.2023 у справі № 925/162/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109807547>; від 17.08.2023 у справі № 911/1856/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112895454>.

13.9. Перегляд судових рішень. Апеляційне провадження

13.9.1. Ухвалою апеляційного господарського суду повернуто апеляційну скаргу ТОВ на ухвалу господарського суду, якою відмовлено у відкритті провадження у справі про банкрутство.

КГС ВС скасував ухвалу апеляційного господарського суду та направив справу до цього суду для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ТОВ.

КГС ВС зазначив, що аналіз положень ст. 174, 258, 260 ГПК України свідчить, що апеляційна скарга приймається до розгляду у випадку виконання скаржником вимог ст. 258 цього Кодексу, зокрема подання доказів надсилання копії скарги іншій стороні у справі. Обов'язок щодо надсилання іншим учасникам справи копії апеляційної скарги і доданих до неї документів, яких у них немає, листом з описом вкладення встановлено ст. 259, а не ст. 258 ГПК України. Отже, ст. 260 цього Кодексу не передбачено підстав для залишення апеляційної скарги без руху та повернення апеляційної скарги через недотримання особою, яка подає апеляційну скаргу, вимог ст. 259 ГПК України, а такі повноваження суду апеляційної інстанції надано лише у зв'язку з невиконанням стороною вимог ст. 258 ГПК України.

Суд апеляційної інстанції не позбавлений права зобов'язати сторону виконати вимоги ст. 259 ГПК України, зокрема надіслати іншим учасникам справи копії апеляційної скарги листом з описом вкладення, однак невиконання такої вимоги не є підставою для повернення апеляційної скарги, а може у разі невиконання таких вимог суду слугувати підставою для застосування заходів процесуального примусу, наведених у ст. 131–135 ГПК України.

Залишення апеляційної скарги без руху, а згодом її повернення у зв'язку з неподанням апелянтом доказів надсилання копії апеляційної скарги засобами

поштового зв'язку учаснику справи, що перебуває на окупованій території, на яку зареєстровані в Україні оператори поштового зв'язку не здійснюють поштових відправлень, у разі відсутності будь-яких інших поштових адрес такого учасника справи та надіслання йому копії апеляційної скарги на електронну адресу за єдино відомою адресою в мережі «Інтернет» є проявом надмірного формалізму і непропорційності між застосованими засобами та поставленою метою і обмеженням права на доступ до суду, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.12.2022 у справі № 905/187/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108422568>.

13.9.2. Ухвалою апеляційного господарського суду апеляційну скаргу підприємства на рішення господарського суду залишено без руху та визначено скаржнику усунути встановлені судом недоліки, а саме навести інші причини для поновлення строку на апеляційне оскарження зазначеного рішення протягом 10 днів з дня вручення апелянту ухвали про залишення апеляційної скарги без руху.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

На виконання ухвали апеляційного господарського суду підприємством було надано заяву про усунення недоліків апеляційної скарги, в якій скаржник зазначив, що строк на її подання пропущений з поважних причин та підлягає поновленню. Заява була обґрунтована, зокрема, тим, що проходження директором підприємства служби в ЗСУ, оборона території України від агресивних дій з боку РФ, участь представника підприємства – адвоката Якових Є. В. у проведенні спільних заходів щодо запобігання, виявлення і припинення порушень правового режиму воєнного стану, надання гуманітарної допомоги створили перешкоду для постійного відслідковування на вебпорталі «Судова влада України» стану розгляду справи та в Єдиному державному реєстрі судових рішень – можливих ухвал суду і позбавили можливості своєчасно звернутися до суду з апеляційною скаргою на рішення місцевого суду в межах строку, встановленого законом.

У п. 47 постанови ВП ВС від 10.11.2022 у справі № 990/115/22 сформульовано такий висновок: «Введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку».

У цьому випадку необхідно з'ясувати, в який саме строк позивач міг звернутися до суду з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції та якими доказами підтверджується неможливість звернення до суду раніше, оскільки право на поновлення строку у зв'язку із запровадженням воєнним станом не може визнаватися безумовним і залежати тільки від факту його запровадження. Вирішення

питання про можливість поновлення строку на апеляційне оскарження має вирішуватися з урахуванням конкретних обставин справи

Апеляційним судом встановлено, що відповідно до наданих скаржником відомостей про нарахування заробітної плати податкова звітність у липні та листопаді 2022 року подавалася до контролюючого органу за підписом директора, тобто він продовжував виконувати свої обов'язки після введення воєнного стану як керівника підприємства.

При цьому згідно з відомостями з ЄДР засновником підприємства є компанія, а органом управління підприємства – загальні збори.

Отже, навіть у разі неможливості виконання керівником підприємства своїх повноважень, зокрема через перебування на службі у ЗСУ, загальні збори підприємства з метою забезпечення його функціонування та дотримання норм процесуального законодавства не були позбавлені можливості покласти виконання обов'язків керівника на іншу особу для належного представництва інтересів підприємства в суді.

КГС ВС зазначив, що викладені у касаційній скарзі обставини не доводять неможливості вчасного подання апеляційної скарги, оскільки мають суб'єктивний характер, чим спростовуються відповідні доводи касаційної скарги.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС: від 25.05.2023 у справі № 916/3164/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111185222>; від 22.12.2022 у справі № 922/40/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108058842>; від 07.08.2023 у справі № 910/17127/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112774570>.

13.9.3. Ухвалою апеляційного господарського суду у відкритті апеляційного провадження відмовлено.

У касаційній скарзі скаржник зазначив, що суд апеляційної інстанції мав поновити строк на апеляційне оскарження, оскільки у розумінні п. 2 ч. 2 ст. 261 ГПК України військова агресія РФ проти України, яка стала підставою для введення воєнного стану із 05 год 30 хв 24.02.2022, є обставинами непереборної сили, що підтверджено листом ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1.

Постановою КГС ВС ухвалу апеляційного суду залишено без змін.

КГС ВС узяв до уваги посилання скаржника на запроваджений в країні воєнний стан, можливі ризики для безпеки здоров'я та життя людини, пов'язані з військовою агресією та необхідністю забезпечення безпеки життя та здоров'ю людини. Також суд враховував п. 1 рекомендацій Ради суддів України, в якому зазначено, що особливості роботи суду слід визначати залежно від поточної ситуації у відповідному регіоні.

КГС ВС зауважив, що копія оскаржуваного рішення була отримана представником позивача до запровадження воєнного стану, тобто сторона мала змогу ознайомитися з його змістом. Проте строк на апеляційне оскарження рішення господарського суду від 10.02.2022 припав на активну фазу військової агресії та необхідно було насамперед забезпечити безпеку життя та здоров'ю людини (працівників товариства). Тож позивач має право на поновлення строку на апеляційне оскарження.

Як зазначав скаржник, на початку квітня було звільнено Київську область, однак небезпека продовжувала існувати і 06.05.2022 мер Києва закликав не поспішати повертатися до міста. Водночас пояснень та доказів того, що працівники товариства перебували поза межами міста Києва та не мали змоги відновити роботу, позивач взагалі не надав (докази перебування за кордоном, в іншому населеному пункті (реєстрація місця тимчасового проживання, реєстрація на військовому обліку) тощо).

Також позивач наголошував на тому, що більшість працівників проживає у місті Києві на лівому березі Дніпра (доказів на підтвердження цього позивач до суду в порядку ст. 74 ГПК України не надав). При цьому адвокат, який здійснював представництво в суді першої інстанції та подавав апеляційну скаргу, не вказував, де перебував він (на території України, поза її межами) та не наводив обставин, які перешкождали саме йому звернутися з апеляційною скаргою в строк, встановлений законом.

КГС ВС урахував, що апеляційний господарський суд та відділення поштового зв'язку продовжували працювати під час воєнного стану і позивач мав змогу звернутися з апеляційною скаргою поштою або засобами електронного зв'язку.

КГС ВС відхилив доводи скаржника про обмежений доступ до ЄДРСР з 24.02.2022 до 20.06.2022, оскільки копію оскаржуваного рішення представник сторони отримав ще 21.02.2022, тобто був обізнаний зі змістом такого рішення. Крім того, з моменту звільнення Київської області і до моменту подання скарги минуло понад три місяці. Представництво інтересів у суді першої інстанції та складання (підписання) апеляційної скарги відбувалося тим самим адвокатом, тобто представник був обізнаний з обставинами справи та позицією товариства.

При цьому КГС ВС звернув увагу на те, що представник позивача є адвокатом та за приписами ч. 6 ст. 6 ГПК України зобов'язаний був зареєструвати офіційні електронні адреси в ЄСІКС. Такі дії сприяли б можливості адвоката підготувати та подати апеляційну скаргу з будь-якої території.

Тобто позивач не надав до суду апеляційної інстанції жодних доказів об'єктивної неможливості складання і подання апеляційної скарги у коротші терміни (у травні або червні) в порядку ст. 74 ГПК України. Посилання скаржника на лист ТПП України не є безумовним доказом наявності обставин непереборної сили за цих конкретних обставин і оцінюються у сукупності з усіма іншими доказами. Тому суд урахує рекомендації Ради суддів України щодо розгляду справ з огляду на поточну ситуацію у відповідному регіоні.

Отже, зважаючи на те, що апелянт у клопотанні про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження не навів достатньо поважних причин пропуску цього строку відповідно до вимог ст. 119, ч. 3 ст. 256 ГПК України та не надав належних доказів згідно зі ст. 74 ГПК України, КГС ВС визнав обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про наявність передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 261 зазначеного Кодексу підстави для відмови у відкритті апеляційного провадження.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 28.10.2022 у справі № 904/3910/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107049505>.

13.9.4. Ухвалою апеляційного господарського суду відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ТОВ на рішення господарського суду. Апеляційну скаргу разом з доданими до неї документами повернуто ТОВ. Ухвала мотивована тим, що ТОВ не скористалось своїм процесуальним правом на усунення недоліків апеляційної скарги, шляхом подання заяви / клопотання про поважність поновлення строку на апеляційне оскарження

КГС ВС ухвалу апеляційного господарського суду залишив без змін, зазначивши таке.

Ключовою ознакою поважності причин пропуску строку є причинно-наслідковий зв'язок між обставинами (зокрема, але не виключно збройна агресія проти України) та неможливістю виконати конкретну процесуальну дію у строк, встановлений законом, ухвалою суду тощо. Сама по собі військова агресія проти України та введення воєнного стану на всій її території не може автоматично означати зупинення всіх процесуальних строків, визначених законом, або ж про автоматичне поновлення таких строків, незалежно від того, чи існує реальна можливість дотриматися їх. Військова агресія, воєнний стан як обставини непереборної сили можуть бути поважною причиною пропуску процесуального строку та підставою для його поновлення лише у разі, якщо саме внаслідок пов'язаних із ними обставин особа не може виконати ті чи інші процесуальні дії.

Посилання скажника у касаційній скарзі, що висновки суду в ухвалі апеляційного господарського суду не відповідають дійсності, оскільки клопотання про поновлення строку із зазначенням поважності причин його пропуску містилось в тексті апеляційної скарги, зокрема посилання на ч. 3 ст. 256, ст. 261 ГПК України, Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», КГС ВС критично оцінив та визнав їх абстрактними, необґрунтованими, немотивованими, неаргументованими та такими, що не підтверджені матеріалами справи. При цьому було враховано, що ТОВ розташоване в місті Києві, тобто на території, на якій протягом грудня 2022 року – квітня 2023 року не велися активні бойові дії. Водночас сам факт запровадження воєнного стану в Україні та посилання на нього, без належного обґрунтування, мотивування та аргументування впливу на неможливість своєчасного звернення до суду з апеляційною скаргою у цій справі та без подання відповідних підтвердних доказів, що унеможливили вчинення процесуальної дії у відповідний строк, не є підставою для поновлення такого процесуального строку.

Детальніше з текстами постанови КГС ВС від 05.07.2023 у справі № 910/186/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112029599>; від 01.09.2023 у справі № 908/2252/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113426878>, від 08.03.2023 у справі № 910/17791/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109440763>.

13.9.5. Апеляційний господарський суд змінив ухвалу господарського суду, виклавши її резолютивну частину в редакції, відповідно до якої грошові вимоги кредитора до боржника визнаються в сумі 4 540 грн 00 коп. судового збору – із задоволенням у першу чергу та 2 486 305 грн 00 коп. заборгованості за сумою позики та нарахованими процентами за користування позикою – із задоволенням

у четверту чергу; з відхиленням грошових вимог кредитора до боржника в іншій частині.

Постановою КГС ВС постанову апеляційного господарського суду залишено без змін.

Підставою для касаційного оскарження судового рішення апеляційного суду у цій справі є положення п. 1 ч. 2 ст. 287 ГПК України, оскільки апеляційний суд, врахувавши висновки ВС у постанові від 22.12.2022 у справі № 910/14293/20 щодо процесуальної можливості подання додаткових доказів на підтвердження грошових вимог до боржника під час апеляційного перегляду справи, взяв до уваги обставини, що склалися у цій справі, а саме: режим воєнного стану в Україні, дистанційну роботу представника кредитора, що перебував у місті Дніпрі, тоді як кредитор територіально перебував у місті Києві, що ускладнювало оперативну комунікацію між представником та кредитором і отримання представником від кредитора необхідних для подання місцевому суду документів. Також скаржник вказав на стабілізаційні відключення електричної енергії внаслідок завдання ракетних ударів по інфраструктурі України протягом жовтня – грудня 2022 року.

КГС ВС зазначив, що за змістом ст. 7, 13, 74, 80, 269 ГПК України єдиний винятковий випадок, коли можливим є прийняття судом, у тому числі апеляційної інстанції, доказів з порушеннями встановленого процесуальним законом порядку, – це наявність об'єктивних обставин, які унеможливають своєчасне вчинення такої процесуальної дії з причин, що не залежали від нього, тягар доведення яких покладений на учасника справи (у цьому разі – скаржника).

Прийняття судом апеляційної інстанції додатково поданих доказів без урахування наведених критеріїв у вирішенні питання про прийняття ним таких доказів матиме наслідком порушення приписів ст. 269 ГПК України, а також принципу правової визначеності, ключовим елементом якого є однозначність та передбачуваність.

Ураховуючи встановлені апеляційним судом обставини незазначення кредитором у клопотанні об'єктивних причин неможливості подання додаткових доказів до суду першої інстанції, а також незаявлення клопотання про поновлення строку на їх подання, КГС ВС погодився з висновком апеляційного суду про відмову кредитором в прийнятті до розгляду поданих ним додаткових доказів. При цьому КГС ВС зауважив, що названі скаржником перешкоди для своєчасного подання всіх доказів на підтвердження грошових вимог до боржника, зокрема введення воєнного стану, не належать до обставин, які унеможлилювали для кредитора вчинити зазначені дії за ч. 3 ст. 269 ГПК України.

Зокрема, посилення скаржника на факт запровадження воєнного стану в Україні, однак без зазначення конкретних обставин, що виникли внаслідок його введення та створили перешкоди у вчиненні кредитом відповідних процесуальних дій з надання доказів у справі, не належить до об'єктивних обставин, оскільки ними можуть бути обставини (зокрема, окупація певних територій, відсутність електрики в той період у представника чи кредитора, фізичні ушкодження представника, його робочого місця, засобів комунікації, офісної техніки тощо, руйнування), що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником

судового процесу відповідних процесуальних дій у порядку та строки, що встановлені законом.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 13.06.2023 у справі № 904/6032/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111770415>; від 13.06.2023 у справі № 904/6032/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111888177>.

13.10. Касаційне провадження

12.10.1. ТОВ звернулось з касаційною скаргою до КГС ВС разом з клопотанням про поновлення строку на подання касаційної скарги.

Ухвалою КГС ВС було залишено касаційну скаргу без руху на підставі ч. 2, 3 ст. 292 ГПК України, зобов'язано скаржника навести інші підстави для поновлення строку, надано скаржнику строк для усунення недоліків.

Від ТОВ на виконання вимог ухвали надійшла касаційна скарга у новій редакції та клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження, яке обґрунтовано тим, що повного тексту оскаржуваної постанови апеляційного суду воно не отримувало жодним передбаченим законом способом. Крім того, у грудні 2022 року в нежилых приміщеннях, які орендує скаржник, відбувалися аварійні та планові відключення електроенергії. Також скаржник зазначив, що у зв'язку із збільшенням кількості повітряних тривог у м. Києві, що пов'язано з масовими атаками РФ на цивільні об'єкти у м. Києві, а також плановими та аварійними відключеннями електричної енергії, працівників адміністрації ТОВ з метою збереження їхнього життя та здоров'я відправлено у відпустку без збереження заробітної плати з 26.12.2022 до 08.01.2023.

Ухвалою КГС ВС поновлено ТОВ процесуальний строк на подання касаційної скарги на постанову апеляційного господарського суду та відкрито касаційне провадження за касаційною скаргою.

Згідно із ч. 1 ст. 119 ГПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

Відповідно до ч. 3 ст. 288 ГПК України строк на касаційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у ч. 4 ст. 293 цього Кодексу.

КГС ВС зазначив, що з огляду на положення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо забезпечення права скаржника на доступ до суду та п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України про забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках наведені скаржником підстави для поновлення строку на касаційне оскарження є поважними, а заява підлягає задоволенню.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 03.03.2023 у справі № 910/16266/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109345424>.

13.10.2. Ухвалою КГС ВС касаційну скаргу військової частини НОМЕР_1 залишено без руху з підстав недодержання скаржником вимог п. 5 ч. 2 ст. 290, ст. 291 ГПК України, надано скаржнику строк для усунення недоліків, який не може перевищувати 10 днів з дня вручення ухвали про залишення касаційної скарги без руху та вказано на необхідність подати до суду: касаційну скаргу в новій редакції із зазначенням

підстави касаційного оскарження судового рішення, визначеної ч. 2 ст. 287 ГПК України, з належним обґрунтуванням того, у чому полягає неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, з огляду на предмет касаційного оскарження; докази надіслання копії касаційної скарги і доданих до неї документів позивачу у справі.

На виконання вимог цієї ухвали заявник подав уточнену касаційну скаргу, сформовану в системі «Електронний суд».

КГС ВС зазначив, що скаргник усунув недоліки, вказані в ухвалі про залишення касаційної скарги без руху.

Подаючи касаційну скаргу після повернення вперше поданої касаційної скарги, скаргник просив суд поновити строк на подання цієї скарги, обґрунтовуючи причини пропуску строку на касаційне оскарження тим, що військова частина НОМЕР_1 є військовим підрозділом забезпечення і з першого дня військової агресії РФ проти України втратила пункт постійної дислокації з усіма наявними матеріально-технічними засобами та була вимушена увесь період переміщуватися задля виконання заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії на різних напрямках (Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Херсонська та Миколаївська області). На цей час військова частина НОМЕР_1 вимушено перебуває в польових умовах з мінімальним забезпеченням матеріально-технічними засобами, відсутністю резервного електричного живлення та підключення до мережі «Інтернет». Крім того, наявні аварійні та планові відключення електроенергії в області, де перебуває військова частина НОМЕР_1.

Згідно із ч. 1 ст. 119 ГПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Зважаючи на те, що скаргник обґрунтував поважність причин пропуску строку на касаційне оскарження, та беручи до уваги місцезнаходження військової частини НОМЕР_1, КГС ВС задовольнив клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 17.01.2023 у справі № 908/2087/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108455960>.

13.10.3. Виконавчий комітет Южноукраїнської міської ради звернувся до КГС ВС із касаційною скаргою на судові рішення попередніх інстанцій та клопотанням про поновлення строку на касаційне оскарження, обґрунтовуючи його тим, що із початку військової агресії РФ проти України скаргник забезпечує безпечні умови праці для своїх працівників, які під час повітряної тривоги прямують в укриття, що вплинуло на строки підготовки касаційної скарги і сплату судового збору з урахуванням відсутності електроенергії щонайменше три години.

Ухвалою КГС ВС касаційна скарга залишена без руху на підставі ч. 2 ст. 3 ст. 292 ГПК України із наданням скаргникові строку для усунення зазначених недоліків шляхом подання суду доказів сплати судового збору в установленому порядку, а також заяви про поновлення строку на касаційне оскарження з наведенням

інших підстав для його поновлення і наданням відповідних доказів на підтвердження цих підстав.

Виконавчий комітет Южноукраїнської міської ради подав заяву про усунення недоліків касаційної скарги, до якої додав докази сплати судового збору та клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження, обґрунтоване тими самими підставами та доказами на підтвердження викладених доводів.

КГС ВС ухвалою відмовив у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою виконавчого комітету міської ради на рішення господарського суду та постанову апеляційного господарського суду на підставі п. 4 ч. 1 ст. 293 ГПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 119 ГПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

Введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку.

Із процесуальних документів у справі вбачається, що представник скаржника – адвокат брав активну участь у розгляді справи, зареєстрував офіційну електронну адресу в ЄСІКС та має електронний кабінет. При цьому скаржник не зазначив, коли саме наведені у клопотанні про поновлення строку обставини унеможливили своєчасне звернення до суду касаційної інстанції та почали впливати на неможливість вчиняти процесуальні дії, оскільки раніше скаржник та/або його представники мали таку можливість в апеляційному суді та вчиняли їх.

Доводи скаржника, що він забезпечує безпечні умови праці для своїх працівників, які під час повітряної тривоги прямують в укриття, і це вплинуло на строки підготовки касаційної скарги та сплату судового збору з урахуванням відсутності електроенергії, КГС ВС відхилив, оскільки вони є суб'єктивними, залежали від організації роботи скаржника та його представників, що не свідчить про поважність підстав поновлення пропущеного строку на касаційне оскарження, пов'язаних з наявністю об'єктивно непереборних обставин, які перешкоджали своєчасному зверненню зі скаргою на судові рішення.

Детальніше з текстами ухвал КГС ВС від 06.03.2023 у справі № 915/1119/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109363554>; від 05.06.2023 у справі № 911/3981/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111310392>.

13.10.4. ПАТ звернулось до КГС ВС із касаційною скаргою на постанову апеляційного господарського суду та клопотанням про поновлення строку на касаційне оскарження.

КГС ВС касаційну скаргу залишив без руху, надав строк для усунення недоліків протягом 10 днів з дня вручення ухвали, зокрема зобов'язав подати клопотання про

поновлення строку на касаційне оскарження з наведенням підстав для його поновлення та надати відповідні докази на підтвердження цих підстав.

У заяві про усунення недоліків ПАТ зазначив інші підстави для поновлення пропущеного строку на подання касаційної скарги, а саме те, що строк на касаційне оскарження пропустив через військовий стан, і при цьому послався на позицію, викладену в постанові КАС ВС від 29.09.2022 у справі № 500/1912/22.

КГС ВС відмовив ПАТ у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою та визнав неповажними наведені ним підстави для поновлення строку на касаційне оскарження постанови апеляційного господарського суду, зазначивши таке.

Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку. Така позиція викладена в постанові ВП ВС від 10.11.2022 у справі № 990/115/22.

Тобто особа, яка заявляє клопотання про поновлення встановленого законом процесуального строку, повинна надати докази на підтвердження того, що пропуск такого строку дійсно пов'язаний з об'єктивно непереборними обставинами чи істотними перешкодами.

Оскільки день прийняття оскаржуваної постанови та останній день перебігу процесуального строку на звернення до суду з касаційною скаргою в цій справі припали на період повномасштабного вторгнення РФ на територію України, ця обставина могла унеможливити дотримання такого строку банком за умови надання ним до суду належних доказів та могла бути визнана поважною причиною для поновлення процесуального строку.

КГС ВС зазначив, що ПАТ, звертаючись до суду з касаційною скаргою, не обґрунтував поважності причин пропуску встановленого законом строку на подання касаційної скарги, а також неможливості подати касаційну скаргу в найкоротший термін з дня отримання копії оскаржуваної ухвали, не довів суду, яким саме чином введення воєнного стану обумовило пропуск відповідного процесуального строку, і не надав жодних доказів на підтвердження відсутності у банку можливості підготувати та подати скаргу в межах передбачених ГПК України строків з огляду на місцезнаходження скаржника.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 23.02.2023 у справі № 916/2458/18 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109175575>.

13.10.5. Ухвалою КГС ВС від 18.04.2022 встановлено учасникам справи строк на подання відзиву на касаційну скаргу до 16.05.2022. ТОВ 31.05.2022 надіслано до КГС ВС відзив на касаційну скаргу, в якому містилося клопотання про поновлення процесуального строку для подання відзиву на касаційну скаргу. Клопотання мотивоване тим, що строк для подання відзиву пропущено з поважних причин, оскільки у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні ТОВ не мало можливості надати відзив у встановлений судом строк.

Відповідно до ч. 1 ст. 295 ГПК України учасники справи мають право подати до суду касаційної інстанції відзив на касаційну скаргу в письмовій формі протягом строку, встановленого судом касаційної інстанції в ухвалі про відкриття касаційного провадження.

Частинами 1 та 2 ст.119 ГПК України визначено, що суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення. Встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» запроваджено в Україні воєнний стан з 24.02.2022 строком на 30 діб. Указами Президента України від 14.03.2022 № 133/2022, від 18.04.2022 № 259/2022 продовжено строк дії воєнного стану з 26.03.2022 строком на 30 діб і з 25.04.2022 строком на 30 діб.

З огляду на зазначене та необхідність забезпечення права осіб на доступ до правосуддя, передбаченого Конституцією України і гарантованого ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд), КГС ВС визнав за можливе продовжити відповідачу строк для подання відзиву на касаційну скаргу з ініціативи суду.

Детальніше з текстами постанов КГС ВС від 07.06.2022 у справі № 910/3711/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104688738>; від 08.11.2022 у справі № 910/17831/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107179096>.

13.10.6. ПАТ через підсистему «Електронний суд» звернулося до КГС ВС із заявою про продовження строку на подання відзиву на касаційні скарги. Заява мотивована тим, що встановлений судом в ухвалах строк на підготовку відзиву на касаційні скарги є вкрай стислим та недостатнім, враховуючи ситуацію, що склалася внаслідок війни. 31.10.2022 з боку країни-агресора з особливою жорстокістю були нанесені масові ракетні удари по цивільних та критичних об'єктах енергетичної інфраструктури України, зокрема м. Києва та Київської області, що призвело до збоїв у виробничому процесі через відсутність доступу до офісних приміщень, а також тривалих аварійних відключень електричної енергії у м. Києві. Обмеження доступу до офісних приміщень ПАТ не перешкоджає своєчасно отримувати та опрацьовувати процесуальні документи, здійснювати відправлення їх учасникам справи та суду.

Відповідно до ч. 14 ст. 113 ГПК України строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені, – встановлюються судом. Право на вчинення процесуальних дій втрачається із закінченням встановленого законом або призначеного судом строку (ч. 1 ст. 118 цього Кодексу).

За ч. 2 ст. 119 ГПК України встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

Ураховуючи, що ПАТ звернулося із цією заявою до закінчення строку, встановленого судом для подання відзиву на касаційну скаргу, та наведені в ній підстави є об'єктивними і такими, що не залежать від волі відповідача, КГС ВС продовжив строк для подання відзиву на касаційні скарги.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 09.11.2022 у справі № 910/10404/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249396>.

13.10.7. ТОВ звернулось з позовом до відділу освіти Марківської селищної ради Луганської області про стягнення заборгованості.

Постановою апеляційного суду залишено без змін рішення суду першої інстанції, яким задоволені позовні вимоги.

Не погоджуючись із зазначеними судовими рішеннями, відповідач подав касаційну скаргу, якою просив оскаржувані рішення скасувати та прийняти нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовити. Підставою касаційного оскарження відповідач визначив п. 4 ч. 2 ст. 287, п. 5 ч. 1 ст. 310 ГПК України. У цій частині доводів касаційної скарги скаржник посилався на те, що суд першої інстанції розглянув справу за відсутності відповідача, належним чином не повідомленого про дату, час та місце судового засідання.

КГС ВС судові рішення попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

Судами попередніх інстанцій враховано інформацію, яка міститься в ЄДР, за якою місцезнаходженням відповідача є смт. Марківка Старобільського району Луганської області. Марківську селищну територіальну громаду включено до Переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій від 25.04.2022 № 75 (у редакції наказу від 17.10.2022 № 233). Тому суд був фактично позбавлений можливості надіслати відповідачу засобами поштового зв'язку копії ухвал.

Відповідно до ч. 1 ст. 12-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному вебсайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання.

З опублікуванням такого оголошення відповідач вважається повідомленим про дату, час і місце розгляду справи.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що місцевим господарським судом відповідні повідомлення розміщувалися на офіційному вебсайті судової влади на сторінці Господарського суду Луганської області (у розділі «Інше – Повідомлення для учасників справ, які знаходяться в районі проведення антитерористичної операції та на тимчасово окупованих територіях»), враховуючи Перелік територій, на яких

ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф, затверджений постановою КМУ від 06.12.2022 № 1364.

Крім того, судом встановлено, що повідомлення про дату, час та місце судового засідання відповідачу надсилалися на електронну пошту.

КГС ВС зауважив, що оскаржувана постанова суду апеляційної інстанції була прийнята в судовому засіданні за участю представника відповідача. При цьому суд апеляційної інстанції взяв до уваги надзвичайний характер обставин, пов'язаних із військовими подіями та воєнним станом, які призвели до об'єктивних утруднень в організації діяльності відповідача, з міркувань забезпечення дійсної реалізації права на ефективний доступ до суду під час вирішення питання про поновлення строку на апеляційне оскарження та долучення додаткових документів на стадії апеляційного провадження.

КГС ВС, враховуючи викладене, зауважив про відсутність підстав для скасування судового рішення за п. 5 ч. 1 ст. 310 ГПК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.07.2023 у справі № 913/242/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112431652>.

Огляд судової практики Верховного Суду з вирішення господарських спорів в умовах воєнного стану. Рішення, внесені до ЄДРСР, за червень 2022 року – грудень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду. Київ, 2025. – 93 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua